

DOKONČIT REFORMACI ČESKOU

**100 let od I. sněmu Církve československé
husitské**

Praha 2024

DOKONČIT REFORMACI ČESKOU

100 let od I. sněmu Církve československé husitské

Kolektiv autorů: Tomáš Butta, Vladimír Hraba, Jaroslav Hrdlička, Martin Chadima, Martin Jindra, Pavel Kolář, Jana Krajčířiková, Jan Krško, Pavel Marek, Tomáš Novák, Jan Rokyta, Marcel Sladkowski, Jaroslav Šebek, Marek Šmíd, David Tonzar, Kamila Veverková, Jiří Vogel, Gorazd Josef Vopatrný

Odborní lektoři:

PhDr. Bohdan Kaňák., Ph.D.

PhDr. Michal Pehr, Ph.D.

Uspořádali: Tomáš Butta, Tomáš Novák

Technická spolupráce a předtisková korektura: Mgr. Marie Jandová, Th.D.

Jazyková korektura: Mgr. Jana Krajčířiková

Sazba a obálka: Ing. Pavel Blažek, jpb

Tisk: Josef Sedláček Sprint Servis

Počet stran: 342

Vydala Církev československá husitská v edici Blahoslav

Vydání první

Praha 2024

Copyright © Církev československá husitská

ISBN: 978-80-7000-201-8

Dobové fotografie jsou z Ústředního archivu a muzea CČSH.

Ilustrace na obálce je od malíře a grafika Josefa Růžičky (1912–1972).

Obsah

Předmluva	5
1. Historická část	
Církev československá (husitská) na cestě ke svému prvnímu sněmu. Několik poznámek k tématu	9
<i>Pavel Marek</i>	
I. sněm Církve československé v zrcadle vatikánské korespondence	25
<i>Marek Šmíd</i>	
Materiály I. sněmu CČS v Ústředním archivu a muzeu CČSH	35
<i>Marcel Sladkowski</i>	
I. sněm CČS(H) v dobovém tisku	41
<i>Tomáš Novák</i>	
Reflexe reformního hnutí katolického duchovenstva 19. století v Čechách u zakladatelů CČS	59
<i>Kamila Veverková</i>	
První církevní sněm v zápase Církve československé o získání vlivu v českém duchovním prostoru	69
<i>Jan Krško</i>	
Reformní snahy mezi českými katolíky po první světové válce	93
<i>Jaroslav Šebek</i>	
2. Teologická část	
Význam hesla Karla Statečného „Dokončit českou reformaci“ v teologické reflexi Církve československé (husitské)	109
<i>Jiří Vogel</i>	
Teologie Karla Farského a Aloise Spisara z pohledu prof. Zdeňka Kučery	135
<i>Martin Chadima</i>	

První sněm CČSH 1924 a 1931 a František Kovář	151
<i>Jaroslav Hrdlička</i>	

„Dokončit reformaci českou“ – pokus o pravoslavnou interpretaci	159
<i>Gorazd Josef Vopatrný</i>	

CČSH mezi liberalismem a konzervatismem v kontextu náboženských změn současnosti	165
<i>Jan Rokyta</i>	

Věrouka CČS(H) od zrodu k VI. sněmu. Srovnání některých věroučných usnesení 1. sjezdu delegátů náboženských obcí, I. a VI. církevního sněmu – příspěvek k IX. sněmu CČSH	173
<i>David Tonzar</i>	

3. Tematická část

Proměny bohoslužebného pořádku v CČS do roku 1923 a jejich dobový kulturně-náboženský kontext	193
<i>Pavel Kolář</i>	

Referát Františka Kalouse o bohoslužebném řádu	235
<i>Vladimír Hraba</i>	

Hledání osobitého uměleckého výrazu v období I. řádného sněmu Církve československé (husitské) na příkladu Husova sboru v Českých Budějovicích	251
<i>Martin Jindra</i>	

I. sněm CČSH a výchovný úkol církve	273
<i>Tomáš Butta</i>	

Jednací řád I. sněmu ve srovnání s jednacími řády následujících sněmů	291
<i>Mgr. Jana Krajčřířiková</i>	

Dobové fotografie	321

Resumé	325

Seznam autorů	339

Předmluva

Ve dnech 29.–30. srpna 1924 probíhal v Praze na Smíchově v Národním domě I. řádný sněm Církve československé husitské. Tento sněm měl v dějinách Církve československé husitské svůj mimořádný význam v souvislosti s jejím ideovým formováním po stránce naukové a liturgické a organizačním uspořádáním i jejím přesahem do společnosti. Na tomto sněmu zazněla v referátu teologa dr. Karla Statečného programová formulace „*Dokončit reformaci českou*“. Současně bylo přijato na návrh patriarchy dr. Karla Farského pojmové určení, které tuto tradici české reformace vzhledem k identitě církve zdůrazňuje. Dodnes je součástí *Ústavy a Základů víry*: „*Církev československou husitskou tvoří křesťané, kteří usilují naplnit současné snažení mravní a poznání vědecké Duchem Kristovým, jak se nám zachoval v Písmu a v podání starokřesťanském a jak je dosvědčen hnutím husitským, českobratrským a dalším úsilím reformačním.*“

Dne 21. května 2024 byla uspořádána odborná konference věnovaná 100. výročí tohoto I. sněmu CČSH. Výstupem z této konference je tato publikace, kterou tvoří příspěvky historiků, teologů, pedagogů a dalších odborníků z akademické a církevní oblasti. Na této publikaci se podílí celkem 18 autorů z univerzit a církví. Její inspirativnost může spočívat právě v tom, že obsahuje různorodé badatelské přístupy a výkladové pohledy uvnitř společenství naší církve, ale i z hlediska ekumeny. Může tak přispět k hlubšímu a plastičtějšímu poznání dějin a ideového formování Církve československé husitské v době 1. republiky v kontextu ekumenickém, kulturním a politicko-společenském.

Děkujeme zvláště autorům, ale i všem, kteří se na tvorbě a vydání této publikace různými způsoby podíleli. Záměrem této publikace je představit Církev československou husitskou jako moderní a otevřenou církev, zasaženou na pomezí hlavních proudů křesťanské tradice, která hledá lidskou zodpovědnost a vzájemné porozumění ve stále více konfliktním světě. Připomenutím myšlenek a vizí zakladatelů Církve československé husitské chceme přispět k poznávání duchovní kultury a hledání základních etických hodnot v demokratickém a ekumenickém dialogu v současné společnosti. V neposlední řadě se zde nabízejí i mnohé podněty pro IX. sněm CČSH, jehož zahájení je připravováno právě po 100 letech od konání 1. zasedání I. sněmu.

Tomáš Butta a Tomáš Novák

Srpen L. P. 2024

1. Historická část

Církev československá (husitská) na cestě ke svému prvnímu sněmu.

Několik poznámek k tématu

Pavel Marek

1. Úvod

Reflexe programu úvodního zasedání prvního řádného sněmu Církve československé (husitské), konaného v Praze na Smíchově ve dnech 29. a 30. srpna 1924,¹ může evokovat dojem, že jej zakladatelé svolali se čtyřletým skluzem, tedy pozdě.² Problém spočívá v tom, že záležitosti, které řešil, totiž patřily do portfolia otázek, jež měly být alespoň v hlavních

---

¹ *Zpráva o 1. řádném sněmu Církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově.* Ústřední rada ČČS, Praha b. d. (1924), nestr., slovo úvodní.

² Původně prvním sněmem ČČS měl být sjezd zástupců náboženských obcí v Praze, který proběhl ve dnech 8. a 9. ledna 1921. Měl vyřešit všechny zásadní otázky nutné pro rozvoj činnosti církve. Vzhledem k tomu, že se záměr nepodařilo naplnit, záměr byl přehodnocen a shromáždění proběhlo jako valný sjezd delegátů. *Valný sjezd Církve československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze. (Těsnopisecký zápis).* Církev československá, Praha 1921, 88 s.

rysech jasné hned v prvních týdnech po jejím vyhlášení. Pokusili jsme se identifikovat hlavní překážky, které dřívějšímu svolání sněmu bránily. Nalezli jsme je 1) v nedořešenosti problematiky organizační výstavby církve; 2) v nejasnostech souvisejících s jejím teologickým směřováním; 3) v působení symptomu jednoty církve jako jednoho ze základních předpokladů úspěchu reformního hnutí. Teprve jejich odstranění považujeme za otevření cesty jak ke svolání sněmu, tak také k možnosti, aby koncept vzniku nové „moderní církve 20. století“, dílo Karla Farského (1880–1927), jeho spolupracovníků a následovníků, nezůstal pouhou vizí, ale dostal šanci stát se realitou, a současně byl učiněn zásadní krok na cestě k nalezení její vlastní identity.

Těžiště našeho pojednání spočívá v reflexi první ze zmíněných překážek. Je dílčí poznámkou k řešení organizačních otázek v církvi, zejména k tématu jejího uznání státní administrativou. Pracujeme s hypotézou, že státní schválení církve nebylo v plném souladu s normou zákona č. 68 z roku 1874, hlavně z toho důvodu, že ministerstvu školství a národní osvěty nebyla předložena standardní ústava církve.³ Pokud jde o analýzu dalších zmíněných překážek, respekt k možnostem daným redukcí rozsahu příspěvků, nám neumožňuje téma rozvinout. Za druhou hlavní překážku bránící svolání sněmu Církve československé (dále ČČS) považujeme nejednotu panující v oblasti jejího teologického směřování.⁴ Jednalo se o zábranu kvalitativně odlišného typu ve srovnání se záležitostí organizačního charakteru, formálně sice nestojící v cestě samotnému konání shromáždění, avšak z hlediska faktu, že se jednalo o církevní společenství, o záležitost závažnou. Problém samotné věrouky byl současně úzce provázán s otázkou postoje vůči principu apoštolské sukcese (posloupnosti). Ta protagonisty ČČS hodně zatěžovala už tím, že i v této oblasti nepanovala jednota názorů. Lidem ve vedení církve nebylo lhostejné, zda její zvolení biskupové budou či nebudou konsekrováni. V sázce bylo svěcení kněžstva. Pro zdar sněmu, jenž měl vyřešit otázky mající pro budoucnost ČČS zá-

³ Srov. MAREK, Pavel: *Česká reformace 20. století? K zápasu Církve československé (husitské) o vizi moderního českého křesťanství v letech 1920–1924*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2015, s. 104, pozn. č. 357.

⁴ K problematice hledání věrouky ČČSH srov. např. přehled: TONZAR, David: *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*. Karolinum, Praha 2002, 210 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze.

sadní význam, bylo nezbytné vytvořit předpoklady. Církev musela uzavřít tzv. pravoslavnou krizi, která ji destabilizovala. Odchod pravoslavně orientovaného křídla z církve umožnil, aby formování jejího teologického profilu mohlo probíhat v atmosféře dělnosti a relativní jednoty.⁵ Za třetí překážku, která bránila svolání sněmu, považujeme působení symptomu jednoty hnutí, který byl do CČS přenesen z prostředí reformního hnutí katolického duchovenstva. Způsobil, že zápas křídla modernistů a tradicionalistů o přijetí/nepřijetí věrouky východních církví CČS probíhal řadu měsíců přesto, že se z obou stran nabízely příležitosti boj ukončit a vydat se svou vlastní cestou. Ani jeden z mluvčích teologicky nekompatibilních proudů nebyl ochoten nést v očích soupeře a veřejnosti nálepku rozbíječe jednoty vnímané jako předpoklad úspěchu při prosazování reformních cílů a požadavků.

2. Dořešit organizaci církve

Společenství založené 8. ledna 1920 reprezentovalo z organizačního hlediska mezi etablovanými církvemi nový fenomén. Proto prozatímní (církvní) výbor stojící v jeho čele musel udělat kroky, kterými by církvi zajistil 1) formální zabudování do české/československé společnosti a 2) otevření procesu její vnitřní výstavby, vytvoření interních organizačních struktur církve. Jinými slovy řečeno, vedení církve chtělo církvi zajistit uznání ze strany správních orgánů Československé republiky, zrovnoprávnit ji s ostatními církvemi a současně vytvořit grémia a útvary nezbytné pro její fungování jako standardní organizace. Vedení CČS se do řešení obou úkolů pustilo bez většího váhání, krátce po založení církve, promptně a odhodlaně.

Nejprve se zastavíme u problematiky státního uznání církve. Žádost datovaná 25. ledna 1920⁶ (ministerstvo ji obdrželo 3. února 1920)⁷ byla CČS poslaná na ministerstvo školství a národní osvěty, v jehož strukturách pracovalo církevní oddělení (VIII.) mající na starosti řešení problematiky

⁵ Srov. např. MAREK, Pavel: *Biskup Gorazd (Pavlík). Životní příběh hledání ideální církve pro 20. století*. Univerzita Palackého, Olomouc 2019, s. 109–324.

⁶ *Národní archiv Praha* (dále NA), f. Ministerstvo školství a národní osvěty 1918–1938 (dále MŠNO), sig. 47 VI, i. č. 2073, k. 3898 – žádost členů zatímního výboru CČS o státní uznání CČS, 25. 1. 1920, čj. 7386/20.

⁷ Tamtéž – návrh ministerstva vláde na uznání CČS, září 1920, k čj. 51 897/20.

týkající se náboženského kultu. Pisatelé si přáli, aby úřad tuto záležitost řešil na základě původně rakouského zákona č. 68 z 20. 5. 1874 ř. z.,⁸ který platil na území českých zemí v souladu s recepčním zákonem, a podle § 2 vyslovil státní uznání náboženské společnosti zvané ČČS.⁹

Abychom mohli posoudit relevanci této žádosti, musíme zjistit podmínky, jejichž splněním stát akt uznání nové církve podmiňoval. Právní norma o „zákonném uznání náboženských společností“ obsahuje celkem 17 paragrafů. Pozornost věnujeme těm článkům, které jsou pro státní uznání církve relevantní, tj. nemají charakter dílčích upřesnění a realizačních ustanovení. Nová církev mohla být podle dikce zákona státem uznána za těchto okolností:

- Učení církve, její bohoslužby, její zřízení (tj. ústava, statut) a název nejsou v konfliktu se zákony země a v rozporu s dobrými mravy (§ 1, čl. 1);
- Církev má alespoň jednu stálou náboženskou obec zorganizovanou v souladu s tímto zákonem (§ 1, čl. 2);
- Statut (zřízení, ústava) církve stanoví, kdo a za jakých podmínek se může stát jejím členem (§ 3);
- Pro založení náboženské obce je třeba mít povolení ze strany státních úřadů; totéž se týká změny obvodu nebo hranic náboženské obce a farnosti (§ 4);

⁸ <https://spcp.prf.cuni.cz/lex/68-1874.htm> – cit. 24. 3. 2024; Zákon daný dne 20. května 1874, jenž se týče zákonného uznání společností náboženských, In: *Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené*. Wien 1874, částka 21, s. 151–154 – <https://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:54e3cce5-afb4-45ac-a95e-891f5adcbac6?page=uuid:20676cc4-4812-4356-aaf8-e887c94e35dd> – cit. 22. 4. 2024.

⁹ Článek ukládal povinnost uznat novou církev ministrům školství a vnitra: „*Ministrovi záležitostí duchovních a vyučování a ministři záležitostí vnitřních uloženo jest, aby ten zákon uvedli ve skutek.*“ Toto ustanovení pozměnil odst. 2 paragrafu 64 ústavy ČSR, který umožnil v určitých případech přenést tuto kompetenci na vládu. Inkriminovaná situace nastala při uznání ČČS. Ministr školství obdržel od vlády mandát vyhlášku o uznání podepsat a zajistit publikování příslušného dokladu ve věstníku ministerstva. K tomu srov. TRETERA, Jiří Rajmund – HORÁK, Záboj: *Konfesní právo*. Leges, Praha 2015, s. 142. – Žádost podle zákona č. 68 způsobila, že církev byla uznána pouze na území Čech, Moravy a Slezska, nikoliv na Slovensku a na Podkarpatské Rusi. Je otázkou, zda se ze strany církevního výboru jednalo o vědomé rozhodnutí, nebo o chybu. Na východním území republiky byly totiž recipovány uherské zákony (z roku 1895) a jejich aplikace na případ žádosti ČČS by vyústila v její zamítnutí. NA, f. MŠNO, sig. 47 VI, k. 3898 – zpráva k čj. 82619/21. Srov. výklad k problému HRADIL, Jan: *Církev československá husitská na Slovensku*. In: *90 let Církve československé. Kolektivní monografie*. 2. vyd. Církev československá husitská, Praha 2010, s. 68–69.

I. sněm Církve československé v zrcadle vatikánské korespondence

Marek Šmíd

Na začátku naší odborné studie musíme zdůraznit, že aktivity reformního proudu v rámci katolické církve, resp. pozdější Církve československé patřily od vzniku Československé republiky na podzim 1918 mezi klíčové body zájmu diplomatických zástupců Svatého stolce v Praze, resp. před rokem 1920, než byla založena apoštolská nunciatura v hlavním městě, i ve Vídni. Ti – jak o tom svědčí desítky dokumentů – sledovali podrobně činnost reformního duchovenstva, jeho veřejná vystoupení, cestu jeho delegace do Říma v létě 1919, další štěpení hnutí na podzim zmíněného roku a konečně i vznik Církve československé v lednu 1920.

Pokud označil oficiální vatikánský list *L'Osservatore Romano* vznik Církve československé v lednu 1920 za pochybné setkání „osmi nebo deseti desítek bídých kněží, jimž nebylo veřejné mínění nakloněno,“¹ v lednu

---

¹ *L'Osservatore Romano*, 24. 7. 1920.

o rok později věnoval pozornost možné spolupráci nové církve se srbským pravoslavným. V jejich neshodách a štěpení spatřoval *schisma ve schismatu*. Samotný první sjezd náboženských obcí ve dnech 8. a 9. ledna 1921 označil za *potupu schizmatiků*. V podobném a zároveň ironickém duchu vyzněl rovněž článek zmíněného vatikánského listu o neshodách při zřizování volených biskupů Církve československé.²

Jak jsem již naznačil, rozsáhlé pasáže ve svých listech věnoval Církvi československé i první apoštolský nuncius po vzniku Československa Clemente Micara, který tak činil jak v dílčích relacích, tak přehledovým způsobem ve své závěrečné zprávě ze srpna 1923. Tehdy vatikánský diplomat shrnul svůj mnohaletý pohled na Církev československou, přičemž odkazoval na celou řadu zpráv, které do Říma v předchozích měsících a letech odeslal, ať se již jednalo o dopisy, telegramy, memoranda či nóty.

Vzniklé schisma, jehož byl od roku 1919 osobním svědkem, zasadil ve své diplomatické korespondenci do Věčného města do širších církevně-politických souvislostí po vzniku republiky a charakterizoval je následujícími slovy: „Jednalo se o stále sílící agitaci reformních kněží s cílem zastrašit a zlomit Svatý stolec. Když jsem dorazil do Prahy, nalezl jsem tuto agitaci v největším rozpuku. Zostříla se i po jmenování Mons. Kordače pražským arcibiskupem, volbě, která opomněla vybrat jednoho z reformistů.“³

Rovněž v roce 1924 pokračoval Micarův nástupce na apoštolské nunciatuře v Praze Francesco Marmaggi v analýze aktivit reformního tábora a jeho představitelů, avšak při pohledu na rozsáhlé fondy vatikánských archivů je evidentní, že tato agenda již nepatřila směrem k polovině tohoto decénia mezi priority jeho úřadu. Musela totiž ustoupit těžkostem v životě katolické církve v mladém republice, zejména na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Nunciova jarní agenda roku 1924 se tak týkala především diskusí nad obsazením biskupských stolců na východě republiky (Norbert Klein, Antal Papp, Mikuláš Rusznák, Dionýz Njaradi), úvah nad plánovanou Masarykovou cestou do Říma, simultánního užívání kostelů v českých zemích, finančního vyrovnání s někdejšími slovenskými biskupy uherského původu (Vilmos Batthyány a Farkas Radnai) či napjatých poměrů v linii stát – církev.⁴

² Tamtéž, 29. 1. 1921, resp. 30. 1. 1921, resp. 10. 11. 1921.

³ ŠMÍD, Marek: *Vatikán a Československo ve 20. století*. Triton, Praha 2022, s. 488.

⁴ ŠMÍD, Marek – HAJDINOVÁ, Eva – MANDZÁK, Daniel Atanáz (eds.): *Svatý stolec a Československo. II. Edice dokumentů z let 1923–1925*. Karolinum, Praha 2023, s. 38–41.

Rovněž léto 1924 bylo pro vatikánského diplomata v Československu mimořádně náročné. V červnu 1924, doprovázen sekretářem nunciatury Antoninem Aratou, přicestoval Francesco Marmaggi do Bystřice pod Hostýnem, aby navštívil poutní místo Svatý Hostýn, kde sloužil pontifikální svatou mši. Nunciovým pozývatelem na Svatý Hostýn byl redemptorista Klement Žůrek. Během krátkého pobytu ve dnech 21. a 22. června se zmínění vatikánští diplomaté setkali s olomouckým arcibiskupem Leopoldem Prečanem a církevními a komunálními představiteli z Valašského Meziříčí.⁵

V Praze nuncius po návratu příliš nepobyl, ale záhy odcestoval na Svatou horu u Příbrami, kde se dne 29. června 1924 konala manifestační pouť, již svolalo pražské ústředí Československé strany lidové. Pontifikální mši sloužil kanovník metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze Josef Hanuš. V 16.30 hodin apoštolský nuncius přítomným požehnal a odcestoval do Prahy.⁶

Po jeho odjezdu se proti němu rozhořel ostrý novinový útok, zejména levicového tisku, jehož terčem se stala údajná Marmaggiho bojovná řeč na Svaté hoře, ačkoliv se nuncius během svého pobytu v Příbrami omezil pouze na duchovní, nikoliv politickou rovinu, při příležitosti korunovace mariánské svatohorské sošky.⁷ Levicové listy neváhaly označit nunciovu účast na slavnostech za klerikálně-politické orgie jedné strany, jimž „dodal hlavně Msgr. Marmaggi lesku, štválo proti republice, presidentovi republiky a všem neklerikálům osvědčenými již demagogy klerikálními nejhrubšího zrna.“⁸

Zdá se, že celá tisková polemika byla reakcí na prohlášení účastníka slavnosti, faráře u kostela sv. Václava v pražských Nuslích Aloise Tylínka, který během kázání prohlásil, že hlavou katolíků je papež, což *České slovo* pochopilo jako nepřímý útok na prezidenta republiky, kterého údajně katolíci neuznávají. Kampaň se natolik radikalizovala, že se novinové polemiky obrátily proti reprezentantovi Svatého stolce, apoštolskému nunciovi v Praze, postavily se proti zneužívání náboženství a otevřely dokonce

⁵ Archivio Apostolico Vaticano (dále jen AAV), f. Archiv nunciatury v Československu (dále jen ANC), busta 45, fascikl 310; Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Arcibiskupství Olomouc, karton 678, Stryhal 19. 6. 1924.

⁶ Státní okresní archiv Příbram, f. Děkaný úřad – Příbram, pamětní kniha 1836–1962, zápis z roku 1924.

⁷ Národní archiv, f. Ministerstvo zahraničních věcí – výpiskový archiv I., karton 1 595; *Čech*, 6. 7. 1924.

⁸ Tamtéž.

úvahy o jeho možném odvolání.⁹

Z domácích církevních představitelů vyjádřil svoji loajalitu vůči poníženému apoštolskému nunciovi Francescu Marmaggimu pouze královéhradecký biskup Karel Kašpar, který mu napsal: „Děkuji Bohu, že Svatý otec poslal právě Vás jako svého zástupce k nám, protože Vy jste měl již možnost mě přesvědčit, že nehledíte na vlastní prospěch, ale na větší slávu Boží, prospěch církve a spásu duší. A to je přesně to, co zlí nevidí rádi...“¹⁰ Novinová přestřelka v Československu vzbudila značný zájem i v zahraničí.

Na přelomu července a srpna 1924 se Francesco Marmaggi účastnil IV. unionistického kongresu na Velehradě, a to dokonce ve funkci jeho protektora. Jeho účastníci patřili mezi významné církevní představitele střední a východní Evropy. Nepřítomného papeže Pia XI. zde zastupoval zmíněný apoštolský nuncius a vládu Československé republiky šéf církevní-politického oddělení na ministerstvu zahraničí Arnošt Roztočil.

Sjezdu se účastnily přední osobnosti československého i zahraničního duchovního života, např. ředitel Papežského orientálního ústavu v Římě Michael d'Herbigny, pražský arcibiskup a český primas František Kordač, olomoucký arcibiskup, moravský primas a předseda kongresu Leopold Prečan, nadšený podporovatel československého unionismu a pravidelný účastník kongresů na Velehradě a podporovatel Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje nitranský biskup Karol Kmeťko, spišský biskup Ján Vojtaššák, košický biskup Augustin Fischer-Colbrie, slovenský politik a právník Martin Mičura, předseda Slovenské ľudové strany, papežský komoří, kněz a poslanec Andrej Hlinka, katolický intelektuál a novinář Alfred Fuchs a další. Dále na Velehrad přicestovalo více než třicet arcibiskupů, biskupů, opatů a prelátů, ať již domácích či zahraničních (Jugoslávie a Polsko), množství univerzitních profesorů, kněží, řeholníků a katolických laiků. Přítomni byli církevní hodnostáři z Belgie, Německa, Velké Británie, Francie, Itálie, Španělska, Polska, Řecka, Bulharska, Turecka, Rumunska, Litvy, Ukrajiny, Spojených států amerických, Sovětského svazu či Jugoslávie.¹¹

⁹ *České slovo*, 2. 7. 1924; *Právo lidu*, 2. 7. 1924; *Právo lidu*, 9. 7. 1924.

¹⁰ AAV, f. ANC, busta 45, fascikl 314, ff. 73–74, Kašpar Marmaggimu 22. 7. 1924.

¹¹ JUDÁK, Viliam: Arcibiskup Karol Kmeťko a šírenie cyrilometodskej úcty. In: CORANIČ, Jaroslav (ed.): *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výročí*. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov 2013, s. 160; NĚMEC, Vít: Olomoucký arcibiskup ThDr. Leopold Prečan (1866–1947). Příspěvek k historickému bádání o jedné z nejvýznamnějších osobností v dějinách olomoucké arcidiecéze první poloviny 20. století, *Střední Morava. Vlastivědná revue*, 2012, roč. 18, č. 34, s. 9–10.

Krátce poté, v srpnu 1924, se apoštolský nuncius Francesco Marmaggi účastnil v Bratislavě prvního eucharistického kongresu v Československu, kam přicestoval dne 23. srpna. Na mimořádné slavnostní události za účasti více než 150 000 věřících participovaly mnohé významné osobnosti slovenského církevního i politického života, např. Marián Blaha, Augustin Fischer-Colbrie, Ludovít Okánik, maďarští i němečtí věřící i katolíci ze zahraničí. Vyvrcholením slavnostního kongresu byla pontifikální mše, již celebroidali v neděli 24. srpna v 9.00 hodin dopoledne na náměstí Svobody apoštolský nuncius Francesco Marmaggi a banskobystrický biskup Marián Blaha. Dne 27. srpna 1924 byl kongres slavnostně ukončen a nuncius se vrátil do Prahy.¹²

***

Po návratu do hlavního města byl nuncius konfrontován s děním v rámci Církve československé, které sledoval již dlouhodobě. Samotné zasedání jejího I. řádného sněmu se konalo ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Národním domě na Smíchově v Praze, tedy na místě, jež bylo spjato s jejím založením o čtyři a půl roku dříve. Setkání se účastnilo 128 náboženských obcí. Sněm církev nově definoval a přijal několik zásadních rozhodnutí, která znamenala otevření cesty pro prosazení zásad formulovaných Karlem Farským a jeho nejbližšími spolupracovníky. Když církev opustilo křídlo členů, kteří měli představu o její pravoslavné věroučné orientaci, církev se definitivně odpoutala od pravoslaví a směřovala k úsilí stát se moderní církví 20. století.

Církev československá disponovala státem schválenou ústavou a měla podle ní konstituovány diecéze v čele s volenými biskupy a státem uznané církevní obce řízené radami starších. Církev sjednotila svoji liturgickou a obřadní praxi a zároveň našla eklesiologické východisko ve zřizování volených biskupů, kteří neusilovali o dosažení tradiční apoštolské posloupnosti a odvolávali se po vzoru radikální reformace na biblické zdroje mise církve. Krize si vynutila částečný obrat při řešení dilematu mezi apoštolskou posloupností (episkopálním) a presbyteriálním systémem. Pokud poněkud předběhneme, můžeme prohlásit, že sněm přijal kompromis, když zřizování biskupů neustanovil jako svátost, na rozdíl od svěcení kněžstva. Ve věroučné rétorice tak ustoupila zásada svobody svědomí do pozadí.

---

¹² AAV, f. ANC, busta 45, fascikl 322, ff. 40–44.

Materiály I. sněmu CČS v Ústředním archivu a muzeu CČSH

Marcel Sladkowski

Církev československá (CČS) vyplnila první desetiletí po svém vzniku v roce 1920 všestranným intenzivním budováním, jež pamatovalo také na péči o vlastní písemnost. Už první církevní ústava z roku 1921 zmiňovala povinnost faráře „spravovati úřední archiv“.¹ Tu opakovala též následující ústava z roku 1931 (farář má „míti péči o archiv i spisy farního úřadu“), která dávala za úkol i náboženským obcím „pečovati o řádné ukládání spisů a o archiv obce“, přičemž rada starších náboženské obce byla „povinna opatřiti vhodné místnosti pro úřadování a bezpečné uložení jmění, archivu, členských matrik a jiných spisů“.² O vyšších úrovních

---

¹ Povinnost zmiňuje článek 17, písmeno 1c) této ústavy. *Ústava Církve československé* (nedat.), s. 5. Některá vydání první ústavy obsahují poznámku: „Schváleno výn. Min. šk. a n. o. ze dne 15./10. 1921. č. j. 87.471.“

² Tyto povinnosti byly zakotveny v člancích 14 (písmeno 11), 20 a 51 ústavy. *Ústava Církve československé*. Ústřední rada Církve československé, Praha 1931, s. 10, 12, 25.

církevní správy ústavy z let 1921 a 1931 v této souvislosti nehovořily, lze však předpokládat, že se požadavky spisovenské a archivní péče analogicky vztahovaly i na ně, a to včetně ústředí církve, které od roku 1927 sídlilo v nově vystavěném areálu v Praze-Dejvicích.

Zde byl také umístěn ústřední archiv církve, konstituovaný v roce 1937 zejména v souvislosti s 10. výročím úmrtí prvního patriarchy dr. Karla Farského. Tehdy shromážděný dokumentační materiál se stal jádrem fondů archivu, který byl (z podnětu poradní Akce církevní spolupráce)³ zřízen rozhodnutím ústřední rady církve z 12. května 1937.⁴ Sídlit měl v budoucím domě dr. Karla Farského, brzy však našel zázemí v budově ústředí církve.⁵ Po prvním archiváři Václavu Šťastném se klíčovou osobností stal absolvent pražské Archivní školy Veleoslav Růžička, který působil jako archivář ústředního archivu v letech 1940–1968.⁶ V tomto období kromě intenzivní organizační a publikační činnosti vytvořil řadu archivních sbírek a zpracoval a zpřístupnil zásadní fondy organizačních složek církve a významných osobností z počátků její činnosti. Veleslavu Růžičkovi na prvním místě vděčíme za vybudování archivu, který spolu s archivem Českobratrské církve evangelické patří ke dvěma nejvýznamnějším nekatolickým církevním archivům v České republice.

K důležitým **sbírkám ústředního archivu** náleží sbírka dokumentů k vrcholným rokováním církve, počínaje jejím prvním valným sjezdem

³ Akce církevní spolupráce byla v polovině 30. let poradním orgánem Ústřední rady složeným ze zástupců několika celocírkevních organizací. JINDRA, Martin: *Církevní tisk na výsluní i ve stínu. Český zápas*, 26. 5. 2024, s. 7–8.

⁴ V zápise z plenární schůze Ústřední rady 12. 5. 1937 rozhodnutí uvedeno není, zachycuje jej však zápis z prezidiální schůze Ústřední rady 29. 4. 1937, kde je k návrhu Akce církevní spolupráce „na zřízení a odborné vedení církevního archivu“ připojen rukopisný záznam zapisovatele Františka Plechatého o doporučujícím stanovisku prezidia s poznámkou: „plenium Ů. r. souhlasí 12/5 37.“ *Ústřední archiv a muzeum Církve československé husitské* (dále jen ŮAM ČČSH), zápisy ze schůzí Ústřední rady 29. 4., 12. 5. 1937.

⁵ O zajištění „vhodné místnosti pro výstavu památek na I. patriarchu Farského“ v budově ústředí jednala Ústřední rada v lednu 1937, ještě téhož měsíce se však přiklonila k jinému řešení. Na schůzi 13. 1. 1937 „radostně přijímá návrh na zřízení domu dr. Farského“, jak jej za Akci církevní spolupráce předložil dr. František Kovář. V domě měla být též „místnost pro stálou výstavu a archiv“. Protože idea Farského domu zůstala jen na papíře, získal archiv útočiště v budově ústředí. ŮAM ČČSH, zápisy ze schůzí Ústřední rady 7. 1., 13. 1. 1937.

⁶ JINDRA, Martin – SLADKOWSKI, Marcel: *Biografický slovník Církve československé husitské*. Praha 2020, s. 443–444, 533.

v roce 1921 a konče dosud posledním VIII. sněmem (2014). Co se týká I. řádného sněmu, nabízí sbírka zejména tiskem vydané souhrnné zprávy k oběma jeho zasedáním (prvnímu v roce 1924, druhému v roce 1931).⁷ Ve zprávách lze sledovat průběh denních jednání sněmu a studovat jeho návrhy a výborové referáty.⁸

Co se týká **inventovaných archivních fondů** ústředního archivu, je pro sledování práce I. sněmu klíčový šestý svazek řady inventářů, totiž ***Inventář archivu ústřední rady ČČS 1922–1930 VI.***,⁹ který je na titulním listě opatřen poznámkou: „Sestavil s pomocí Boží Veleslav Růžička, přednosta VI. odboru ÚR; dokončeno 3. února L. P. 1965.“ Inventář, který je výsledkem Růžičkovy dvacetileté práce na uspořádání písemností ústředí církve z 20. let, dělí materiály na listiny, knihy a spisy:

A. Listiny – zde nalézáme protokoly o volbě biskupů, o zřízení prvních tří biskupů ČČS v pražském chrámu sv. Mikuláše 6. 1. 1925 dopoledne, o svěcení na jáhny ČČS v chrámu sv. Mikuláše 6. 1. 1925 odpoledne a o svěcení na kněze ČČS v chrámu sv. Mikuláše 8. 1. 1925.¹⁰

---

⁷ Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově. ÚR ČČS, Praha, nedat. Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé konaném ve dnech 28., 29. a 30. března 1931 v Praze-Dejvicích. ÚR ČČS, Praha, nedat. Zprávy jsou uloženy ve sbírce sněmů v kartonu s označením SN1. V kartonu je mimo to uložen strojopis Karla Farského *Církev československá v letech 1922–23* a strojopis *Statut Ústředního stavebního fondu ČČS 1923*.

⁸ Pro 1. zasedání v roce 1924 se jedná o tyto referáty: *Věroučné zásady ČČS* (Alois Spisar, s. 75–125), *Řád bohoslužebný* (František Kalous, s. 126–152), *Svěcení a zřizování duchovních ČČS* (Karel Farský, s. 153–190), *O výuce náboženské* (Václav Lemberk, s. 191–205), *Naše hospodářství* (František Plechatý, s. 206–224). Viz *Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé*.

⁹ V archivu mu předchází tyto svazky inventářů: Archiv Ohniska a Klubu reformních kněží Jednoty československého duchovenstva (zpracován 1946); Archiv ústřední rady ČČS I.: Archiv církevního (ústředního) výboru ČČS 1920 (zpracován 1941); Archiv ústřední rady ČČS II.: Archiv konsistoře ČČS 1920 (zpracován 1941, 1951); Archiv ústřední rady ČČS III., IV.: III. Archiv ústřední rady starších a biskupské rady ČČS 1921, IV. Archiv ústředního organizačního odboru 1921 (zpracovány 1942); Archiv ústřední rady ČČS V.: Archiv ústřední rady a diecesní rady ČČS v Praze 1921 (zpracován 1942).

¹⁰ ÚAM ČČSH, f. Archiv ústřední rady ČČS VI. 1922–1930 (dále jen Archiv ÚR ČČS VI.), sign. AI. 17, i.č. 2–5/VI.A.

B. Knihy – zde o prvním sněmu vypovídá jednací protokol 1924, index ústřední rady 1922–1924 a kniha zápisů ze schůzí ústřední rady 1922–1926.¹¹

C. Spisy – orientaci ve spisech pro léta 1922–1926 (částečně i 1927) ztěžuje zpracování do svazků dle čísel jednacích. Spisy k zasedání 1. sněmu v roce 1924 lze jednotlivě nalézt zejména ve třech svazcích spisů z tohoto roku.¹² Spisy ke sněmu pro pozdější léta lze hledat už snadněji dle rejstříku inventáře pro roky 1926 (sněmovní výbor hospodářský), 1928 (sněmovní výbory), 1929 (sněmovní výbory naukový, právní, hospodářský), 1930 (sněmovní výbory naukový, právní, hospodářský, různé).¹³

Archivář Veleoslav Růžička vypracoval během roku 1965 ještě několik menších inventářů navazujících na zmíněný rozsáhlý *Inventář archivu ústřední rady ČČS VI.* Nejprve to byl *Inventář archivu ústřední rady ČČS VI. 1931*, v němž nacházíme „stenografický zápis o jednání církevního sněmu“ na sklonku března 1931 a jeho prezenční listiny,¹⁴ ale také spisy sněmovních výborů naukového, výchovného, sociálního, právního, hospodářského.¹⁵ Na sklonku roku 1965 pak V. Růžička ještě sestavil *Dodatek I. k archivu ústřední rady ČČS VI. 1922–1932*, do nějž pojal spisy nalezené dodatečně ve spisovně ústřední rady. Obsahuje nemnoho písemností do roku 1927,¹⁶ takže z něj lze studovat sněmovní dokumenty hlavně z let 1929–1931 (1932): mimo jiné práci výborů naukového, hospodářského, sociálního.¹⁷

Sedmým svazkem řady inventářů ústředního archivu je *Inventář archivu diecesní rady pražské VII.*, vymezený stejně jako inventář archivu ústřední rady léty 1922–1930. Na diecézním fondu pracoval přednosta archivního odboru V. Růžička souběžně s fondem ústřední rady a dokončil jej v létě 1965. Sněmovní témata v něm zachycují knihy zápisů ze schůzí

¹¹ ÚAM ČČSH, f. Archiv ÚR ČČS VI., sign. AI.-XXVI., i.č. 2/VI.B; sign. AI.-XXVII., i.č. 3/VI.B; sign. AI.-XXVIII., i.č. 4/VI.B.

¹² ÚAM ČČSH, f. Archiv ÚR ČČS VI., sign. AI. 12–14., i.č. 3/VI.C.

¹³ ÚAM ČČSH, inventář f. Archiv ÚR ČČS VI., s. XIX.

¹⁴ ÚAM ČČSH, f. Archiv ÚR ČČS VI. 1931, sign. AV. 29, i.č. 19, 20/VI.B.

¹⁵ ÚAM ČČSH, f. Archiv ÚR ČČS VI. 1931, sign. AV. 20, i.č. 85/VI.C.

¹⁶ Fascikl spisů z roku zahájení I. sněmu (1924) má jen 35 listů. ÚAM ČČSH, dodatek I. archivu ÚR ČČS VI. 1922–1932, sign. AV. 38, i.č. 136/VI.C.

¹⁷ ÚAM ČČSH, inventář dodatku I. archivu ÚR ČČS VI. 1922–1932, s. VI.

západočeské (pražské) diecéze z let 1921–1935,¹⁸ práci sněmu a jeho výborů (právního, hospodářského) v letech 1928 a 1930 reflektují rovněž diecézní spisy.¹⁹

Veleslav Růžička zpracovával po roce 1945 rovněž skupinu menších fondů, mezi nimi také *Výbor rad starších náboženských obcí ČČS Velké Prahy*, který se sněmovními záležitostmi v roce 1931 rovněž zabýval.²⁰

Významnou skupinu v ústředním archivu tvoří **osobní fondy**, z nichž se na čelné místo řadí fond *Korespondence Dr. Karla Farského*. Ten zachycuje jen okrajově (2 listy) komunikaci prvního patriarchy s naukovým sněmovním výborem na jaře 1926,²¹ ale pro kontext uvažování a práce sněmovníků poloviny 20. let je tento fond jistě nezbytný. To samozřejmě platí také pro další osobní fondy, například korespondenci Aloise Tuháčka, Františka Kalouse, Gustava Adolfa Procházky, Antonína Procházky a dalších.

Nakonec lze zmínit skupinu **dokumentačních souborů** chovaných v ústředním archivu pod knihovní signaturou K. Z této skupiny má významné místo sbírka rukopisů (K40) schraňující řadu pramenů k osobnostem zakladatelské generace církve, a dále také dosud málo využívaná sbírka výstřižků z denního tisku (K 20), kterou pro roky 1917–1953 pečlivě uspořádal dnes již pozapomenutý laický pracovník církve Ludomír Černý.²² Tato sbírka je jen pro období 1924–1934, které se zhruba kryje s dobou konání I. sněmu, uložena v 19 kartonech. Snad i tato informace může být dobrou pozvánkou k dalšímu badatelskému využívání Ústředního archivu a muzea ČČSH a k objevování cenných historických pokladů, jež skrývá.

¹⁸ ÚAM ČČSH, f. Archiv diecesní rady pražské VII. 1922–1930 (dále jen Archiv DR ČČS Praha VII.), sign. AI.-XXXIX.-XLII., i.č. 21–24/VII.B.

¹⁹ ÚAM ČČSH, inventář archivu DR ČČS Praha VII., s. XXIII.

²⁰ ÚAM ČČSH, f. Výbor rad starších náboženských obcí ČČS Velké Prahy, sign. AII-52, i.č. 6/A.

²¹ ÚAM ČČSH, f. Korespondence Dr. Karla Farského, sign. AII-24, i.č. 1040.

²² -H-: Br. Ludomír Černý osmdesátníkem. *Český zápas*, 6–7 (10. 2.) 1949, s. 28.

I. sněm CČS(H) v dobovém tisku

Tomáš Novák

1. zasedání I. sněmu Církve československé se zúčastnila řada novinářů z různých deníků,¹ dále pak osobnosti, které mohly své zážitky ze sněmu reflektovat v různých časopisech.²

¹ Jmenování jsou Dr. Antonín Hartl (1885–1944) za *Národní obrodu*, redaktor Luděk Stránský (1900–1950) za *České slovo*, red. Hladký – snad Břetislav Hladký – pseud. Daniel Hodan (1895–1982) za *Čsl. republiku*, red. [J.?] Šebesta za *Národní listy*, Bedřich Golombek (1901–1961) za *Lidové noviny* a Václav Fryček (Malesický) (1897–1969) za *Národní politiku*. Cf. *Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově*, [Praha]: [ÚR CČS], [1924], s. 11.

² Z ekumenických hostů přivítání jmenovitě: MUDr. Adolf Lukl (1874–1974) a slavista PhDr. Antonín Frinta, (1884–1975), -H-: za Kostnickou jednotu (její orgán je týdeník *Kostnické jiskry*), za evangelickou církev československou synodní kurátor p. Ferdinand Kavka a sl. JUC. Božena Rubíková, protoierej prof. Dr. M. Červinka z české církve pravoslavné, kazatel Josef Pavel Barták (1887–1964) za metodisty, Dr. Norbert Čapek (1870–1942) za unitářské společenství Obec svobodného bratrství. Později promluvil také Dr. Alexandr Batěk za Volné sdružení klasů.

Novináře na začátku sněmu jmenovitě přivítal patriarcha Farský. Vyjádřil naději, že CČS i v budoucnu budou věnovat pozornost, a zdůraznil politickou nestrannost církve a její členskou názorovou rozmanitost, při které jsou v jednacím sále nepochybně přítomni čtenáři novin všech možných politických směrů:

„Vítám je rád jako zástupce velmoci tisku a naději se, že redakce našich pražských i moravských denních listů budou nám vždy věnovat pozornost v té míře, jakou věnují dnešnímu počínání. Díky za pozornost a prosíme, aby sledovali naše podnikání i nadále v ujištění, že nepěstujeme žádné zaujatosti, neboť máme příslušníky i čtenáře všech našich listů ze všech stran politických.“³

Vyšla řada článků, která se sněmu věnovala, některé v předstihu, další v průběhu a jiné s odstupem. Některé stroze popisují chod událostí tohoto sněmu.⁴ Pro nás jsou především zajímavé ty statě, které sněm také komentují, ať již pozitivně či negativně.

Někteří – zřejmě přítomní pisatelé – hodnotili nejen to, co bylo řečeno, ale i co mohli vidět a zažít. V *Kostnických jiskrách* vyšel článek „*Momentky ze sněmu církve českosl.*“, ve kterém autor charakterizuje výrazy tváří zúčastněných sněmovníků:

„Zajímavé bylo též pozorovati fysiognomii sněmovníků. Duchovní, kteří tvořili ovšem jen jednu třetinu hlasujících zástupců náboženských obcí, neupozorňovali na sebe nějakým stejnokrojem, neboť nebylo viděti ani kolárku. Ovšem oholených tváří jest mezi těmito bývalými kněžími římskými většina. Čítaje v to i předsedajícího dra Farského, jehož zevnějšek má málo patriarchálního, zvláště vzpomeneme-li si na bradaté ‚vladyky‘ a metropolity pravoslavné.“⁵

Tentýž autor sdílí i svůj dojem téměř sociologický:

„Z účastníků sněmu a zvláště pracovních komisí bylo veliké procento učitelů a profesorů, jejichž účast zvláště na poli naukovém (dogmatickém) a výchovném je silná, ba rozhodující. Není pochyby, že takový zájem školské inteligence půjde církvi československé k duhu, právě proto, že tkví svými kořeny ve městech stejně jako na venkově. Také úřednictvo v ní se

³ Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově, [Praha]: [ÚR CČS], [1924], s. 11.

⁴ Někdy používají i jiná slova jako valná hromada či sjezd.

⁵ -A-: Momentky ze sněmu církve českosl., *Kostnické jiskry* (4. 9.? 1924) roč. 9 (6).

čile uplatňuje, kdežto rolnický živel málo. Nápadné bylo též množství sokolských odznaků! To vše nás mimoděk nutí srovnávat.“⁶

Jiný autor, který publikoval článek o prvním sněmu CČS na stránkách *Kostnických jisker*, nejen hodnotí sněm do velkých detailů, ale také kritizuje zpravodajství o tomto sněmu v jiném tisku. V úvodu článku píše:

„Kusé, i v hlavních věcech neúplné a částečně i nedosti pravdivé zprávy denních listů o prvním řádném sněmu československé církve jsou daleky toho, aby řádným způsobem postihly pravý stav této mladé církve, jak se na sněmu projevil.“⁷

Kriticky se ke zpravodajství o sněmu CČS vyjadřuje i dříve zmíněný autor:

„Vznik a uspořádání nové církve československé jsou [...] spojeny s Národním domem na Smíchově, kde se reformistické kněžstvo katolické dalo na dráhu odboje počátkem r. 1920 a kde se nyní konal I. řádný sněm. Lidovecký deník si nemohl odepřít jedovatou poznámku, že se čl. sektáři sejdou v restauraci. Zapomněl ovšem říci, že se dříve naši Římané postavali o to, aby se v naší republice uplatnily rakouské zákony na ochranu nespravedlivé državy katolické církve, takže založené historické chrámy musí československá církev všechny opustiti a palácovými sály, jaké mají např. pražský a kroměřížský arcibiskup, čl. církev rovněž nedisponuje. Kde se tedy měl takový sněm konati?“⁸

Pohlédneme na určitý průřez tím, jak na sněm reagovaly různé církevní a ideové proudy na stránkách svého vlastního či spřízněného tisku.

Kostnické jiskry již v předvečer sněmu zřetelně ví, kudy se sněm bude ubírat. Rozloučení se s pravoslavným proudem v československé církvi povede ke zrušení dřívějšího přihlášení se k prvním sedmi koncilům (tzv. ekumenickým), protože tato proklamace byla v „přímém odporu s názory patriarchy Farského a jeho směru, který v církvi zvítězil.“⁹

Pisatel článku má několik zajímavých postřehů, které chtějí předjímat budoucí vývoj CČS, ke které vyjadřuje do jisté míry sympatie i zdrženlivý odstup:

---

⁶ Tamtéž.

⁷ -dk-: První řádný sněm církve československé, *Kostnické jiskry* (4. 9.? 1924) roč. 9(6).

⁸ -A-: Momentky ze sněmu církve českosl., *Kostnické jiskry* (4. 9.? 1924) roč. 9(6).

⁹ První řádný sjezd církve československé, *Kostnické jiskry* (28. 8. 1924) roč. 9(6).

„Třebaže myšlenka vědecké revise tradičních názorů, v nichž bývalí katoličtí, dnes českoslovenští kněží byli vychováni, je nám sympatická, [...] přece jen pochybujeme, že nějaké náboženství lze založiti usnesením komisi a bez tradice.“¹⁰

A autor článku pokračuje: „Církev československá má všechny výhody útvaru, který není tradicí zatížen, má však i všechny nevýhody beztradičnosti, které umělé navazování na českou reformaci nenahradí.“¹¹

A o dvě věty dále čteme:

„Jsme přesvědčeni, že nakonec nezbude bratrské církvi nic jiného než hledati zakořenění v dnešním protestantismu, neboť nynější náboženský stav prostředí a potence jeho i církve samé nestačí na vytvoření nějakého nového typu náboženského. Jakmile náboženské prohloubení pokročí, pozná vládnoucí směr církve československé, že mnohé otázky dlužno stavěti jinak, méně dobově a méně módně, než jak si je dnes staví, a že také odpovědi budou znít jinak. Tento vývoj přinese i pro nás mnoho nového a těšíme se, že i nejedno obohacení a oplodnění našeho života.“¹²

Autor neočekává plné názorové sjednocení CČS: „Jinou důležitostí je, že ani po rozchodu s Gorazdem nebude církev československá prosta různosti směrů. Proti racionalistickým Čechám vroucnější a nábožensky vždy živější Morava staví své zvláštní požadavky [...]“¹³

Otázku nevyřešené skryté nejednoty CČS řeší také pozdější anonymní článek v týdeníku *Za pravdou*. Lze předpokládat, že jeho autorem je právě Matěj Pavlík-Gorazd (1879–1942), ale nemohu to dokázat. Cituji:

„A tak, třebas ‚krise pravoslavná‘ jest odbyta, jsou v církvi československé zárodky nových krisí, které nějaký čas budou latentní, ale propuknou určitě na venek, jakmile se přikročí k řešení otázek, na něž si tento sněm netroufal, boje se otevřeně říci, jak se na tyto otázky ideoví pracovníci církve dívají. Tyto krise budou daleko hlubší, než byla ‚krise pravoslavná‘.“ [...] „Nynější zdánlivá jednota jest jednotou negace, zakrývané hesly.“¹⁴

Z různých článků je zřetelné, že výsledek sněmu byl víceméně očekávatelný. Ve *Volné myšlence* čteme: „Pokrokový směr v církvi československé,

---

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Několik poznámek ke sněmu C.Č.S. *Za pravdou* (11. 9. 1924) roč. 4, č. 37, s. 224.

za nímž stojí zdrcující většina náboženských obcí čsl. církve, získá jistě i na chystaném sněmu vítězství.¹⁵

Evangelík Jan Blahoslav Kozák (1888-1974), v té době profesor na Československé obchodní akademii v Praze a docent na Karlově univerzitě, také již v předvečer píše ve *Večerním Českém slově* o Církvi československé v souvislosti s jejím očekávaným sněmem:

„Od začátku se jí vyčítal nedostatek vlastního podnětu náboženského a byla charakterizována spíše jako hnutí vlastenecké. Dnes je patrné, že v tomto tvrzení bylo mnoho křivdy. Četní sborové církve československé žijí dnes radostným, třebaže dosud neurčitým a značně se různícím životem.“¹⁶

A o odstavec dále Kozák píše: „Od počátku panovala v církvi československé nejistota o žádoucí ‚orientaci‘. Nikdo neuvažoval řádně o možnosti, aby zůstala svou a vytvořila svůj vlastní demokratický typ.“¹⁷

Dále v Kozákově statí čteme více o jeho osobním přemýšlení v minulosti a nyní v novější situaci:

„Podepsaný tehdy sám se přimlouval o to, aby církev čs. hledala opory u anglikánů. Uvažoval takto: Tito lidé jsou potud ještě katolíci, že si žádají posvěcení od ‚apoštolské‘ hierarchie. Anglikáni jim mohou při tom vpraviti trochu reformačního ducha a dáti jejich bohoslovcům příležitost k širšímu vzdělání. Poměry však předstihly tyto předpoklady. Dnes jakýkoli oficiální styk s anglikánskými hierarchiemi může znamenati jen reakci a opuštění tzv. Pražského (pokrokového) směru v církvi čsl. Byl by vázán na dogmatické podmínky (nicejsko-cařihradské vyznání víry), s nímž se dnešní vzdělanec nemůže spřáteliti.“¹⁸

Kozák dále předvídá, že dogmatická otázka bude na sněmu snadno vyřízena tím, že „se to ponechá trvalé diskusi, při níž pravice i levice bude mít stejné právo.“¹⁹

Větší složitost vidí v otázce svěcení a „zahraničního uznání“:

„Co je důvodem tohoto přání? Pěkný titul? Patriarcha – trochu staro-

¹⁵ Sněm československé církve, *Volná myšlenka* (31. 8. 1924) roč. 15, č. 35, s. 6.

¹⁶ [KOZÁK, Jan Blahoslav?] – zkratka J. B. K.: K zahájení sněmu církve čes. I.. *Večerní České slovo* (28. 8. 1924) roč. 6, č. 200 [201!], s. [1].

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž, s. 2.

Reflexe reformního hnutí katolického duchovenstva 19. století v Čechách u zakladatelů CČS

Kamila Veverková

První generace zakladatelů Církve československé si byla dobře vědoma, že navazuje na dlouholetou reformní tradici, která se v Čechách rozvíjela od konce 18. století. Zejména dva její významní představitelé, Karel Farský a Alois Spisar to reflektují ve svém díle. Tato reflexe je samozřejmě pozitivní, i když k detailnějšímu rozboru nedošlo. Postupně se v teologii i v praktickém životě církve tato tradice ztrácela, protože problémy, jimž musela nová církev čelit v prvních letech své existence a po druhé světové válce, byly tematicky již jinde. Oba vyrostli v tradici českého reformního hnutí, dostali se však do situace, kdy bylo třeba na I. sněmu tuto tradici překročit, což vyžadovalo nejen velkou erudici, ale také odvahu.

Je velkou zásluhou profesora Miloslava Kaňáka, že se vedle jiných badatelských okruhů tímto tématem zabýval. Jeho útlá knížka z roku 1951 Církvi československé (husitské) tuto tradici připomínala.¹ Vyšla ve velmi

¹ KAŇÁK, Miloslav: *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva (Dějinná zkratka let 1800-1920)*. Blahoslav, Praha 1951.

těžké době a byla tehdejšími cenzurními opatřeními i nutností autocenzury jistě poznamenána, avšak vzhledem k tomu, že byla současně povinnou literaturou pro bohoslovce na bývalé Husově fakultě, pomáhala udržet povědomí o důležité reformní tradici pro budoucí generace. I když kniha se zabývá především českým katolickým reformismem, nejsou zde nijak zamlčeny reformní snahy, které formulovali reformisté německého jazyka. Dějinný přehled ale myšlenkové dědictví jednotlivých osobností nerozebírá, neboť to v té době možné nebylo. Správně však Kaňák viděl reformní snahy v kontextu českého národního obrození. Novější bádání ve druhé polovině 20. století ukázalo, že reformní snahy nebyly v Čechách spojeny jen s národními zájmy, ale že byly pevně zakotveny v evropském kontextu.

Abych dostála přesně tématu, vybrala jsem k podrobnějšímu rozboru prvního patriarchu církve doktora Karla Farského (1880–1927)² a profesora Aloise Spisara (1874–1955).³ Oba dva měli rozhodující vliv na ideový vývoj mladé církve. U obou je rozhodující pro tento vývoj katolický modernismus, jsou si však dobře vědomi, že modernismus měl na našem území specifický vývoj a jen neznamena převzetí myšlenek katolického myšlení evropského.

Karel Farský se ve své knížce *Stát a církev – poměr státu českého k církvi římské od prvopočátku až do roku 1924*⁴ věnuje více či méně kompetentně klíčovým událostem českých církevních dějin. Krátkou kapitolu uvádí o Bernardu Bolzanovi (1781–1848) a posléze i reformním hnutí katolického duchovenstva v roce 1848. Bolzano je jistě důležitou osobností, což potvrzuje řada odborných monografií, která o něm byla během 20. století napsána (E. Winter 1935,⁵ J. Loužil 1978,⁶ nejnověji Paul Rusnock-Jan Šebestík 2019).⁷ Ač jsou psány z různých pozic, žádná z nich

---

² JINDRA, Martin – SLADKOWSKI, Martin (eds.): *Biografický slovník Církve československé husitské*. CČSH, Praha 2020, s. 122–125.

³ Tamtéž, s. 487–489.

⁴ FARSKÝ, Karel: *Stát a církev. Poměr státu českého k církvi římské od prvopočátku až do roku 1924*. Blahoslav, Praha 1924.

⁵ WINTER, Eduard: *Bernard Bolzano a jeho kruh*. Spolek katolických akademiků Moravan, Brno 1935.

⁶ LOUŽIL, Jaromír: *Bernard Bolzano*. Melantrich, Praha 1978.

⁷ RUSNOCK, Paul – ŠEBESTÍK, Jan: *Bernard Bolzano. His Life and Work*, Oxford University Press, Oxford 2019.

nemůže popřít Bolzanovu důležitost pro reformní katolicismus. Vznikly i speciální menší studie, které se tímto tématem zabývají (P. Křivský 1976,⁸ J. B. Lášek 1979⁹).

Jak tedy hodnotí a zařazuje Bernarda Bolzana Karel Farský? Pro Farského je Bolzano obětí římskokatolické reakce, jak se u nás vyvinula po roce 1815. Faktograficky užívá (ne vždy zcela přesně) údaje, které uvádí *Český slovník bohovědný* pod příslušným heslem. Farský říká, že Bolzano „přednášel ve smyslu shody víry s vědou“.¹⁰ Nicméně Bolzanovy názory neuvádí, neuvádí ani díla, ve kterých Bolzano o toto usiluje: Učebnici náboženské nauky a hlavně obsáhlou polemiku Bolzanovu s profesorem Stoppanim *O perfektibilitě katolictví*. Těžko si jde představit, že by Farský alespoň toto dílo neznal. Bolzano zde zastává princip, že katolická církev není pro všechny časy neměnná, ale že musí reagovat na potřeby doby. Kniha vyšla v roce 1845 v Lipsku a byla ve své době bestsellerem.¹¹ Všichni významní teologové – Farského souputníci, Farského nevyjímaje – německy znali, což ostatně potvrzuje jejich studium modernistické produkce, která jim byla přístupná buď v němčině nebo v německých překladech (literatura francouzská a anglická). U Bolzana se soustřeďuje Farský na konflikt, který měl Bolzano kvůli svým exhortám – *Řečem vzdělavacím akademické mládeži* (jak zní jejich překlad ve čtyřdílném českém výboru z nich, vydaný v letech 1882–1887).¹² Farský uvádí udání, která na Bolzana byla poslána do Vídně (ředitel studií Wilhelm, kanovník Pallas), pronásledování dvorním kazatelem Jakobem Frintem. Bolzanovo odstranění z pražské univerzitní katedry v roce 1819 konkrétně zmiňováno není. Uvádí, že Bolzano „byl dán do penze, aby akademická mládež nebyla uváděna k lidštěj-

---

⁸ KŘIVSKÝ, Pavel: Das Nachleben des Reformkatholischen Programms Franz Náhlovský's in den späteren Reformbestrebungen der katholischen Geistlichkeit. In: *Ost-West Begegnung in Österreich: Festschrift für Eduard Winter zum 80. Geburtstag*, Verlag Hermann Böhlau Nachfolger, Wien 1976, s. 157–166.

⁹ LÁŠEK, Jan B.: Bernard Bolzano a jeho místo v reformním hnutí českého katolického duchovenstva v 19. století. *Theologická revue*, 1979, roč. 50, s. 136–142, 176–182.

¹⁰ FARSKÝ, Karel: *Stát a církev*, s. 296.

¹¹ BOLZANO, Bernard: *Über die Perfectibilität des Katholizismus. Streitschriften zweier katholischer Theologen; zugleich ein Beitrag zur Aufhellung einiger wichtigen Begriffe aus Bolzano's Religionswissenschaft*. Bernard Bolzano-Gesamtausgabe, Reihe I, Schiften, Bd. 19 (ve dvou dílech). Frommann-Holzboog Verlag, Stuttgart-Bad Cannstatt 1979.

¹² BOLZANO, Bernard: *Řeči vzdělavací akademické mládeži*. Sv. 1–4. Praha 1882–1887.

ším názorům náboženským“.¹³ Dále se věnuje Bolzanovu pronásledování v letech 1820–1825. Ví o tom, že se Bolzana u arcibiskupa Chlumčanského zastal Josef Dobrovský. Podrobnosti „Bolzanova procesu“ Farský neuvádí nebo je ani nezná. V tom případě by však nevěděl o zásahu Dobrovského – a je to nepravděpodobné. Celá záležitost neskončila naprosto tragicky. Bolzano byl sice vyhozen z univerzity a nemohl v Rakousku publikovat (jeho díla však vycházela v Německu), ale suspendován jako kněz nebyl. Všechny dokumenty k pronásledování publikoval teprve v roce 1944 s německým komentářem Eduard Winter.¹⁴ Správně v souvislosti s Bolzanem uvádí Farský i skandál v litoměřickém biskupském semináři a pronásledování Josefa Michaela Fesla: „Také v Litoměřicích slavila vůle Říma vítězství nad státem. Biskup Hurdálek, kterému ani církevní kruhy nemohly vytknout nic závadného, měl těžké nepřijemnosti pro ducha svého semináře. Na ředitele Fesla vznesena žaloba pro velezradu a bludařství, on odvezen do Rakous, potom suspendován a 10 let vězněn v klášteře františkánském ve Štýrském Hradci, načež propuštěn s penzí 300 zlatých. Zemřel ve Vídni 1864. Mimo něho byli sesazeni 3 profesori a několik duchovních potrestáno tresty církevními. Biskup Hurdálek musil r. 1823 podat resignaci, když dostal přípis, že jest to vůlí papežovou. Žil pak v Praze na pensí... Zemřel 1833 a býval pochován v Košířích, odkud převezeny jeho ostatky 1890 do jeho rodného Náchoda.“¹⁵ Reformními koncepty, které měl Fesl či Hurdálek, se Farský dále nezabývá. Je to škoda, protože právě Fesl se snažil v praxi uvádět Bolzanovy názory o přizpůsobení církve době a Farskému to bylo jistě sympatické. Ostatně celou záležitost v Litoměřicích jsem podrobně podala ve své knize o Antonu Krombholzovi.¹⁶ Farskému ostatně v jeho knize nejde o vývoj teologického myšlení, ale o mocenské pozice rakouského a římského absolutismu. A zde má jistě pravdu. Kapitolu o Bolzanovi uzavírá politickým hodnocením: „Stát rakouský tak jak byl, mohl udržeti se ještě jen s pomocí Říma, s kterým dělil se o svůj absolutismus.“¹⁷

¹³ FARSKÝ, Karel: *Stát a církev*, s. 298.

¹⁴ WINTER, Eduard: *Der Bolzanoprozess. Dokumente zur Geschichte der Prager Karlsuniversität im Vormärz, Eingeleitet und herausgegeben*. Prager Studien und Dokumente zur Geistes- und Gesinnungsgeschichte Ostmitteleuropas, Band IV. Rudolf M. Rohrer Verlag, Brünn 1944.

¹⁵ FARSKÝ, Karel: *Stát a církev*, s. 298.

¹⁶ VEVERKOVÁ, Kamila: *Dílo Antona Krombholze a jeho význam pro reformní teologické myšlení v Čechách*. L. Marek, Brno 2004, s. 25–37.

¹⁷ FARSKÝ, Karel: *Stát a církev*, s. 298.

Karel Farský se samozřejmě zabývá i reformním programem na obnovu církve, který formuloval v roce 1848 František Náhlavský. Učinil tak v krátké kapitole pod názvem *Revoluce 1848*. V celku jsme překvapeni, že této klíčové události je věnováno tak málo místa. Farský píše: „Přání obsahovala odvěké reformní požadavky: zdobrovolnění kněžského bezženství a vliv duchovenstva na volbu biskupů; jazyka mateřského do bohoslužeb se nedomáháno. Za to však rozmnožení far a biskupství, zřízení českého kardinalátu v Římě, vynětí jmění církevního z pod pravomocí státu, ponechání národních škol pod vládou církve, a k pronikavější práci založení časopisu a synod duchovenstva.“¹⁸ Znal Farský přesně Náhlavského program nebo se mu dostalo informací o něm jen z doslechu? Vše nasvědčuje tomu, že o něm sice věděl, ale jeho text k dispozici asi neměl – jinak by mu zajisté věnoval daleko více místa. Důvodem asi je, že německá brožura s tímto programem, která vyšla v roce 1848 německy, v nákladu velmi málo výtisků, byla potom všemožně za Bachova absolutismu ničena a v církevních knihovnách určitě nebyla. Farský se ve své charakteristice mylí: požadavek národního jazyka je zde nepřímý, ale jasně vysloven. Náhlavský doslova napsal: „...neměla by být ponechána mimo obzor také zcela nová okolnost ... že lidstvo usiluje se sdružovat podle jazyků ... a měla by být církví respektována.“¹⁹ Právě proto, že originál je velmi vzácný a důležitý, byl nedávno vydán jako reprint.²⁰ Podrobné analýze programu se věnoval v roce 1987 na stránkách *Theologické revue* Jan B. Lášek, kde je většina textu přeložena do češtiny.²¹

Při četbě programu vidíme, že většina zde formulovaných požadavků se opakuje po celou druhou polovinu 19. století a v samotný předvečer vzniku nové církve před rokem 1920. Je však otázkou, zda ti, kdo reformní požadavky vznášeli, si byli vědomi přesně jejich geneze a prvotní formulace.

---

¹⁸ Tamtéž, s. 299.

¹⁹ *Versammlung von Geistlichen, gehalten zu Prag am 18. und 22. mai 1848*. Prag 1848, s. 14.

²⁰ KUČERA, Zdeněk – LÁŠEK, Jan B.: *Modernismus – historie nebo výzva? Studie ke genezi českého katolického modernismu*. L. Marek, Brno 2002, s. 98–134.

²¹ LÁŠEK, Jan B.: František Náhlavský a reformní program z roku 1848 na obnovu církve v Čechách. Ke 180. výročí narození F. Náhlavského. *Theologická revue*, 1987, roč. 58, s. 171–182.

První církevní sněm v zápase Církve československé o získání vlivu v českém duchovním prostoru

Jan Krško

Účastníci prvního sněmu v srpnu 1924 měli rozhodnout o dalším věroučném a organizačním směřování ČČS. Oficiálně se jako prioritní záležitost považoval definitivní rozchod s pravoslavím. Dokládají to i úvodní pasáže sněmovního záznamu: „hlavním úkolem [...] bylo odkliditi několikaletou krizi církve, způsobenou ortodoxním duchem bývalých římských věřících a zejména kněží, a uplatňovaných pod názvem ‚pravoslaví‘ v církvi čsl. zejména na Moravě.“¹ Otázce tzv. pravoslavné krize věnovala naše historiografie poměrně dost prostoru a považuje ji za jeden z mezníků vývoje

---

¹ *Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově*. Ústřední rada ČČS. Praha 1924, s. 4. Obdobná vyjádření se objevují již v přípravných jednáních: Ústřední archiv a muzeum Církve československé husitské Praha (dále jen ÚAM ČČSH Praha), f. Ústřední rada, sign. AI–28, inv. č. 4/Ib, Zápis schůzí Ústřední rady ČČS od 4. ledna 1922 do 20. prosince 1926; f. Diecézní rada pražská, sign. AI–39, inv. č. 21IVIIb, Záписы ze schůzí diecéze pražské 1921–1925.

Církve československé. Odborná veřejnost přitom vycházela z četných polemik a zápasů mezi představiteli církve. Současně nemohla pominout ani různé ideové a teologické prvky vázané na ortodoxii, které CČS akceptovala.² V první řadě myslíme přijetí *Ideových směrnic* na prvním církevním sjezdu v lednu 1921.³

Pokud však vztáhneme tzv. pravoslavnou krizi na vnitřní život jednotlivých náboženských obcí, zjistíme, že se jich prakticky nedotkla. Na prostá většina členů rad starších se danou otázkou zabývala jen na jedné schůzi, aby se vůči pravoslavnému směru jednoznačně vymezila. V zaslaných přípisech ústřední radě převažují ostré výrazy na adresu Matěje Pavlíka a biskupa Dositeje, přičemž dokonce nechybějí slova o zpátečnické reakci.⁴ Vedle věroučných motivů zde hrála velkou roli postava Karla Farského. Většina aktivních věřících CČS se totiž s tímto duchovním vůdcem radikálního křídla díky jeho nesčetným pastoračním a agitačním cestám osobně setkala. Farského charisma a jeho zaangażovanost v lokálních problémech CČS vykonaly své. Ve volbě patriarchy v roce 1924 se tak v návrzích náboženských obcí prakticky neobjevilo jiné jméno než Karla Farského.⁵ Klademe si proto otázku, zda tzv. pravoslavná krize byla krizí celé církve. Vždyť život náboženských obcí nezasáhl více než např. autoritativní postup druhého patriarchy Gustava Adolfa Procházky vůči

---

² Nejlépe, kde je i shrnutí starší literatury: MAREK, Pavel: *Biskup Gorazd (Pavlík)*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2019, s. 109–324; TÝŽ: *Česká reformace 20. století? K zápasu Církve československé (husitské) o vizi moderního českého křesťanství v letech 1920–1924*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2015, s. 133–343; TÝŽ: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*. Centrum pro náboženský a kulturní dialog, Brno 2005, s. 212–260; TÝŽ – LUPČO, Martin: *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století. Prolegomena k vývoji pravoslaví v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860–1992*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2013, s. 50–82.

³ *Valný sjezd Církve československé konaný v sobotu a v neděli dne 8. a 9. ledna 1921 v Praze*. Církev československá, Praha 1921.

⁴ Šlo především o reakci na kritiku Farského a Kalousova katechismu: ÚAM CČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI–10, inv. č. 1/VIc.

⁵ Tamtéž, sign. AI – 13, inv. č. 3/VIc. V biskupských volbách v květnu 1921 se sice vedle Farského objevují jména dalších kandidátů, jednalo se však o většinou lokální vůdce. Navrhovatelé předpokládali, že vedle pražského vznikne i místní biskupství: Tamtéž, sign. AI–4, inv. č. 9/IIIa.

svým oponentům.⁶ Na druhou stranu představitelé CČS prožívali o náboženskou orientaci své náboženské organizace skutečný boj. Z tohoto důvodu by bylo vhodnější mluvit v případě tzv. pravoslavné krize jen jako o krizi církevních elit?⁷

Na rozdíl od otázky vlivu ortodoxie se církevní sněm dotkl problému, který v mysli drtivé většiny delegátů opravdu rezonoval, a to zápas o vítězství v českém duchovním prostoru. Náboženský převrat, porážka dominantní církve a konečné vítězství reformace se mělo uskutečnit nejen přestupovým hnutím, ale prostřednictvím socializace katolického majetku, především bohoslužebných prostorů.⁸ Karel Farský později shrnul tyto představy ve svém díle *Stát a církev*. V knize se snažil doložit, že stát má z historického hlediska dispoziční právo ke katolickému majetku, a tudíž jeho znárodnění lze realizovat bez sebemenších právních problémů. Ze získaných prostředků se měla zřídit náboženská matice financující chod jednotlivých církví. Náboženskou maticí by spravovaly obce, které by dohlížely na používání bohoslužebných prostor různými konfesemi. Farský též zopakoval základní argumenty pro vstup CČS do katolických objektů. Pokud se v obci hlásí do nové církve většina obyvatel, mají i nadále právo využívat kostel, který postavili jejich předkové. Sakrální objekty přece zaplatili ze svých dávek poddaní, nikoliv církev. Řada těchto kostelů navíc vznikla v předbělohorské době jako kališnické svatostánky a majitele změnila až za násilné rekatolizace.⁹

Požadavek znárodnění církevního jmění zcela zapadal do popřevrátové revoluční atmosféry. Socializaci velkokapitálu tehdy neměla ve svých

⁶ Blíže: CHADIMA, Martin: *Gustav Adolf Procházka – II. patriarcha Církve československé a jeho doba*. Královéhradecká diecéze Církve československé husitské, Hradec Králové 2019, s. 256–515; MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný. Život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007, s. 280–324.

⁷ Např.: TÝŽ: *Biskup*, s. 109–324; TÝŽ: *Česká reformace*, s. 133–343.

⁸ K dané problematice, kde jsem navázal na závěry Pavla Marka: KRŠKO, Jan: Tomáš Garrigue Masaryk a pokus o náboženský převrat Církve československé. Státnický postup, nebo rozmary hradního pána? In: MAYEROVÁ, Renáta – KRŠKO, Jan (eds.): *České schisma. Vznik Církve československé. Otázky z Historie V*. SOA Praha – Státní okresní archiv Rakovník ve spolupráci s Muzeem T. G. M. Rakovník, Rakovník 2022, s. 149–181; srov. MAREK, Pavel: *Česká reformace*, s. 104–132.

⁹ FARSKÝ, Karel: *Stát a církev: poměr státu českého k církvi římské od prvopočátku až do roku 1924*. Blahoslav, Praha 1924, s. 330–351.

představách pouze levice a prezident Tomáš Garrigue Masaryk.¹⁰ Objevuje se rovněž v programu národních demokratů, ke kterým se Karel Farský hlásí.¹¹ Nové křesťanské společenství tak očekává od vládní reprezentace všestrannou pomoc. Naděje vzbuzuje již účast agrárního ministra pošt a spojů Františka Staňka na ustavující schůzi ČČS 8. ledna 1920. Staněk ve svém projevu připustil, že je zde jako soukromá osoba. Současně ale zdůraznil vůli intervenovat ve prospěch nového křesťanského směru u svých vládních kolegů. V případě prezidenta Masaryka se však počítalo s podporou nejen z důvodu politické, ale především ideové jednoty. Tisk ČČS publikoval prakticky od svého zrodu nepřeborné množství adorací, ve kterých pisatelé hledali spojnice nové konfese s Masarykovou filosofií. Na pracovním sjezdu duchovních ČČS v červnu 1920 se jeden z účastníků nadšeně vyjadřoval, že „naším otcem není papež, nýbrž Masaryk.“¹² Optimistický duch se promítl i do jednání prvního církevního sjezdu v lednu 1924, kdy jeho předseda prohlásil: „Náš osvoboditel a velký náš prezident tatíček Masaryk sleduje bedlivě vývoj naší církve a chová přání, abychom vytvořili skutečné náboženství, které by odpovídalo nejen slavné historické tradici našeho národa, ale i pokrokové době dneška.“¹³

Zabírání katolických kostelů ČČS vycházelo jednak z bouřlivé politické atmosféry, z reminiscence na husitskou revoluci, ale odráželo i heslo radikálního směru v bývalé Jednotě katolického duchovenstva. Myslíme tím úsilí realizovat reformy tzv. *cestou činu – via facti*. Stejně jako se v ro-

¹⁰ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Nakladatelství Libri, Praha 2000, s. 54–60; KUKLÍK, Jan: *Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Auditorium, Praha 2010, s. 35–42.

¹¹ MAŘICA, Jan: *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Diplomová práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2016, s. 16–19. Dostupné: <https://is.muni.cz/th/bf7uz/> [cit. 2021–11–03]. Národnědemokratický politik Alois Rašín reagoval na programové prohlášení rudozelené koalice v červenci 1919 slovy: „Já myslím, že ani v otázce socialisace nebylo by překážek pro spolupráci [...]“¹⁴. Stenoprotokol 62. schůze Národní shromáždění československé z 10. července 1919. Dostupné: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/062schuz/s062008.htm> [cit. 2021–9–25].

¹² ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, neuspořádáno, protokol pracovního sjezdu 9. a 10. června 1920.

¹³ *Valný sjezd Církve československé*, s. 5.

ce 1919 duchovní začali ženit se svými přítelkyněmi bez souhlasu svých nadřízených, využívali o rok později již jako kněží CČS nadále katolické kostely a fary. Dominantní církev zažívala ohrožení svých vlastnických práv, jaké nepamatovala od josefínských reforem.¹⁴ CČS dokonce usilovala o baziliku sv. Jiří na Pražském hradě, což jen dokládá, jak skrze zabírání kostelů bojovala o ovládnutí českého duchovního prostoru. Získání svatostánku v centru české státnosti by symbolicky potvrzovalo postavení CČS jako klíčové národní konfese.¹⁵ Sebevědomí CČS vyjadřoval i vydaný kalendář obsahující přehled náboženských obcí s fotografiemi využívaných katolických kostelů.¹⁶

V celkovém pohledu se nicméně může zdát počet zabraných svatostánků malý. Ministerstvo školství evidovalo 141 případů.¹⁷ Badatel František Foušek shromáždil materiál týkající se 164 objektů,¹⁸ které jsem pomocí regionálních sond navýšil na 198. Číslo samozřejmě není konečné. Ve vytipovaných oblastech byl rozdíl mezi oficiálně evidovanými a reálnými případy asi jedna třetina až polovina ve prospěch CČS.¹⁹ Přesto jde relativně o zanedbatelné

¹⁴ KRŠKO, Jan: *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 161.

¹⁵ Národní archiv (dále jen NA), f. Zemský úřad Praha, oddělení církevní, nadační a školské, kart. 6, číslo kmenové 3/2, Praha obec náboženská CČS o používání kostela sv. Jiří na hradě.

¹⁶ Přehled náboženských obcí Církve československé. *Český zápas: rodinný kalendář Církve československé na obyčejný rok 1922, 1921*, roč. 1, s. 85–102.

¹⁷ NA, f. Ministerstvo školství 1918–1949, kart. 3822–328, inv. č. 2034–2041, tamtéž, f. Zemský úřad Praha – presidium 1921–1945, kart. 359, inv. č. 813, Všeobecné církevní záležitosti; Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKP), f. Kancelář prezidenta republiky, kart. 31, inv. č. 487, sign. D 7581, Církev československá, Zabírání kostelů, Přehled kostelů, kaplí a far římskokatolických zabraných Církví československou dle stavu z počátku ledna 1924. Výsledky výzkumu: MAREK, Pavel: *Česká reformace*, s. 127–128.

¹⁸ ÚAM CČSH Praha, sbírka rukopisů, K 40, inv. č. 1739, FOUSEK, František: *Přehled Církvi československou zabraných kostelů, kaplí a far v zemi české v letech 1920–1926, jak byly pořízeny prezidiem Zemské správy politické v Praze*; K 40, inv. č. 2054, TÝŽ, II. svazek dokumentů o počátcích Československé církve a o sporech o kostely (zvláště ze spisů ministerstva vnitra).

¹⁹ NA, f. Ministerstvo školství 1918–1949, kart. 3822–328, inv. č. 2034–2041, tamtéž, f. Zemský úřad Praha – presidium 1921–1945, kart. 353–366, inv. č. 813–814, Všeobecné církevní záležitosti; ÚAM CČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI–1, inv. č. 3/Ib; KRŠKO, Jan: *Husovy oslavy CČS na Krakovci z historického hlediska*. Rakovník 1999, s. 12–13; TÝŽ *Kaple Jeronýma Pražského v Hostokryjích*. Rakovnický historický sborník 2001, roč. 2, s. 73–74; TÝŽ, *Stavba kostela Jana Husa v Lužné v kontextu vývoje zdejší náboženské obce Církve československé*. Rakovnický historický sborník 2003, roč. 4, s. 119–120.

Reformní snahy mezi českými katolíky po první světové válce

Jaroslav Šebek

Katolicismus patřil po vzniku československého státu k velkým kolektivním poraženým, což souviselo také s tím, že se na přelomu října a listopadu 1918 jednalo o skutečný i mentální převrat veškerých veřejně uznávaných hodnot. Ve vědomí milionů obyčejných občanů ho symbolizoval i fakt, že se z vlastizrádců stavících se proti rakouskému císaři a monarchii stali hrdinové (Tomáš G. Masaryk se stal prezidentem, legionáři ikonickými nositeli národního osvobození) a budovatelé republiky. Bývalé autority, politické i církevní, byly nahlíženy jako zpátečníci. Nejbolestněji tato metamorfóza konzervativně monarchistických hodnot a autorit dopadla na císaře, katolickou církev a aristokracii. Meziválečné období tak přináší jistou renesanci v šíření duchovních proudů. Pro nábožensko-politické poměry v Československu byla po první světové válce příznačná silná antikatolická vlna, spojená se silnými sekularizačními a laicizačními tendencemi, jež se právě u nás projevíly nejvýrazněji ze všech států střední Evropy.

Obtížná situace českého katolicismu po roce 1918

Ačkoli byl vznik československého státu přijat se všeobecným nadšením, již v počátku existence můžeme identifikovat ve společnosti štěpné linie, které například najdeme v rámci různých výkladů národního příběhu a jeho dějinného zpracování. Výrazné „přepólování“ diskursů těsně po vyhlášení samostatnosti symbolizovalo posílení traktování nekatolických tradic jako oficiálního pohledu na dějiny i duchovní tradice. Vydatným palivem pro růst sekulárních tendencí se ukázal také fakt, že katolická církev v českých zemích spoléhala do velké míry na světské vládce a na spojení s habsburskou dynastií, od níž čekala potvrzení svého vidění světa. Příčiny problémů je nutné rovněž hledat v situaci, do níž se nejen české země, ale celá Evropa dostaly po šokujícím prožitku první světové války, kdy dochází k rozsáhlé demoralizaci a rozpadu hodnotových vazeb. Na úpadku církevní morálky se podepsala i válečná zkušenost, jak se o tom zmiňuje i papež Benedikt XV. (1854–1922) v dopise pražskému arcibiskupovi Františku Kordačovi v lednu 1920.¹ Přispěla k tomu válečná proměna genderových rolí, což souviselo s tím, že se ženy ocitly v substituující společenské pozici kvůli mužskému nasazení na frontách, protože v důsledku toho přejímaly významné role i v tradičních maskulinních profesích.² Dalším signifikantním jevem pro poválečnou dobu, který ovlivnil morální rozvrat, byly návraty psychicky i fyzicky traumatizovaných mužů z fronty, protože domů se tito lidé často vraceli s pocity banalizace fyzického násilí, relativizací vztahu k lidským životům, s podlomeným fyzickým zdravím, často i zmrzačení, s neschopností pracovního znovuzачlenění, mnohdy i politicky zradikalizování.

Ke složitosti československých poměrů přispěla rovněž specifická skutečnost, že zde záhy došlo k výraznému přerýsování konfesní mapy, což žádný nástupnický stát ve střední Evropě nepoznal. Nositeli změny byly aktivity reformního proudu českého duchovenstva, jenž patřil na přelomu 19. a 20. století k propagátorům katolického modernismu. Z nejradikálnější části duchovenstva se po nezdaru jednání etablovala 8. ledna 1920 církev

---

¹ Archivio Segreto Vaticano (ASV), Affari Ecclesiastici Straordinari (A.E.S.), Cechoslovacchia, III. Periodo, pos. 2, fasc. 1, dopis papeže Benedikta XV. pražskému arcibiskupovi Kordačovi 3. 1. 1920.

² PFOSER, Alfred – WEIGL, Andreas: *Die erste Stunde Null. Gründungsjahre der österreichischen Republik 1918-1922*, Salzburg-Wien 2017.

československá, do níž v prvních letech existence přišlo kolem půl milionu členů, a členská základna dále rostla.³ Mezi její nejsilnější centra patřily západní a východní Čechy a Praha. Co se týká sociálního rozvrstvení, převažovalo mezi členy církve zejména dělnictvo a příslušníci nižších středních vrstev. Rolnictvo bylo v menšině, protože většinou zůstávalo věrné římskokatolické církvi.

Ve své studii se však chci zaměřit především na téma, jak se tato nepříznivá situace stala podnětem ke snahám o transformaci a obnovu církevního a duchovního života. Svoji hlavní pozornost soustředím na obnovné snahy v českém katolickém milieu, ale současně též v komparaci se sude-toněmeckým prostředím, kde probíhaly podobné procesy, které byly stejně jako v českém případě generačně podmíněny (zejména v případě mládežnických organizací).

Politický katolicismus jako nástroj východiska z krize českého katolického prostředí

Vedle toho, že došlo k rozsáhlému jmenování nových biskupů, tak snahám o opětovnou integraci do národního života napomohlo formulování nových politických vizí a jejich sladění s mainstreamovými politickými zájmy a potřebami v novém státě. Česká katolická politika si totiž udržela poměrně velký vliv na utváření politické kultury v Československu. Katolíci v českých zemích se vzhledem k zájmu hájit své socio-kulturní a politické požadavky soustředili na koncentraci svých sil do politického katolicismu, představovaného Československou stranou lidovou, která v roce 1919 sjednotila roztržštěné české katolické strany s moravskými, jež byly ve své politické činnosti úspěšnější. Početně silnější moravské křídlo lidovců prosazovalo realistickou politiku, která samozřejmě zohledňovala potřeby církve a věřících, ale současně se významně snažila o smíření s novými

---

³ Ke vzniku církve nejnověji viz MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005; MAREK, Pavel: *Česká reformace 20. století? K zápasu Církve československé (husitské) o vizi moderního křesťanství v letech 1920–1924*, Olomouc 2016; BUTTA, Tomáš a kol.: *Karel Farský: Sborník věnovaný 90. výročí Karla Farského, modernistického kněze, učitele a patriarchy ČČSH*, Praha 2017; CHADIMA, Martin: *Dr. Karel Farský – I. patriarcha Církve československé husitské*, Hradec Králové 2017; CHADIMA, Martin: *Gustav Adolf Procházka – II. patriarcha Církve československé (husitské): a jeho doba*, Hradec Králové 2019.

státně-politickými reáliemi. Lidovci se museli přeorientovat z dřívější politiky loajality vůči Habsburské monarchii na loajalitu k nové republice. Velkou úlohu v tom sehrál předseda lidovců Jan Šrámek, který si uvědomoval hrozbu hrozící izolace katolictví v novém státě, a proto se snažil katolické diskursy přizpůsobit demokratickému a národnímu, tedy českému programu. Zároveň se pokoušel otupovat hroty ve vztazích mezi církví, státem a společností tím, že hledal kompromisní řešení problémů. Vliv katolíků v politickém prostoru tak byl jednou z úspěšných reakcí na ztrátu společenského významu a prestiže katolické víry po roce 1918.

Postupem let se ukazovalo, že zvolená taktika českého politického katolicismu směřující k hledání společenského konsensu přinesla potřebné politické body a v parlamentních volbách na podzim 1925 si lidová strana vedla nečekaně dobře (počtem hlasů byla třetí nejsilnější). Svatý stolec považoval rezultát parlamentních voleb za velký katolický úspěch. Vedoucí diplomatické mise Svatého stolce v Praze Antonio Arata ve zprávě do Říma mimo jiné uvedl, že „katolíci v republice – bez ohledu na národnost – mohou být hrdí na výsledky parlamentních voleb. Zatímco socialistické strany prohrály svůj Husův boj proti Římu a proti katolíkům, katolíci zasadili soupeři překvapující lekci.“⁴ Z katolického hlediska znamenaly volby první velký krok ke zklidnění rozbouraných poměrů v nábožensko-politických otázkách.

Význam duchovních tradic pro posílení národní role katolicismu – cyrilometodějská a svatováclavská tradice

Jako podpora výraznější identifikace české katolické politiky s národními hodnotami sloužila jako jeden z klíčových nástrojů snaha o vyzdvihování národních narativů u všech významných duchovních příběhů, které mělo přesvědčit širší veřejnost, že i katolíci jsou nositelé opravdového češství. Jednalo se v tomto případě i o reakci na konstruování oficiálního diskursu národní minulosti, který byl v Československu patrný po etablování samostatného státu. Kulturní a duchovní dědictví svatých a jejich tradic tak sloužilo pro katolickou církev také jako jeden z mobilizačních podnětů. Velmi důležitou úlohu sehrály zejména dvě silné, zakořeněné a také

---

⁴ Segreteria di Stato (Vaticano), Sezione per i rapporti con gli Stati. Archivio Storico (S. RR. SS), AA.EE.SS, Cecoslovacchia, IV. periodo (1922–39), Pos. 62, Fasc. 64.

mýtotočvorné tradice, svatováclavská a cyrilometodějská. V obou tradicích byly kombinovány dvě sféry, jednak jejich sakralizace a jednak nacionalizace. To byl ostatně fenomén, který můžeme nalézt i v řadě jiných zemí, bez ohledu na politický či státní systém a rovněž bez ohledu na konfesní příslušnost, jak to dokládá například i situace ve Skandinávii či ve Švýcarsku.⁵

Velký význam pro národně-duchovní aktivity zejména na Moravě měl kult sv. Cyrila a Metoděje. Poutě tak často přesahovaly rámec liturgické oslavy a stávaly se i politicky a národně motivovaným shromážděním, na němž zvláště na Moravě participovali i členové lidové strany. Jeden z představitelů moravské části lidové strany a blízký spolupracovník předsedy Jana Šrámka, František Světlík, například uváděl, že „Velehrad je program národního bytí a státní samostatnosti československého národa na podkladě slovanské a současně křesťanské kultury.“⁶ Intenzivní připomínání cyrilometodějských vzorů sloužilo v této době jako ohraňování vůči všem tendencím, které byly vnímány jako ohrožení katolické a do určité míry i národní identity. Cyrilometodějství bylo v duchu tohoto myšlenkového schématu chápáno jako protíváha k oficiálním státním tradicím husitské doby, považované katolickými autory za období „vnitřního rozkladu a úpadku českého národa, dobu zániku české velmoci a konce vedoucího postavení ve střední Evropě“.⁷ Naproti tomu v katolickém pojetí dějin vývoj lineárně směřoval od misijního působení bratří ze Soluně až do zlaté doby Otce vlasti Karla IV. Heslem „*Velehrad je náš program*“, které často používali, katoličtí lidovci polemizovali s Masarykovým pojetím směřování československého státu „*Tábor je náš program*“. Posilování národního duchovního dědictví v politice lidovců sloužilo jako jeden ze zdrojů nové katolické legitimacy.

Často reprodukováným a připomínaným tématem byl vztah k postavě sv. Václava. Tato osobnost poutala i přes hradbu věků pozornost veřejnosti

---

⁵ THORKILDSEN, Dag: Norwegian National Myths and Nation Building, In: *Kirchliche Zeitgeschichte*, 2014, 27, No. 2, s. 263–276; METZGER, Franziska: Religion and Myth: Narratives – Discursive Mechanisms – Effects. The Example of Catholic Historiography in 19th and early 20th Century in Switzerland, In: *Kirchliche Zeitgeschichte*, 2014, 27, No. 2, s. 349–363.

⁶ SVĚTLÍK, František: Velehrad je náš program, In: *Našinec*, 62, 4. 7. 1926, s. 1.

⁷ Tamtéž.

2. Teologická část

Význam hesla Karla Statečného „*Dokončit českou reformaci*“ v teologické reflexi Církve československé (husitské)

Jiří Vogel

1. Karel Statečný a jeho role při formování CČS(H)

Ve svém příspěvku se pokusím ozřejmit význam programového hesla „Dokončit českou reformaci“, které Karel Statečný vyslovil 29. 8. 1924 ve dvou modifikacích, v referátu a v resoluci naukového výboru prvního sněmu CČS(H).¹ Poukážu na ideové prameny hesla v romantismu a německém idealismu; na souvislosti s filosofií dějin Františka Palackého a Tomáše G. Ma-

---

¹ „Proto dovoluujeme si prohlásiti, že fundamentální náš program zní: dokončení české náboženské reformace“. STATEČNÝ, Karel: Referát naukového odboru. In: *Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově*. ÚR CČS, Praha 1924, s. 41. „O tyto tradice se opírajíc, chce církev československá v reformaci, která našimi husitskými a českoobratrskými předky byla započata, pokračovati a přivést ji k definitivnímu zakončení.“ STATEČNÝ, Karel: Resoluce naukového výboru. In: *Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově*. ÚR CČS, Praha 1924, s. 43.

saryka; na myšlenkové napětí mezi katolickou modernou a Masarykovým chápáním české reformace; na přijetí Masarykovy koncepce české reformace mezi některými českými modernisty; na roli Karla Farského v tomto procesu při zakládání ČČS a nakonec i na dobové a současné porozumění Statečného heslu. Úvodní kapitola, kterou věnuji Karlu Statečnému, má proto pouze informativní charakter, jejím účelem není podat detailní Statečného biografii, nýbrž pouze přiblížit jeho roli při formování ideového směřování ČČS.

Karlu Statečnému a jeho duchovnímu odkazu bylo věnováno již několik důležitých prací, které na úvod alespoň v krátkosti připomenou. Vedle řady kratších zpráv a článků v církevním tisku většinou vzpomínkového charakteru se jako první pokusil o sepsání stručného životopisu Miloslav Kaňák ve své práci *Na přelomu generací*, kde je Statečný postaven vedle dalších významných osobností zakladatelské generace ČČS. Kaňák však svůj text pojal jako učební pomůcku pro studenty bohosloví, proto neodkazuje na prameny a soustředí se hlavně na působení Statečného v ČČS.² Z filosoficko-teologické perspektivy jsou důležité studie Zdeňka Kučery, který ve Statečného teologii rozkrývá prvky příbuzné dialogickému personalismu, jenž tvoří nedílnou součást teologie ČČS(H) od čtyřicátých let minulého století.³ K problematice životopisu K. Statečného se v roce 2004 vrátil Jan Blahoslav Lášek ve studii „Příspěvek k budoucímu životopisu prof. Karla Statečného“, v níž hodnotí dosavadní stav biografických znalostí o Karlu Statečném, poukazuje na absenci kompletní bibliografie a pokouší se stanovit směr, kterým by se potenciální autoři jeho životopisu měli ubírat. Součástí článku je i ukázka z korespondence mezi K. Statečným a K. Farským.⁴ Na konci 90. let byla na téma duchovního odkazu

² KAŇÁK, Miloslav: *Na přelomu generací. Kapitoly o životě československé církve a jejích předních pracovních*. [–], Praha 1956, s. 108–120.

³ „Stavební kameny současného teologického personalismu, který chápe Boha přísně osobně a zároveň se snaží vztahově objasnit i skutečnost, jež nás obklopuje, jsou zahrnuty již v myšlení Karla Statečného.“ KUČERA, Zdeněk: *Dokončit českou reformaci. In: O teologickou totožnost církve československé husitské*. HČSBF, Praha 1988, s. 40–42. V dalším Kučerově článku je Statečný představen jako tvůrce koncepce bohosloveckého studia. KUČERA, Zdeněk: *Teologie zakladatelů*. In: *Husitské bohosloví. Ročenka 1995*. HTF UK, Praha 1995, s. 7–11. V následující studii se Kučera domnívá, že Statečného přivedlo k dialogickému personalismu studium Rudolfa Euckena. KUČERA, Zdeněk: *Vlny husitské teologie. Theologická revue*, 1998, roč. 69, č. 3, s. 36.

⁴ LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Příspěvek k budoucímu životopisu prof. Karla Statečného*. In: KUČERA, Z. – LÁŠEK, J. B. [ed.]: *Docete omnes gentes*. L. Marek, Praha 2004, s. 137–141.

Karla Statečného vypísána disertační práce, která sice nebyla dokončena, přesto se v jejím průběhu podařilo rozkrýt několik zajímavých souvislostí.⁵ Na Láškův podnět zareagoval českobudějovický historik Martin Weis, kterému se na základě archivních materiálů podařilo ve studii „Karel Statečný v letech 1890–1924“ zmapovat období života Karla Statečného od jeho přijetí do českobudějovického kněžského alumnátu a diecézního kněžského učiliště až po jeho přestup do CČS.⁶ Sám jsem navázal na filosoficko-teologickou perspektivu Z. Kučery dvěma studiemi. V prvním příspěvku, který vyšel pod titulem „Evoluční teorie aplikovaná na náboženství v syntetické filosofii Herberta Spencera a její kritika v díle Karla Statečného“, jsem hodnotil Statečného apologetické argumenty, jimiž čelil dobovému monismu a pozitivismu.⁷ V druhé studii „Karel Statečný jako morální teolog a jeho pokus o novou koncepci etiky“ jsem se zabýval názorovým posunem mezi Statečného morální teologií, kterou vyučoval během svého působení v Českých Budějovicích, a jeho nedokončeným pokusem o novou koncepci etiky po jeho přestupu do CČS.⁸ Zároveň jsem se rozhodl přizvat ke studiu díla Karla Statečného studenty. Z tohoto podnětu vznikly dvě kvalifikační práce. První se zabývala vlivem K. Statečného na etiku Aloise Spisara,⁹ druhá vlivem R. Euckena na filosoficko-teologickou reflexi K. Statečného.¹⁰ Posledními dvěma počiny z nedávné doby je shrnutí životního přínosu Karla Statečného v *Biografickém slovníku Církve československé husitské*¹¹ a přednáška *Prof. ThDr. Karel Statečný (1870–1927), jeho*

⁵ Doktorandka Michaela Kajlíková uspořádala podrobný soupis Statečného korespondence, kterou získala zejména z ÚAM CČSH.

⁶ WEIS, Martin: Karel Statečný v letech 1890–1924. *Studia theologica*, 2012, roč. 14, č. 2, s. 56–73.

⁷ VOGEL, Jiří: Evoluční teorie aplikovaná na náboženství v syntetické filosofii Herberta Spencera a její kritika v díle Karla Statečného. In: VOGEL, J. – VIK, D. [et al.]: *Kapitoly z dialogu mezi vědou a vírou*. L. Marek, Chomutov 2013, s. 132–166.

⁸ VOGEL, Jiří: Karel Statečný jako morální teolog a jeho pokus o novou koncepci etiky. *Studia theologica*, 2014, roč. 16, č. 4, s. 123–138.

⁹ FRANKOVÁ, Johana: *Vliv etiky Karla Statečného na etiku Aloise Spisara a na formování etiky církve československé* (bakalářská práce). UK HTF, Praha 2014.

¹⁰ JANDÁSKOVÁ, Marie: *Recepty Rudolfa Christopha Euckena v díle Karla Statečného* (diplomová práce). UK HTF, Praha 2016.

¹¹ VOGEL, Jiří – KAŇÁK, Bohdan: Statečný Karel. In: JINDRA, M. – SLADKOWSKI, M. (eds.): *Biografický slovník Církve československé husitské*. Církev československá husitská, Praha 2020, s. 489–492.

*životní osudy a teologické posuny z konference 220 let vyšších studií teologie a filosofie v Českých Budějovicích.*¹²

Životní bohoslovecká dráha Karla Statečného se začala odvíjet patrně v období jeho dospívání. Sice se nedochovalo žádné osobní svědectví, ale již během gymnaziálních studií v Českých Budějovicích se stal chovancem tzv. malého chlapeckého semináře, který byl zřízen kvůli nedostatku kněží v diecézi. V roce 1890 byl Statečný na vlastní žádost přijat do českobudějovického kněžského alumnátu a na tamní teologické učiliště a díky svému přirozenému nadání a studijnímu úsilí byl již ve třetím ročníku vysvěcen na jáhna. Po absolutoriu a kněžském svěcení pokračoval na Teologické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze v doktorském studiu, které zdárně dokončil v roce 1899. Krátce poté spojil svou kaplanskou službu v Českých Budějovicích s výukou v diecézním semináři a kněžském teologickém učilišti nejprve jako zastupující profesor fundamentální teologie a od roku 1901 jako řádný profesor morální teologie. Statečného čtvrt století trvající akademická činnost v Českých Budějovicích byla přerušena jen dvakrát. Nejprve v roce 1905, kdy se mu podařilo získat finanční podporu pro roční studijní stáž v Římě, Švýcarsku a Německu. A podruhé během světové války, v níž sloužil po tři roky jako vojenský kaplan a ze které si odnesl vážné srdeční a nervové onemocnění.¹³

Během svého působení v Českých Budějovicích Statečný napsal desítky odborných i populárně naučných studií. Jen v *Časopise katolického duchovenstva*, kde patřil k neaktivnějším přispěvatelům, jich vyšlo na pětasedmdesát. Tematicky se Statečný ani zdaleka neomezoval pouze na morální teologii a přirozené právo, ale zabýval se i filosofií, apologetikou, fundamentální i dogmatickou teologií, psychologií, pedagogikou a přírodními vědami. Ve své době byl považován za jednoho z nejschopnějších novoscholastických filosofů. O vysoké úrovni jeho reflexí svědčí zejména jeho apologetická práce *O Spencerově nepoznatelném* (1904), ve které se vyrovnává s kritikou náboženství z perspektivy evolučního pozitivismu.¹⁴

¹² VOGEL, Jiří: *Prof. ThDr. Karel Statečný, jeho životní osudy a teologické posuny*. Přednáška na konferenci: *220 let vyšších studií teologie a filosofie v Českých Budějovicích*. TF JČU, České Budějovice 21. – 22. 11. 2023.

¹³ WEIS, Martin: Karel Statečný v letech 1890–1924, s. 56–69. KAŇÁK, Miloslav: *Na přelomu generací*, s. 108–112.

¹⁴ VOGEL, Jiří: Karel Statečný jako morální teolog a jeho pokus o novou koncepci etiky, s. 125.

Teologie Karla Farského a Aloise Spisara z pohledu prof. Zdeňka Kučery

Martin Chadima

Katolický modernismus přinesl své ovoce, neboť poměrně úspěšně zpřístupnil ovoce Evangelia modernímu člověku. *Pro futuro* přinesl rozvoj biblického bádání na obnoveném spásně dějinném christocentrickém základu (A. Bea, O. Culmann). Znovu „objevil“ trojiční dogma jako soteriální a hermeneutický princip teologie (K. Barth, K. Rahner). Navrátil se k šíři teologického obzoru, uvažujícího o stvoření jako celku, určeném koordinátami stvoření, vykoupení a oslavení (P. Teilhard de Chardin, P. Tillich). Prohloubil odklon teologů od nehybného pojetí církve jako ústavu spásy k činnému pochopení putujícího lidu Božího (E. Brunner, Y. Congar).¹

Na snahy modernistů reagovaly špičky římskokatolické církve od počátku velmi ostře. Stalo se tak prostřednictvím úřadu *Congregatio sancti officii* sylabem z 3. 7. 1907 *Lamentabili (sane exitu)*, který vyšel oficiálně jako

---

¹ KUČERA, Zdeněk: *Hoře a milost. Ke kořenům teologie církve radikálního modernismu*. Brno. L. Marek 2001, s. 25.

dekret tohoto úřadu. Dekret bývá označován jako Nový sylabus vzhledem k sylabu Pia IX. *Quanta cura* z 8. 12. 1894, který vypočítal na 80 bludů ve vztahu víry a vědění, církve a státu, svobody svědomí, kultury a tisku, a další údajné omyly moderní doby.²

Samotný dekret odsuzuje na 65 vět týkajících se Písma, učitelského úřadu, zjevení, dogmat, Kristova božství, svátostí, církve, primátu. Církev se zde v duchu „tomistické“ tradice pokusila o vymezení vůči dobovému racionalismu. De facto byla zahájena válka proti moderní kultuře.³

Následoval Okružní list (encyklika) papeže Pia X. z 8. 9. 1907 *Pascendi Dominici gregis*, který „zarámoval“ odsouzení modernistických bludů. Encyklika má tři části: první, didaktická – postihuje údajné filosofické základy zmíněných bludů (agnosticismus a imanentismus) modernismu, a nastiňuje možné důsledky pro oblast víry a teologie (zjevení, tradice, církev, dogma), dějin i kritiky, apologetiky a církevních reforem. Modernismus je vnímán jako „úhrn všech herezí“. Druhá část: parenetická, pojednává o morálních a intelektuálních příčinách bludů a o taktice modernistů. Třetí, disciplinární část uvádí „léčebná protiopatření“. Např. dekret konzistoriální kongregace o diecézních hlášeních a *Visitatio ad liminum* (31. 12. 1909), *motu proprio* z 18. 11. 1907 a uložení proti modernistické přísahy z r. 1910.⁴

Položme si otázku, proti čemu se vlastně římskokatolické elity vymezovaly. Modernistické teologické myšlení (prosycené kulturními, literárními a filosofickými prvky) vystoupilo proti supranaturalistickému, dualistickému a substanciálnímu tradičnímu „objektivnímu teismu“, který byl ploidem mnohasetletého intelektuálního a teologického vývoje církve.

Modernisté si uvědomovali, že proti scholastickému pojetí sekularizovaný svět vychází z filosofických předpokladů imanentně, monisticky a mechanicky pojaté skutečnosti jako do sebe uzavřeného celku, v němž bezpodmínečně platí zákon interakce a evoluce. Modernisté však „odmocnili LOGOS“, tj. racionální obsah a stavebnost křesťanské biblické víry na pouhý nevlastní SYMBOL, zobrazující zážitky víry jako „psychického procesu“. „Tím byla normativnost dogmatiky snížena na pouhou deskripci nauky o věření.“⁵

---

² Tamtéž, s. 16.

³ Tamtéž, s. 16.

⁴ Tamtéž, s. 17.

⁵ Tamtéž, s. 25.

S otázkami po smyslu samotné teologie se museli potýkat i „otcové zakladatelé“ Církve československé (husitské). Stejně jako jiným církvím i zde hrozí, že z učení významných mužů církve budou vytaženy některé ideje a zakonzervovány. Jak podotýká prof. Kučera, když se ptá, proč se učením Karla Farského a Aloise Spisara vůbec zabývat. „Dnes nemožno myšlenky Farského, Statečného či Spisara jen opakovat a tím zpřítomnit jejich skutečný obsah. Dnes je třeba tyto myšlenky interpretovat, tzn. vykládat jinými, novými slovy v historicky novém, jiném obzoru.“⁶

Karel Farský (26. 7. 1880 – 12. 6. 1927), „otec zakladatel“ ČČS(H) vystoupil (řečeno jeho slovy) ve své době proti „bezduchosti staré církevní ortodoxie“, která vypudila „nového ducha, svatého ducha Božího“. Církev se opřela o „hierarchii a kněžovládu“, „povídají, že Boha znají, ale skutky svými ho zapírají, ohavní a nepoddajní a žádného dobrého činu neschopní...“ (Farský podle Mt 5,1-12).

Podle prof. Kučery kráčí Farský ve stopách Sörena Kierkegaarda, který ve svém zápase s dánskou ortodoxií řekl: „To, co máme před sebou, není křesťanství, nýbrž nesmírný klam smyslů.“ (Okamžik, s. 30, Praha 1911)

Kierkegaardovi pre-existencialistické postoje se pokusily zpřítomnit Evangelium lidem, kterým už církev (v tomto případě dánská, protestantská) nebyla schopna „zpřítomnit živého Boha“.

Na konci devatenáctého století svět, respektive Evropa, která se v předchozích dvou stech letech „zbavila“ nadvlády církve, propadla jistě iluzi o vrozené dobrotě lidské bytosti. Jistý typ liberalismu vedl k přesvědčení, že lidé, kteří odhodili „břemeno náboženství“, odkojení humanismem, využijí dynamicky se rozvíjející průmyslové revoluce k dobru člověka.

Tato iluze zmizela, shořela v „plamenech I. světové války“. Lidé byli svědky definitivního rozkladu univerzalistického teologicko-filosofického obzoru, jehož prostor na antických a biblických základech vymezovala patristika a ohraničila scholastika. Místo „univerzalizmu“ nastupují „partikulární obzory“, jež do budoucna ve svém myšlení reflektují významní myslitelé Karel Barth, Emil Brunner, Rudolf Bultmann, Pavel Tillich, Martin Heidegger, Martin Buber, Reinhold Niebuhr, Maria Dominique Chenu či Karel Rahner.⁷

---

⁶ Tamtéž, s. 35.

⁷ Tamtéž, s. 41–42.

Karel Farský svým myšlením předznamenal vývoj „biblického personalismu“, a to svou naukou o Duchu Kristově jako normě a spáse křesťanství. Duch Kristův je v učení Karla Farského „zkráceným současným“ výkladem smyslu trojičního a christologického dogmatu, zavedeného do teologické tradice ČČS(H).

Vzhledem k ideovým zápasům, hledání, ano i k tápání, a díky „hořkému existenciálnímu podtextu své nově nabyté náboženské svobody“ se „otcové zakladatelé“ nejprve orientovali na římskou mši a liturgii Jana Zlatoústého, a také usilovali o získání apoštolské posloupnosti pro své první biskupy.⁸

Přesto i zde došlo k posunu. Karel Farský spirituálně uplatnil v liturgii (princip přijímání Krista a jeho milosti) právě termín „Duch Kristův“. Duch Kristův je pro něj totožný s oslaveným Kristem, který přichází ke stolující obci a jako Duch svatý vstupuje do všedních dnů a práce věřících údů.⁹

ThDr. Farský od počátku odmítá substanční definici Boha jako „*aseitas Dei*“ a hovoří o Bohu jako o „věčně živém“. Liturgický pojem užívaný pro vyjádření eucharistického děje, „transsubstanciace“ (přepodstatnění, proměňování) nahrazuje pojmem „zpřítomnění“. Bůh se Farskému stává žhavou přítomností.¹⁰

Farský vnímá jako kruciální otázku víry, zda je církev schopna stát se opět živou tvořivou silou pro jednotlivce a společnost?

Její důvěryhodnost může vzrůst, pokud se jí podaří „oživit“ pojem Boha. Karel Farský se pokusil velmi sebevědomě formulovat obecný pojem Boha jako „věčně živý zákon všehomíra“. Šlo o upřímnou snahu o demytologizaci pojmu Boha. Pokusil se o „snesení Boha“ ze sféry symbolů zpředměťujících neuchopitelné tajemství Boží existence a charakterizuje posun do oblasti pojmů časových: věčný, živý, tj. stále přítomný (Bůh). „Časová kategorie přítomnosti postihuje, že Boha se nelze zmocnit jako předmětu.“¹¹

Jeho přítomnost je zpřítomněním, závislým na jeho vůli. Pojem „zákon“ u Karla Farského může podle prof. Kučery znít zavádějícím způso-

---

⁸ Tamtéž, s. 46.

⁹ Tamtéž, s. 41.

¹⁰ Tamtéž, s. 44.

¹¹ Tamtéž, s. 46.

bem, přesto nelze opomenout, že tento pojem vyjádřil Farský slovy „Duch Kristův“, čímž se míní „oslavený Kristus sám“, dosvědčený ve své historické a nad-historické oslavené existenci Evangeliem. Sám Kristus se „zpřítomňuje“ ve svátostech a v kázání a vstupuje do srdcí věřících členů náboženské obce jako Pán jejich života.¹²

Kučera zdůrazňuje: „Biblická linie časového, eschatologického myšlení se touto formulí u Farského prohlubuje o osobní rozměr a trojiční prostor: zjevující se Bůh ve zjevení je tu pojmenován jako Kristus a jeho subjektivní stránka jako duch.“¹³

„Ošemetnosti“ definice Bůh jako „věčný zákon všehomíra“ si byl Karel Farský vědom, a proto požádal v dopise (1. 11. 1923) vynikajícího teologa Karla Statečného o kritické posouzení svého stanoviska. Farského poctivost jde ruku v ruce s jeho skutečným smýšlením. Přes jisté pochybnosti ze strany Farského kritiků jde u Farského o snahu vyjádřit skutečnost osobního Boha, Boha zjeveného v Ježíši Kristu a poznaného v Duchu svatém (viz. Farského liturgie, agenda a zpěvník).

V rezoluci naukového výboru (1924) se píše: „Bůh je osobní. Bude naší zvláštní starostí, aby idea tato co nejvíce vystoupila do popředí a ničím nezastřena stala se hlavní osou našeho náboženského života.“ Touto formulací byly podle Zdeňka Kučery „v tichosti popřeny“ problematické pasáže Československého katechismu a je vyhlášen program „dokončit českou reformaci“.¹⁴

Christologie a teologie Karla Farského je klíčem k pochopení jeho skutečné víry. Musíme si uvědomit, že Farského zčásti problematické teze jsou dány novodobou „modernistickou skepsí“ vůči staleté metafyzické teologické tradici. Metody, uplatňující se v moderní vědě počátků 20. století, se pokusil aplikovat na dogmatiku, což – podle Kučery – bylo „falešné“. „Věcná interpretace“ Farského a dalších modernistů mohla jen těžko zachytit dynamiku živého, zjevujícího se Boha uchopovaného v „náboženské zkušenosti“.¹⁵

Modernismus skutečně správně polemizoval se špatně uchopenou scholastickou (racionalistickou) tradicí, která „Boha snižovala na úroveň

---

¹² Tamtéž, s. 46–47.

¹³ Tamtéž, s. 47.

¹⁴ Tamtéž, s. 49.

¹⁵ KUČERA, Z.: *Trojiční teologie*. Brno: L. Marek 2002, s. 111.

První sněm CČSH 1924 a 1931 a František Kovář

Jaroslav Hrdlička

ThDr. PhDr. František Kovář (1888–1969), modernistický kněz, teolog, později profesor a děkan Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké (HČEFB), patriarcha CČSH, profesor Husovy československé bohoslovecké fakulty (HČBF) se stal jednou z osobností české meziválečné religionistiky a novozákonní vědy.

Roku 1912, ještě v římskokatolické církvi, dokončil práci **Prvotní církev a katolicismus**. Zde odvíjí dějiny mladé církve od historie židovství helénské epochy do třetího století po Kristu. Dobovou obecnou církev vnímá jako soubor místních církví žijících v podstatném věroučném, duchovním a sociálním souladu, ale i v řadě odlišností. K tomuto pro další vývoj křesťanství tolik potřebnému napětí patřilo i složité společné hledání a zápas o pravdu. Křesťanství ve svém postupném otvírání se svě-

tu Římské říše dle Kováře následovalo helenizované židovstvo.¹ Ústřední myšlenkovou osou práce je dialog dobové kultury s církví.² Ten se Kovář stal úkolem mladé církve a mnohem později též římskokatolické církve počátku 20. století. Tento úkol pak teolog v dalších letech ze svého hlediska rozpracovával v teologii Božího království na zemi a na nebi. V moderní době tak domýšlel dílo Aurelia Augustina *O obci Boží*, s jeho tázáním, jak křesťané mají žít a myslet v převratné společenské situaci soumraku a pádu Západořímské říše a přeneseně tedy v radikálně se sekularizující civilizaci a kultuře první poloviny 20. století.

Tomuto tázání (pod vlivem děl katolických i protestantských znalců raného křesťanství) Kovář zasvětil další život i bádání. 8. ledna 1920 se zúčastnil schůze Klubu reformních kněží na Smíchově, z níž vzešla CČSH. V této církvi zprvu působil jen nepřímo. Na jaře 1920 vydal u sv. Mikuláše v Praze 1 nákladem nové církve svou brožuru *Království Boží na zemi. K ideovým základům Církve československé*. Vyšla uvedena větou modlitby Otče náš „Přijď království tvé“.³ Pro Kováře tato část modlitby vypovídá o království Božím na zemi i na nebi. Brožura byla o rok později vydána znovu. Kovář v ní navázal na svůj nevydaný spis *Prvotní církev a katolicismus* a vyslovil zde své názory na reformu římskokatolické církve v rámci nové konfese a její uskutečňování na základě Bible a tradice Božího království v raném křesťanstvu.

Po sňatku a s ním spojeném odchodu z římskokatolické církve Kovář působil v ministerském odboru IV. Vysoké školy, věda a umění, lidová výchova Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO). Stal se i členem České náboženské obce pravoslavné v Praze, jejíž počátky spadaly do sklonku 19. století. Ta dosáhla rozhodnutím MŠANO č. 28362 z 31. března 1922 státního uznání a 15. června 1922 na ustavujícím shromáždění proběhly volby představenstva obce, při nichž shromáždění zvo-

¹ ÚAM CČSH, neinventovaný fond Františka Kováře, KOVÁŘ, František: *Prvotní církev a katolicismus, rukopis dokončený 1. října 1912*, s. 14.

² Tamtéž, s. 314.

³ KOVÁŘ, František: *Království Boží na zemi. K ideovým základům církve československé*. CČS, Praha 1920, s. 32; TRTÍK, Zdeněk: Ježíš Kristus v myšlení patriarchy dr. F. Kováře. *Náboženská revue*, 1950, roč. 21, č. 1–3, s. 81, 83; KAŇÁK, Miloslav: Významné životní jubileum. K 70. narozeninám F. Kováře. *Náboženská revue*, 1958, roč. 29, č. 4, s. 149.

lilo archimandritu Savvatije duchovním správcem obce a svým biskupem pro území Čech, Moravy a Slezska.⁴ Na půdě této malé církve Kovář jako teolog novozákonní vědy výrazněji působit nemohl. Prostor pro tuto práci proto postupně hledal a nacházel v CČSH. Jako jeden z hostů se zúčastnil 1. sjezdu CČSH 8.– 9. ledna 1921 v Národním domě na Smíchově. Navázal kontakt i s v CČSH působícím srbským biskupem Dositejem Vasičem.⁵

Roku 1958, v době oslav Kovářových sedmdesátých narozenin, vnímá jeho cestu do CČSH velmi přímočaře archivář ústředí církve Veleslav Růžička. O výklad podstatněji zahrnující některá fakta Kovářova života se v této době snaží historik Miloslav Kaňák. Ten vidí Kováře jako orientujícího se na pravoslaví v době, kdy se na tento konfesní prostor zaměřuje i CČSH.⁶ Do této církve pak Kovář přestoupil z pravoslaví roku 1925, a to na přímé pozvání patriarchy Farského. Kaňák upozorňuje, že se s Farským setkával již během svého pražského studia katolického bohosloví.⁷ Farský usiloval o získání několika modernistických teologů do řad nové církve. Nabízel jim možnost vědecké kariery na budoucí teologické fakultě CČSH, vydavatelské příležitosti, smysluplnou pedagogickou činnost ve službách nové církve. Sliboval i možnost uskutečňovat ve svobodně teologickém prostoru modernistické představy původně římskokatolických teologů. Kovář jeho nabídku přijal a propojil se s patriarchovou představou moderní církve, odpovídající duchu doby i kultury.⁸

---

⁴ GRIGORIČ, Vladimír: *Pravoslavná církev ve státě Československém: Historicko-kanonické pojednání o Pravoslavné Církvi v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, jakož i na Slovensku a Podkarpatské Rusi v přítomné době, s připojením některých dat o Pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. Vladislav Čerych, Praha 1928. s. 54.

⁵ MAREK, Pavel: *Obtížný cizinec. Vladyka srbské pravoslavné církve Dositej (Vasić) a meziválečné Československo (1920–1939)*. UP, Olomouc 2020, s. 105.

⁶ KAŇÁK, Miloslav: Významné životní jubileum. K 70. narozeninám F. Kováře. *Náboženská revue*, 1958, roč. 29, č. 4, s. 149; RŮŽIČKA, Veleslav: Náš třetí patriarcha. *Kalendář Blahoslav*, ÚR CČS, Praha 1958, s. 79.

⁷ KAŇÁK, Miloslav: Významné životní jubileum. K 70. narozeninám F. Kováře. *Náboženská revue*, 1958, roč. 29, č. 4, s. 147. Vedle Farského uvádí i pozdější duchovní CČSH Josefa Řihu a mladšího Arnošta Šimšíka.

⁸ MAREK, Pavel: Od reformy katolické církve ke schismatu. Několik poznámek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917–1924. In: MAYEROVÁ, Renata – KRŠKO, Jan (eds.): *Otázky historie V. České schisma. Vznik Církve československé*. SOA, Rakovník 2022, s. 27.

Před vstupem do CČSH Kovář jako host sledoval první zasedání prvního sněmu církve roku 1924. Sněm vnímal jako potvrzení obhájení Farského křídla CČSH pro její další vývoj.⁹ Na podzim roku 1924 již Kovář pomáhal v kanceláři ÚR CČSH jejímu generálnímu tajemníkovi Antonínu Procházkovi s vyřizováním církevní agendy.¹⁰ Zaměřoval se především na korespondenci se zahraničními a domácími vědeckými institucemi.

Údaj o teologově přestupu je doložen v Kovářově dopise Duchovní správě pravoslavné církve v Praze XII. Pisatel požaduje potvrzení o své dceři Heleně: „Prosím, aby do křestního listu byl poznamenán přestup dítěte s rodiči do církve čsl. v roce 1925.“¹¹ Opuštění pravoslaví a následující zakotvení v CČSH zahájilo novou kapitolu teologova života. Vzdělaný ministerský úředník se začal v květnu 1926 ucházet o místo ředitele Koleje CČSH, kde pak působil do podzimu roku 1930.¹² Farský Kovář blahořál ke zvolení prvním ředitelem koleje a vyjádřil přesvědčení, že zde teolog založí novou bohosloveckou tradici církve.¹³

Na ÚR CČSH se zařadil mezi ty, kdo připravovali další zasedání prvního sněmu nové církve. Tyto přípravy byly v plném proudu již na sklonku života patriarchy Farského. ÚR CČSH na svém zasedání 2. května 1927 jednala o svolání pokračování sněmu církve během téhož roku. Na programu sněmu mělo být: 1) Schválení návrhu nové církevní ústavy; 2) Penzijní fond církve; 3) Tiskový řád Tiskového a nakladatelského družstva CČS.¹⁴

⁹ Neinventovaný rodinný archív Františka Kováře, KOVÁŘ, František: Zápisník z let 1923–24. s. 21–22; První sněm církve československé. *Národní politika*, 1924, roč. 42, č. 240, s. 4; Zakončení sněmu církve československé. *Národní politika*, 1924, roč. 42, č. 241, s. 4; První církevní sněm církve československé. *Národní listy*, 1924, roč. 64, č. 239, s. 1; První církevní sněm církve československé. Druhá plenární schůze. *Národní listy*, 1924, roč. 64, č. 240, s. 1. O sněmovních zasedáních podávala informace z českých periodik na předním místě *Národní politika* a *Národní listy*.

¹⁰ PLECHATÝ, František: Pozdrav, přání a dík, Projev na slavnostní schůzi ÚR CČS 21. září 1958 k 70. narozeninám F. Kováře. *Český zápas*, 1958, roč. 41, č. 39.

¹¹ Neinventovaný rodinný archív Františka Kováře. František Kovář - Duchovní správě pravoslavné církve v Praze XII., dopis ze 17. června 1933.

¹² HNÍK, František M.: Dr. František Kovář – akademický učitel. *Náboženská revue*, 1950, roč. 21, č. 1–3, s. 8; SPISAR, Alois: Z ideového vývoje a díla patriarchy dr. F. Kováře. *Náboženská revue*, 1950, roč. 21, č. 1–3, s. 45.

¹³ Neinventovaný archív rodiny Františka Kováře. Karel Farský – Františku Kováři, dopis ze 7. srpna 1926.

¹⁴ ÚAM CČSH. Kniha zápisů ÚR CČS, Zápis ze schůze ÚR CČS z 2. května 1927.

„Dokončit reformaci českou“ – pokus o pravoslavnou interpretaci

Gorazd Josef Vopatrný

„Blahoslavení čistého srdce, neboť oni uzří Boha.“ (Mt 5, 8)

Pán Ježíš Kristus nám v tomto blahoslavenství sděluje, že je možné vidět Boha a dosáhnout toho mohou ti, kteří získají čistotu srdce. V tomto evangelijním blahoslavenství máme tedy shrnut celý program pravoslavného duchovního života, jenž je složen ze dvou fází – *praxis* a *theória*. *Praxis* je aktivním a uvědomělým křesťanským životem, kam patří život podle Božích přikázání, modlitba, půst a bdění, tedy všechno to, co se křesťan snaží ve spolupráci (*synergii*) s Boží milostí dělat, aby dokázal svoji dobrou vůli a touhu dosáhnout čistoty srdce. Dojde-li k úspěšnému naplnění této fáze duchovního života, Hospodin může darovat osvícení *nús*¹ spojené

---

¹ Pojem *nús* může znamenat mysl, smysl, rozum, duch, rozvaha, bystrost, srdce, smýšlení, myšlenka, mínění, přání, záměr. PRACH, Karel: *Řecko-český slovník*. Vyšehrad, Praha 1998, s. 457. V kontextu pravoslavné teologie duchovního života se pojem *nús* ale převážně používá k označení orgánu určeného k vidění Boha a obecenství s ním, který není totožný s rozumem (*dianoia* nebo *logos*).

s neustálou noetickou modlitbou, což je první stupeň *theória*, a jedná se o počátek duchovního uzdravení. *Theóse* je úplné uzdravení. Všichni lidé, kteří nedosáhli osvícení *nús* a nemají neustálou noetickou modlitbu v srdci, jsou z pravoslavného pohledu duchovně nemocní.²

Podle pravoslavné tradice pozůstává duchovní výstup ze tří stupňů. Prvním je očištění srdce, druhým je osvícení *nús*, jež může Bůh darovat po dosažení čistoty srdce, a třetím *theóse* – oslavení. K zatemnění *nús* došlo následkem pádu našich prarodičů v ráji a u většiny lidí nefunguje řádně nebo vůbec. Zatemněný *nús* potřebuje uzdravení, jež má dvě fáze: osvícení *nús* a *theósi*. Zatemněný *nús* označuje stav, kdy noetická energie nepůsobí v lidském srdci, jak má, a aby došlo k nápravě, musí člověk projít stupněm očištění a dosáhnout osvícení *nús*. Po pádu je *nús* naplněn myšlenkami (*logismoi*) a je zatemněný. Myšlenky našeho rozumu (*dianoia*) sestupují do srdce a stávají se myšlenkami *nús*, tedy myšlenky, které patří do rozumu, jsou přítomny v našem *nús*. *Nús* se musí úplně vyprázdnit od myšlenek, aby byl čistý a Duch Svatý mohl přijít a přebývat v něm. Osvícení *nús* bývá také označováno jako první stupeň *theória*. *Nús* je Boží milostí uzdraven, aktivován – osvícen, čehož neklamným dokladem je neustálá noetická modlitba, jež se v srdci děje, ať už člověk bdí, pracuje nebo spí.³

Cílem a hlavním smyslem křesťanského života je podle pravoslavné teologie dosažení *theóse* – sjednocení s Bohem. Právě *theóse*, jež je spojená s plným duchovním uzdravením a také uvedením do veškeré pravdy o Bohu, je spásou v pravém slova smyslu. K *theósi* dochází v kontextu druhého stupně *theória*, jenž je spojen s viděním nestvořeného božského světla. Člověk se sjednocuje s Bohem a vidí Boha v Bohu: „... v světle tvém světlo vidíme“. (Ž 36,10)⁴

V Písmu svatém se pojem *theósis* nevyskytuje. Biblickým ekvivalentem je pojem oslavení (lat. *glorificatio*). V prvním listu Korintským (12,26) apoštol Pavel píše: „Když je jeden úd oslaven (řec. doxazetai), všechny údy

² Metropolitan Hierotheos of Nafpaktos: *Empirical Dogmatics of the Orthodox Catholic Church According to the Spoken Teaching of Father John Romanides*, I, Leviaia 2012, s. 293.

³ ROMANIDES, John S. – Protopresbyter: *Patristic Theology*, Dalles (Oregon) 2008, s. 39–41. Neustálá noetická modlitba existovala i ve starozákonním období. Srovnej: „Spím, ale srdce mé bdí.“ Pís 5,2.

⁴ Hierotheos: *Empirical Dogmatics*..., I., s. 293.

se radují.“ Tedy, když jeden člen Církve dosáhl oslavení – *theóse*, ostatní se z toho radují.⁵

Událost Letnic je nejvyšší formou oslavení – *theóse*, jež je dosažitelná v tomto životě. Tehdy se naplnila slova Pána Ježíše o příchodu Parakléta, kterého on pošle od Otce, Ducha pravdy, jenž od Otce vychází (J 15,26) – ten je uvede do „veškeré pravdy“ (J 16,13). Apoštolové a učedníci Kristovi, kteří byli aktivními účastníky události Letnic, dosáhli nejvyšší míry oslavení – *theósis* – dostupné v tomto životě, dostalo se jim úplného duchovního uzdravení a byli uvedeni do veškeré pravdy o Bohu. Teprve poté se vydali do celého světa kázat evangelium Kristovo. Každá „úplná“ *theósis* v dějinách je opakováním události Letnic a je spojená s uvedením do veškeré pravdy o Bohu, proto nemůže být z pravoslavného hlediska nějaký dogmatický vývoj, protože empirické poznání Boha je stejné, jen bývá vyjadřované terminologií dané doby. Základem úspěchu apoštolů v jejich misijním působení a duchovním vedení byla skutečnost, že sami již dosáhli duchovního uzdravení a měli úplné empirické poznání Boha.⁶

Základem, na němž je nutné budovat stavbu duchovního života, je z pohledu křesťanské orthodoxy vyznávání čisté a neporušené orthodox-

⁵ ROMANIDES, John S.: *Patristic Theology*, s. 131.

⁶ Hierotheos: *Empirical Dogmatics...*, I, s. 273.

„Pro o. Romanida opravdu neexistuje žádná opozice mezi pravoslavnou teologií a vědou zejména proto, že obě sdílejí empirickou „metodologii“. Víme, že „biblická věda“ očištění, osvícení a oslavení je úspěšná v léčbě lidské osobnosti, prostřednictvím takových „důkazů“, jako je společenství svatých a neporušenost jejich ostatků. Skutečně, právě jak věda prokázala, opravdu není žádný základ pro víru v existenci neměnných a neproměnných přirozeností (archetypů nebo univerzálií), její metodologie může být aplikovaná k samotnému zjevení. To se nemá nesprávně vykládat tak, že studium fyzického světa by něco mohlo přidat ke stupňům dokonalosti, které vedou k oslavení / zbožštění. Protože oslavení / zbožštění poskytuje jedinou možnost zjevení „veškeré Pravdy“ týkající se Boha, domněnky čerpané z fyzikálních věd nejsou opravdu spolehlivější než filosofické spekulace o Bohu.“ SOPKO, Andrew J.: *Prophet of Roman Orthodoxy. The Theology of John Romanides*. Synaxis Press, Dewdney, B. C. 2017, s. 283–284. „Pouze někdo, kdo dosáhl theóse (oslavení), prožil způsob existence, který překonává bytí, čas, věky, prostor, rozum atd. Někdo ve stavu theóse prožívá nestvořené, ale stále neví epistemologicky, co je tato nestvořená realita, protože nestvořené epistemologicky zůstává tajemstvím pro osobu ve stavu theóse. Jinak řečeno, dokonce když se Bůh zjeví někomu, kdo dosáhl theóse, zůstává Tajemstvím. I když někdo vidí Boha svým nús, rozumem, smysly a tělem, nehledě na to zůstává Bůh Tajemstvím, protože zůstává vně hranic a prostředků lidského vědění.“ ROMANIDES, John S.: *Patristic Theology*, s. 227.

CČSH mezi liberalismem a konzervatismem v kontextu náboženských změn současnosti

Jan Rokyta

Celý příspěvek je věnován otázce možných cest, kterými se může vydávat Církev československá husitská v kontextu dnešní společnosti a společenských změn. První rovinou je určité konstatování společenských problémů dneška, které jsou samozřejmě i kontextem činnosti církve ve společnosti. Druhou rovinou je otázka, jak tyto změny chápat, a to z hlediska křesťanské církve. Třetí rovinou je angažovanost církve v problémech dnešní společnosti, a to především v rovině jazyka, motivace a pohledu, který může církev nabízet v rámci řešení stávajících problémů. Čtvrtou rovinou je otázka stavu samotné církve a možností jejího vývoje. Příspěvek není historický, ale má pojmově v historii svůj základ, neboť s pojmy „liberalismus“ a „konzervatismus“ operujeme na historickém základu.

1. Současná náboženská situace

V dnešní společnosti z hlediska sociologického rozeznáváme tendenci především desekularizace.¹ Typickým příkladem je veřejná diskuze o podobě manželství a angažovanost církví v ní. Náboženské hodnoty opětovně hrají svoji roli ve veřejné diskuzi o podobě institucí a institutů.

Daleko významnější je ovšem v současnosti problematika propojení násilí a religiozity, a to v rovině motivace. V případě, že budeme uvažovat v univerzalistickém charakteru, je křesťanství společně s židovstvím nejvíce pronásledovaným náboženstvím. Ze zveřejněné *Zprávy o extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2023*² prozatím nevyplývá, že dosavadní trend, který se týká křesťanů ve světě, dopadá i na křesťany v České republice. Skutečnost, že křesťané se postupně stávají, společně s Židy, nejvíce pronásledovanou skupinou obyvatelstva, a to pro své náboženské přesvědčení, však zahrnuje dvě roviny. První je násilí explicitní v podobě útoků, znásilnění, únosů, útoků na posvátná místa. Samostatnou kapitolou je zde násilí na ženách a dále na rodinách křesťanů, především v Africe a na Blízkém a Středním východě. Míra zde dosahuje alarmujícího rozměru.³

Dále násilí vnitřní, které zahrnuje vylučování z veřejného prostoru. V západním světě postupně dochází ke stírání hranice mezi vyloučením a přímou perzekucí. Prvním problémem, který se doposud církví v České republice přímo netýká, je nábožensky motivované násilí. Vnáší ovšem do současného života církví, a to tentokrát v ekumenické rovině, důležitou povinnost. Modlitba a prosba za všechny pronásledované a utlačované sestry a bratry ve víře je pro nás, kterým je dopřáno doposud žít v období míru, povinností.⁴

¹ BERGER, L., Peter: *Posvátný baldachýn*, Barrister Principal, Brno 2018, s. 12.

² *Zpráva o extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2023* <https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx> [20. 05. 2024]

³ *The 2023 Gender Report* <https://www.opendoors.org.hk/resources/2023-genderreport> [20. 05. 2024]

⁴ Starozákonní chápání svobody a vyjití z otroctví v sobě nese v knize Exodus i Hospodinův příkaz pamatovat si, kde svoboda je přímo propojena s pamětí.

2. Povinnost angažovanosti církve

Druhou, a to již daleko více problematickou rovinou je otázka přímé angažovanosti církve v současném světě. Ponejprve v oblasti klasických témat, zadruhé ovšem v podobě témat, která nastoluje samotná společnost nebo aktuálnost situace. První jsou klasické výzvy evangelia, přináležející církvi, tedy otázka lidí v bezdomoví, sociálně slabých, otázka hospiců. Tato rovina, byť vždy aktuální, vyplývá již z toho, co na křesťany klade evangelium.

Druhá rovina je ovšem nejenom aktuální, ale také v sobě obsahuje problémy, jejichž podobu řešení církvi podsouvá většinová společnost. Především problematika ekologie a environmentalismu, dále otázka lidských práv, včetně otázky práv žen a menšin. Zde je nutné zdůraznit, že se jedná o otázky, kterým se církev tradičně věnovala, v mnohém určila jejich směr. Historie abolicionismu je přímo spjatá s metodisty, baptisty a kvakery. Stejně tak s velkými osobnostmi katolické teologie, jako byl Francisco Vitoria.

Zde se ovšem projevuje pro církev nejenom paradox, ale i největší nebezpečí. Řešení problémů a dále jazyk řešení jsou církvi mnohdy vnučovány zvenčí a postrádají evangelijní rozměr, tedy přímou motivaci křesťanova konání ve světě. Dalším problémem je postupné vyprázdňení otázky lidských práv. Původní kontext se objevuje v přirozeném právu. Pojmy zde již nejsou chápány v univerzálním smyslu. Dnešní levice, byť se jedná o zobecňující a zastřešující pojem, zastávající se lidských práv, ztratila primárně demokratičnost a zůstává pouze akcent na rovnost, nikoliv ovšem před Bohem. Vyprázdňení otázky lidských práv, vyprázdňení otázky ženských práv je nejzřetelnější pod prizmatem současného vzestupu antisemitismu po 7. 10. 2023 a dále pod jeho korespondenci s feministickým myšlením.⁵

Jako církev máme plnou povinnost, kladenou na křesťany evangeliem, nestahovat se ze současného světa, vyjadřovat se k současným otázkám. Pro Církev československou husitskou tak nastává jakoby opět historický paradox, neboť prožíváme a řešíme podobný myšlenkový zápas jako svého času Zdeněk Trtík. Tedy otázku, jakým jazykem mluvit, jakou motivaci prokazovat ke svým činům a z jakých zdrojů hledat odpovědnost našim činům přičítanou. Zdeněk Trtík existenciálně prožíval situaci církve, která se zavázala být moderní a společensky angažovaná ve smyslu evange-

⁵ Nejzřetelnějším příkladem je zde osoba feministické filosofky Judith Butlerové.

lia, a to v historické situaci komunistické společnosti, která svým jazykem a konáním jakoukoliv angažovanost zdiskreditovala. Evangelium na nás klade povinnost působit v tomto světě. Musíme tak jako církev promlouvat i o aktuálních otázkách. Vzhledem ke své tradici a dilematům, která jsme v historii prodělali, musíme tak činit biblickým jazykem křesťanské zvěsti. Konzervatismem je míněn právě návrat k naší motivaci a našemu bytostnému jazyku.

V případě, že mluvíme o nutnosti církve věnovat se otázkám dneška, jako médium našeho vyjádření je nosný opětovný návrat k biblickému jazyku a myšlení, a to i v nejvíce aktuálních problémech, vztahu k přírodě a stejně tak vzhledem k růstu nesnášenlivosti, antisemitismu i problému práv žen. K těmto potom přistupuje i rovina poukazování na pronásledování našich sester a bratrů ve víře. V druhé rovině řešení se musíme vrátit i k jiným inspirativním tradicím. V případě vztahu k přírodě potom k tradici výkladu Starého zákona, a to i z pozic judaismu.

Zde vyvstávají dva póly, kde prvním je aktuálnost, vzhledem k naší vlastní tradici. Tedy povinnost odpovídat na otázky současnosti. Druhým pólem je pohled vždy směřující ke zdůraznění křesťanské motivace a biblického jazyka.

3. Výchozí situace

Důležitou rovinou je otázka situace vlastní církve, neboť pro uvažování o podobě budoucího směřování církve je rozhodující. Ze sociologického hlediska se v Církvi československé husitské jedná o takřka nulovou reprodukci hodnot, a to na úrovni rodin. Socioložka Dana Hamplová se ve své studii založené na sociologii hodnot zabývá předáváním náboženské věrouky v různých společenstvích a církvích v České republice: „Náboženská socializace probíhá nejúspěšněji v menších křesťanských církvích (Českobratrská církev evangelická a ostatní křesťanské církve), a nejméně úspěšná je naopak liberální Československá církev husitská. Pokud se matka hlásila k tomuto vyznání, respondent se svými postoji nijak neliší od těch, jejichž matka žádné vyznání neměla. Církev římskokatolická stojí v tomto ohledu na pomezí a „tradiční“ křesťanskou víru reprodukuje lépe než CČSH, ale s menší efektivitou než ostatní křesťanské církve... Z milieu Církve československé husitské naopak vycházeli spíše ti, kteří sice nevěří v tradiční křesťanskou věrouku, ale jsou otevření víře v amulety,

věštce nebo horoskopy.“⁶ Reprodukce hodnot Církve československé husitské tedy bude volnější, vazby zde nebudou rodinné, ale širší, a to vzhledem ke konkrétnímu společenství náboženské obce, a budou mít osobnější⁷ charakter. Z tohoto pohledu podoby misie, které budeme muset zastávat, budou daleko otevřenější světu a budou záviset právě na otevřenosti církve a její angažovanosti. V tomto ohledu budeme muset samotnou hodnověrnost rodiny a hodnověrnost společenství klást na jednu rovinu.

Problémem však zůstává i otázka loajality členů církve a schopnost vlastní obětavosti. Zde vlastní obětavost navozuje i problém životaschopnosti. Tedy, „životaschopné je pouze to, zač jsme schopni něco obětovat“. Obdobným způsobem je vyjádření i finanční obětavosti. Počet skutečných, tedy loajálních členů diecézí.

Problémem je samozřejmě loajalita členů k církvi, to znamená hodnotově z hlediska obětavosti, kolik členů církve zaplatí alespoň minimální výši církevního příspěvku. Údaje, které jsou uvedeny v níže uvedené tabulce, jsou brány ze zpráv diecézí za rok 2019. Předpokládaná výše příspěvku je brána hypoteticky pouze 400,- Kč na jednoho člena.

	Brno	Hradec	Olomouc	Praha	Plzeň
Příspěvky 2019	999235,- Kč	1925582,- Kč	907131,- Kč	1183427,- Kč	684734,- Kč
Příspěvek na 1 člena	137,- Kč	129,20 Kč	145,10 Kč	75,80 Kč	77,- Kč
Skutečný stav členů podle příspěvků	2498	4813	2268	2958	1171
Procento rozdílu: oficiální údaj počtu členů oproti počtu členů podle příspěvků	65,6 %	67,7 %	65,7 %	85,8 %	79 %

⁶ HAMPLOVÁ, Dana: Čemu Češi věří: dimenze soudobé české religiozity. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2008, roč. 44, č. 4, s. 720–721.

⁷ Pod tvrzením o „osobnějším charakteru vazeb“ rozhodně není myšleno společenství, které je založené na určité podobě gurua jako určujícího pro danou skupinu, nebo snad koncepce klientelismu. Je zde míněna hodnověrnost osoby faráře a celého společenství, kam člověk přichází, a osobní vazby k němu. Pro podoby klientelismu, gurua a typologii náboženských společenství je inspirující kapitola *Náboženství jako pospolitost: sociologické klasifikace* (VÁCLAVÍK, David. *Religionistická typologie a taxonomie*. Masarykova univerzita, Brno 2014, s. 53–64).

Věrouka CČS(H) od zrodu k VI. sněmu

Srovnání některých věroučných usnesení 1. sjezdu delegátů náboženských obcí, I. a VI. církevního sněmu – příspěvek k IX. sněmu CČSH

David Tonzar

Úvod

I. sněm CČS na svém prvním zasedání v roce 1924 přináší základní výpovědi ve věci víry nové církve, které byly shrnuty a rozpracovány na druhém zasedání v roce 1931. Studie přináší komparaci jen některých výpovědí církve zejména v oblasti ekleziologické, trinitologické či christologické na počátku teologického formování (I. sjezd delegátů náboženských obcí), v průběhu VI. sněmu a jen výjimečně směřuje do současnosti. Sleduje reflexi teologie církve od I. sjezdu, přes Učení náboženství křesťanského, Základy víry a místy naznačuje současnou víru sborů. Naznačuje jednu z analýz pro zrod nového dokumentu Víra CČSH.

1. K prvnímu sněmu – první sjezd delegátů

1.1. Žádost srbské pravoslavné církvi

Prvnímu sněmu CČS předcházely sjezdy delegátů náboženských obcí. První sjezd delegátů se konal rok po založení církve ve dnech 8. a 9. 1. 1921.¹ Těsnopisný zápis přináší autentický průběh tohoto sjezdu. Hlavním tématem sjezdu bylo kromě schválení dosavadních usnesení Ústředního církevního výboru (dále jen ÚV CČS),² statutu církve československé,³ především vypořádání se s žádostí ÚV CČS o přijetí CČS do svazku pravoslavné sjednocené církve srbské.⁴

Sjezd jednomyslně přijímá 12 formulovaných podmínek, které zrozená církev žádá po srbské pravoslavné církvi. Pravoslavná církev by snad mohla uvažovat o vyslání biskupa – *ordinaria* (podmínka č. 7), snad by mohla přijmout a vydržovat na bohoslovecké fakultě v Bělehradě 15 studentů (podmínka č. 10) či akceptovat svébytný název církve v navrhovaném znění československá církev pravdověrná, československá Cyrillo-metodějská církev nebo církev československá (podmínka č. 12), ale těžko mohla přijmout ustanovování duchovních i biskupů se souhlasem farních církevních obcí (podmínka č. 3), svatby kněží před i po svěcení, a to nejen jednou, ale i po druhé a po třetí (podmínka č. 5) a svatby biskupů (podmínka č. 6) ad.

Nicméně sjezd za bouřlivého dlouhotrvajícího potlesku a obrovského nadšení, které je patrné z celého zasedání, veškeré podmínky vznesené CČS a zaslané srbské pravoslavné církvi jednomyslně přijal. Proti nebyl nikdo. Za 3 roky na prvním zasedání I. sněmu CČS je však situace ve vztahu k pravoslaví zcela odlišná. Zdá se až neuvěřitelné, jak se názor zrozené církve ve vztahu k pravoslaví diametrálně změnil. Nová církev na I. sněmu zásadním způsobem upraví Preambuli ústavy církve i zruší její přitakání 7 všeobecným koncilům. Posun v teologickém směřování CČS mezi lednem 1921 a srpnem 1924 je značný.

---

¹ Valný sjezd Církve československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze. Nákladem církve Československé. Tiskařské družstvo v Jičíně. Praha 1921. Sjezdu se zúčastnilo 205 delegátů s hlasovacím právem.

² Srv. Valný sjezd Církve československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze. Nákladem církve Československé. Tiskařské družstvo v Jičíně. Praha 1921, s. 20–21.

³ Tamtéž, s. 13–20.

⁴ Tamtéž s. 27–31.

1.2. Přehled činnosti církve v roce 1920

Sjezdu delegátů je ve zprávě br. Emila Dlouhého-Pokorného předložen výčet aktivit církve od jejího zrodu. To se sice netýká přímo cíle studie, ale pro ucelený pohled na dané téma je připomenutí příspěvku E. Dlouhého-Pokorného vhodné. Zajímavá je autorova kritika prof. Pekaře, prof. Šusty, českých „grand-journalů“ a českých žurnalistů, které Emil Dlouhý-Pokorný nazývá čínští kuliové, kteří píší proti svému přesvědčení.⁵ Kritika vůči Českému slovu, Právu lidu, Venkovu, Národní politice, Národním listům směřovala proti neobjektivnímu napadení zrodilší se církve, která podle mnohých těchto listů vzniká prý proto, „aby se velební pánové mohli ženit“.⁶

Emil Dlouhý-Pokorný ve svém příspěvku odhaluje **část prvních teologických pohledů nové církve**, jež jsou shrnuty v těchto několika málo bodech: „máme Boha, máme Ježíše Krista, jeho matku, apoštoly, velikány našich dějin Cyrila a Metoděje, Husa, Chelčického, Komenského, máme Písmo Boží a naším dogmatem je láska“.⁷ Poněkud barvitě konstatuje, že ČČS je zde i pro bezvěrce a římskými katolíky označované „prašivé ovce“. Je tu pro každého a v bohoslužbě v národním jazyce. Kladně hodnotí přístup učitelstva a dělnictva v prvním roce činnosti církve.⁸ Sděluje, že církev vychovává lid v tradicích velké historie a hlásá občanské ctnosti. Zde je položen základ budoucí etiky církve československé.⁹

Autor zakončuje svůj příspěvek kritikou vysokých státních úředníků a římskokatolických biskupů a vyzývá český lid, aby opětovně rozvinul husitský černý prapor s červeným kalichem. Tento apel je podle stenografického záznamu doplněn dlouhotrvajícím potleskem a bouřlivou pochvalou.¹⁰ Z celého jednání je možné vnímat obrovské odhodlání pro budování nové církve jak po stránce ideové, tak i hospodářské.

⁵ Tamtéž, s. 32–35.

⁶ Tamtéž, s. 33.

⁷ Tamtéž, s. 35. Zajímavý je postřeh E. Dlouhého-Pokorného, že ČČS nebude pod rentgenovými paprsky zkoumat početí rodičky Páně bez poskvrny.

⁸ Tamtéž, s. 36. Právě zde je vidět veliký rozdíl mezi tehdejší a současným přístupem učitelstva a dělnictva, neboť dnešní teologické směřování ČČSH neosloví ani setinu původních stoupenců.

⁹ Blíže viz. SPISAR, A.: *Ethika v duchu církve československé*. Praha. Blahoslav, 1948.

¹⁰ Valný sjezd Církve československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze. Nákladem církve Československé. Tiskařské družstvo v Jičíně. Praha 1921, s. 39.

1.3. Dogma a liturgie

Přínosnější pro téma zvolené studie je bezesporu druhý zasedací den 1. sjezdu CČS, ve kterém jsou br. Pavlíkem a br. Tuháčkem předneseny referáty týkající se pojetí dogmatu v rodící se církvi (br. Pavlík) a liturgie (br. prof. Tuháček). Zasedání se po bohoslužbách v chrámu sv. Mikuláše konalo v hotelu u „Zlaté husy“ na Václavském náměstí.¹¹ Br. M. Pavlík představil koncept tvorby Ideových směrnic CČS, které však podle něj mohou vzniknout až ve chvíli, kdy budou v církvi žity, diskutovány a plně osvětleny.¹² Velmi silně zde rezonuje apel na demokratické přijímání jakýchkoli směrnic a vědecký přístup. Starověká dogmata jsou v příspěvku M. Pavlíka představena jako dobově podmíněná, potřebující kritickou revizi a novou klasifikaci křesťanských myšlenek. To je bezesporu zajímavé především u předkladatele, který za osm měsíců přijme biskupské svěcení v Bělehradě. Už v tomto příspěvku se však ukazuje jasný cíl zrodilý se církví, který se na 1. sněmu dostal do Preambule a který zde zazněl v první formě: „Naší touhou je znovuzrození a vzrůst života náboženského a mravního... Jsme a chceme býti křesťany po stránce ideové, citové a mravní.“¹³

Pavlík ve svém příspěvku předložil i náčrty budoucí **christologie** církve. Neformuluje zatím christologickou výpověď, ale soustředí se na Ježíšův odkaz. Hovoří o **synovství Božím**, které jím žité a hlášané je kotvou a nadějí.¹⁴ **Církev Kristova a církev národní**, to je souhrnné prohlášení br. M. Pavlíka. Kristova proto, že jejím základem je Ježíšovo učení, a národní proto, neboť chce žítí v národě a s národem, s nímž se ztotožňuje jako organická součást jeho života.

V závěru svého příspěvku představuje M. Pavlík i **ekumenický** rozměr rodící se teologie CČS, neboť konstatuje, že vzájemný poměr všech církví musí být bratrský, určený svéprávností, rovnoprávností a vzájemnou láskou. **Jednotlivé církve se podle něj mají doplňovat, oplodňovat a pra-**

---

¹¹ Tamtéž, s. 45. Před zahájením sjezdu informuje stenografický záznam o svérázném úboru a vlastních obřadních změnách, které připravil br. Stejskal při bohoslužbě v chrámu sv. Mikuláše. Církev zastupovalo 109 náboženských obcí a 205 delegátů (počet členů církve je zapsán 193 665).

¹² Srv. tamtéž, s. 46 a 47.

¹³ Tamtéž s. 48.

¹⁴ Tamtéž.

3. Tematická část

Proměny bohoslužebného pořádku v CČS do roku 1923 a jejich dobový kulturně-náboženský kontext¹

Pavel Kolář

Vilibald Růžička, československý duchovní v Uherském Brodě, si v dopise Aloisi Spisarovi po více než deseti letech povzdychl, že příprava druhého vydání jeho úspěšného *Kancionálu* již byla zbytečná: „[Kancionál b]yl rozebrán do konce roku 1921 a stále byla po něm poptávka. Poněvadž měnila se bohoslužba, přicházely nové věroučné myšlenky, jal jsem se pracovati na novém vydání, které mělo býti naprosto jiné a celek též jinak zpracován. V prvním pololetí 1922 (ještě před vydáním kancionálu Dr. Farského, o čemž jsme neměli tušení, jinak bych nepřikročil k II. vydání svého Kancionálu) vyšel ‚Kancionál [...] II. doplněné vydání. [...] Později jsme dali do Kancionálu dodatek: Odpovědi k liturgii Dr. K. Farského. [...] II. vy-

---

¹ Tato práce byla podpořena programem Univerzitní výzkumná centra UK č. UNCE/24/SSH/019.

dání nešlo již na odbyt. Vydán Zpěvník Dr. Farského.² Osud Růžického *Kancionálu* je příběhem mnoha jiných dílčích pokusů o reformu římského mešního pořádku v rané Církvi československé (CČS). Návrh bohoslužebného pořádku (*ordo missae*),³ připravený Karlem Farským a od roku 1923 rozšiřovaný jako součást rostoucího počtu vydání jeho *Zpěvníku*, postupně překrýval dosavadní lokální reformní praxe slavení eucharistie. První řádný sněm CČS v srpnu 1924 jej nakonec určil ke společnému užívání v celé církvi.⁴

Proměnám liturgické praxe v prvních letech po vzniku CČS se dosud věnoval pouze M. Kaňák. Ve své přehledové studii se zaměřil zejména na jejich dobový interní církevní kontext a zmapoval významné dokumenty, které změny v liturgické praxi nové církve dokládaly. Zdá se, že některé z nich neměl (již?) k dispozici, na jiné se dotazoval pamětníků, neboť okolnosti jejich vzniku a užívání mu již nebyly v odstupu dvaceti let zřejmé. Jednotlivým liturgickým pramenům se podrobněji nevěnoval, svým čtenářům tak nemohl nabídnout ucelenou charakteristiku pokusů o liturgickou reformu či revizi bohoslužebného pořádku v počátcích církve. A. Tuháček se soustředil pouze na vznik a genezi svého misálu, tj. *Bohoslužebné knihy*.⁵ Liturgickou reformu v prvních letech CČS jako určité završení procesu vernakularizace římské liturgické tradice, jehož výsledkem se staly mimo jiné sešity *Českého misálu* publikované v letech 1919–1920, pak představila studie T. Butty. Bohoslužebné různorodosti v počátcích církve se věnuje stručně s využitím již zmíněného článku M. Kaňáka.⁶ Některým liturgicko-teologickým specifikám *Českého misálu* jsem se věnoval ve svých příspěvcích, bez většího zřetele k různorodosti

² SPISAR, Alois: *Ideový vývoj církve československé*. 1. vyd. Edice Blahoslav, XII. Praha: Ústřední rada církve československé, s. 358.

³ V příspěvku používám výrazy „bohoslužebný pořádek“, „mešní pořádek“ nebo „mešní řád“ jako česká synonyma pro standardní latinský termín *ordo missae*.

⁴ CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ. *Zpráva o I. řádném sněmu církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově*. 1. vyd. Praha: Ústřední rada církve československé, 1924, s. 32 a 148.

⁵ TUHÁČEK, Alois: Naše bohoslužebná kniha. Část první. *Náboženská revue církve českomoravské* 12 (1940), s. 286–91, 356–71.

⁶ BUTTA, Tomáš: Liturgie podle dr. Karla Farského – vznik a vývoj v počátečním období. In BUGEL, Walerian (ed.): *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století: colloquium liturgicum 2010–2011*, editoval, 1. vyd. Olomouc: Univ. Palackého, Cyrilometodějská teologická fak., 2011, s. 93–105.

bohoslužebných pořádků v počátcích církve.⁷ Důležitým tématem reformního úsilí v prvních letech ČČS je recepcí byzantsko-slovanské liturgické tradice při vytváření nových bohoslužebných pořádků, která představuje svébytný interkulturní a mezináboženský fenomén českých dějin 1. poloviny 20. století. Byzantsko-slovanskému obřadu a „ekleziálním subjektům“ s ním spojeným na území ČSR v 1. polovině 20. století se přehledně věnoval W. Bugel, který zdůraznil význam obřadu pro formování kulturní a národní identity těchto subjektů.⁸ S ohledem na to, že se soustředil na pravoslavná církevní společenství, nevěnoval pochopitelně ČČS pozornost. Recepce liturgie Jana Zlatoústého v liturgickém díle K. Farského kriticky mapoval ve své diplomové práci na Husitské teologické fakultě UK A. Leier, který rozpoznal vliv liturgické tvorby Františka Išky na rané liturgické dílo A. Tuháčka.⁹ Jeho práci se mi však nepodařilo v archivu Husitské teologické fakulty UK dohledat. K recepci pravoslavné liturgické tradice se velmi kriticky vyjadřoval již zesnulý pravoslavný liturgik M. Krupica v diskuzi na olomouckém kolokviu o liturgické a ekleziální pluralitě v ČSR v 1. polovině 20. století.¹⁰ Vytykal jí zejména nedostatek respektu k textově-teologickému celku liturgie Jana Zlatoústého.

⁷ KOLÁŘ, Pavel: Od mateřského jazyka k českému obřadu: K utváření bohoslužebné praxe Církve československé v letech 1920–1971. *Lidé města / Urban People*, 2022, roč. 24, č. 1, s. 59–88. TÝŽ. Bohoslužebná památka Jana Amose Komenského v Českém misále a Bohoslužebné knize Církve československé. In: BUTTA, Tomáš – PÁNKOVÁ, Markéta – JINDRA, Martin: *Jan Amos Komenský a jeho odkaz v Církvi československé husitské*. Praha: Církev československá husitská; Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Praha, 2022, s. 121–128. TÝŽ. Bohoslužebný svátek Dne české svobody v Českém misálu. In: HLAVÁČEK, Petr: *O felix Bohemia!: Studie k dějinám české reformace*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta; Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu Akademie věd ČR, 2013, s. 296–315. Europeana Pragensia, 5. HOLETON, David Ralph – KOLÁŘ, Pavel. Bohoslužebná úcta k Janu Husovi v období české reformace a dnes. In: KUČERA, Zdeněk (ed.). *Mistr Jan Hus v proměnách času a jeho poselství víry dnešku*. 1. vyd. Praha: Církev československá husitská, 2012, s. 121–138.

⁸ BUGEL, Walerian: Liturgie byzantsko-slovanského obřadu v ČSR v 1. polovině 20. století. In: BUGEL, Walerian (ed.): *Liturgická a ekleziální pluralita na území Československa v první polovině 20. století: colloquium liturgicum 2010–2011*. 1. vyd. Olomouc: Univ. Palackého, Cyrilometodějská teologická fak., 2011, s. 107–33.

⁹ LEIER, Alan: *Kontexty a diskontinuita liturgie ČČSH s klasickým bohoslužebným odkazem*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 1998.

¹⁰ Viz BUGEL, Walerian (ed.): *Liturgická a ekleziální pluralita na území Československa v první polovině 20. století: colloquium liturgicum 2010–2011*. 1. vyd. Olomouc: Univ. Palackého, Cyrilometodějská teologická fak., 2011.

Z uvedeného přehledu je patrné, že dosud postrádáme detailnější přehled o různorodosti reformní liturgické praxe v počátcích CČS. Bez její znalosti nemůžeme kvalifikovaně zhodnotit význam 1. řádného sněmu CČS v srpnu 1924 pro formování její bohoslužebné identity. Ve svém příspěvku představím pracovní typologii pokusů o reformu či revizi římského bohoslužebného pořádku (*ordo missae*) v CČS od jejího vzniku do roku 1923, kdy byl K. Farským vydán jeho návrh liturgie pro novou církev, který se, zpětně viděno, stal mezníkem v genezi bohoslužebného pořádku pro slavení eucharistie v CČS(H). S ohledem na to, že liturgii K. Farského byla již odborná pozornost věnována, není její analýza součástí příspěvku. Interpretační rámec příspěvku tvoří dva dokumenty oficiální povahy, které shrnuly dílčí představy o reformě římské liturgické tradice: programová brožura obnovené Jednoty československého (katolického) duchovenstva *Obnova Církve katolické v Československé republice* z roku 1919 a referát *O liturgii* přednesený na valném sjezdu CČS v lednu 1921.

1. Vernakularizace římského ritu – programové teze českého katolického modernismu

Reformní program CČS vycházel z návrhů na reformu české katolické církve, které byly veřejně diskutovány zejména na půdě Katolické moderny a reprezentovaly ideje českého katolického modernismu.¹¹ V roce 1903 jsou publikovány dva návrhy na reformu pocházející z tohoto prostředí. První z nich předložil Jan Oliva, druhý Jindřich Šimon Baar s Josefem Kruškou. Oba návrhy mezi reformní požadavky zařadily konání bohoslužeb v národním jazyce, které pokládaly jen za jeden z prvků komplexní reformy pastorální praxe, k níž patřily především změny v seminárním a univerzitním vzdělávání kněží, v hospodářském zajištění jejich činnosti, v pojetí církevní autority a rozhodovacích procesů v církvi.¹² Po obnovení moravského centra Katolické moderny inicioval v roce 1906 Karel Dostál-Lutinov svolání jejího 3. sjezdu do Přerova, na kterém předložil ke schválení své programové reformní teze. Novým prvkem je odkaz k cyrilometodějské tradici, která má legitimovat spojení katolické víry s národní

¹¹ O vztahu mezi těmito dvěma kulturně-náboženskými fenomény na přelomu 19. a 20. století viz MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890–1914: kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Olomouc: Gloria, 2003, s. 332–333.

¹² Tamtéž, s. 339–344.

Referát Františka Kalouse o bohoslužebném řádu

Vladimír Hraba

1. Východiska liturgického referátu I. sněmu

Úlohy liturgického referenta prvního sněmu Církve československé husitské (dále CČS/CČSH) se ujal spolupracovník Karla Farského František Kalous (1881–1965). Původně středoškolský profesor historie se zapojil do života CČS od jejího zrodu. Nejprve jako laik, avšak hned v roce 1921 byl vysvěcen pravoslavným biskupem Dositejem na kněze. Prvním větším společným počinem dvojice Farský – Kalous byl kontroverzní dokument nazvaný *Československý katechismus* z roku 1922, který zásadním způsobem promluvil do období tzv. pravoslavné krize.¹ Katechismus dokládá

¹ SPISAR, Alois: Ideové dílo br. patriarchy. In: *Sborník Dra. Karla Farského*, TND CČS, Praha 1928, s. 87. Dle Spisara Farskému forma katechismu, tedy otázek a odpovědí nevyhovovala. Iniciativu v tvorbě Československého katechismu a jeho vydání tedy převzal Kalous, který rovněž formuloval řadu otázek a odpovědí. Farský celé dílo nakonec přehlédl a schválil, dokument doplnil a převzal za něj odpovědnost.

velký vliv, jaký mělo Farského myšlení a jeho výrazná osobnost na Kalouse, a zároveň zřetel a respekt, který ke Kalousovi choval Farský.²

V raných začátcích církve se v oblasti liturgiky pohyboval blíže Farskému Alois Tuháček. Ten také referoval na liturgické téma na prvním valném sjezdu ČČS v lednu 1921. O tři roky později však již na sněmu vystoupil Kalous, který mezitím do oblasti liturgiky hlouběji pronikl. Společně s příspěvky Aloise Spisara (*Věroučné základy ČČS*), Karla Statečného (*Hlavní linie věrouky a ethiky ČČS*) a Karla Farského (*Svěcení a zřizování duchovních ČČS*) patří Kalousův příspěvek mezi čtyři nejdůležitější přednášky prvního sněmu.³

Východiskem sněmovního liturgického referátu se stala aktuální dobová věroučná pozice církve a výsledky dosavadního vývoje a praxe jejího bohoslužebného života a liturgické tvorby. František Kalous svůj příspěvek podložil dvěma významnými staršími dokumenty. Ve věroučných otázkách vyšel ze zásadního textu sepsaného Farským pod názvem *Stručný výklad náboženské nauky*, který byl vydán jako součást rozšířeného vydání zpěvníku z roku 1922. Vyšel tak uprostřed napjatého zápasu o totožnost církve uprostřed pravoslavné krize a obsahově se nese v duchu myšlenek tzv. pokrokového směru. Věnuje se mimo jiné také výkladu smyslu bohoslužebného dění. Kalous z něho cituje: „Bohoslužba jest modlitba, společná a škola modlitby, kde má člověk načerpati si nadšení, jak by měl s Bohem žíti. Proto hlavní a podstatná část bohoslužby jest živé poučení, výklad.“⁴ Nemůžeme přeslechnout primární důraz na zvěstný význam bohoslužby. Farský se však zamýšlí i nad rozměrem svátostným a obřadním. Činí tak v samostatném oddílu nazvaném mše: „Proto podržela ČČS obřad, jenž však nesmí býti nějakou náhradou danou za obecnost Bohu, nýbrž samým povzbuzením a vznětem, aby se člověk snáze uměl s Bohem usjednocovati a své jednání zařídit. Tím hlavně odůvodněna jest i nutnost bohoslužeb...“⁵

² KALOUS, František: In memoriam. In: *Sborník Dra Karla Farského*, s. 147. Kalous vydává svědectví o Farském v osobních vzpomínkách. Dokládá vzájemný vřelý vztah obou a svůj obdiv k Farskému, coby člověku, který zasvětil s autentickou opravdovostí církvi celý svůj život v duchu svých dobrých vlastností. Byly jimi obětavost, klid, ruch a radost.

³ SPISAR, Alois: *Ideový vývoj ČČS*, Blahoslav, Praha 1936, s. 224.

⁴ FARSKÝ, Karel: *Stručný výklad náboženské nauky*. In: *Zpěvník písní duchovních doporučitelných sestrám a bratřím ČČS se stručným přídatkem věroučné nauky a modliteb*, Praha 1922, s. 199.

⁵ Tamtéž.

Otázku bohoslužeb tedy Farský vnímá jako ústřední pro živé společenství církve. Je přitom veden snahou o zniternění bohoslužby coby duchovního prožitku pod Božím slovem ve společenství s živým Kristem. Středobodem vzájemného obecenství církve s Kristem je Farskému svátost večeře Páně: „A tak jest tato svátost (tj. večeře Páně) svátostí bratrské lásky v Kristu, kterou připomínáme si i nepřijímající ji nutně, když každotýdně účastníme se mše, kde se tato velebná myšlenka Ježíšova názorně přednáší a stále a stále oživuje.“⁶ Vedle sebe tak klade dva rovnocenné vrcholy bohoslužby: zvěst Božího Slova a svátost večeře Páně. Celkově Farský spatřoval v křesťanské bohoslužbě čtyři podstatné úkony. Jsou jimi čtení Písma svatého s důrazem na evangelium a výklad, obětování sebe a svých schopností Bohu v Duchu Kristově, zpřítomnění oběti Kristovy ve svátosti chleba a kalicha a sjednocení s Kristem ve svatém přijímání vysluhovaném knězem pod obojí způsobou.⁷

Druhým dokumentem, ze kterého Kalousův referát vychází, je vystoupení Aloise Tuháčka na prvním valném sjezdu ČČS v lednu 1921. Z tehdejšího plně modernisticky pojatého Tuháčkova liturgického příspěvku⁸ připomíná Kalous pasáž pojednávající o povznášejícím charakteru bohoslužby cílícím na duši člověka. Hlásí se také k dalším Tuháčkovým nosným motivům pro mladou církev, a sice k důrazu na uměleckou stránku bohoslužby, národní jazyk a charakter obřadu s ohledem na českou a slovanskou křesťanskou tradici. Shodně apeluje také na pěstování charakteru osobnosti duchovního a význam kazatelské služby.⁹

Při podrobnějším srovnání obou liturgických příspěvků, které od sebe dělí tři roky dramatických událostí pravoslavné krize, shledáváme významný posun v jejich obsahu a závěrech, který plně koresponduje s vývojem, ke kterému v církvi v daném období došlo. Tuháček v roce 1921 víceméně shrnul úpravy liturgie, ke kterým církev ve své dosavadní službě dospěla, a další postup spíše nastínil, což zdůvodnil následovně: „Dog-

⁶ Tamtéž, s. 208.

⁷ BUTTA, Tomáš: Liturgie podle dr. Karla Farského – vznik a vývoj v počátečním období. In: BUGEL, Walerian a kol: *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*, UP, Olomouc 2011, s. 99.

⁸ CHADIMA, Martin: *Dr. Karel Farský I. patriarcha Církve československé (husitské)*, Hradec Králové 2017, s. 98.

⁹ KALOUS, František: Řád bohoslužebný. In: *Zpráva o I. řádném sněmu ČČS konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově*, Praha, rok neuveden, s. 127.

matika a liturgie jsou dvě rodné sestry, anebo spíše lze říci, že liturgie je dogmatikou v praxi. Dogmatika stanoví naše krédo, liturgie klade toto krédo do obřadů a mezi modlitby.“ Základními tématy, která dle něj vyžadují nejprve jasné dogmatické stanovisko, než budou liturgicky vyjádřena, jsou mu otázky Trojice, Eucharistie a mariánského kultu. Co do základního pojetí bohoslužby ČČS stojí Tuháček na stanovisku tradičním, když za střed liturgie označuje mešní oběť, která jí je a bude.¹⁰

Kalousův referát je o tři roky později ve svých návrzích již zcela konkrétní. Odpovídá hlavnímu záměru prvního sněmu a tím byla snaha sjednotit církve po odchodu pravoslavného křídla. Sněm pracoval a rozhodoval především po věroučné stránce. Bohoslužebný řád se měl stát nejen formálním rámcem sněmovních usnesení, ale především duchovním pojítkem náboženských obcí. Zvýšenou potřebu jeho přijetí si vyžadovala aktuální situace církve. Jakkoli sněm v roce 1924 nejrevolučnější období dějin ČČSH ukončil, situace zdaleka nebyla klidná. Především Morava, v mnoha ohledech křesťansky tradičnější region, měla k hlavnímu kursu církve, určenému Farským a jeho spolupracovníky, výhrady. Teprve 25. srpna 1924, tedy pouhé čtyři dny před započítím sněmovního jednání, se v Brně konalo moravské diecézní shromáždění, které se sice rozhodlo setrvat v plné jednotě s ČČS a potvrdit vítězství tzv. pokrokového směru, avšak s připomínkami. Delegáti se je rozhodli vyjádřit tzv. *Moravskou rezolucí*, adresovanou sněmu Karlem Haňavkou. Liturgické otázky se ocitly v jejím popředí.¹¹

2. Sněmovní liturgické návrhy a jejich zdůvodnění

Kalousův sněmovní příspěvek nese název *Řád bohoslužebný*. Tomuto pojmu můžeme rozumět dvojím způsobem. Ponejprv jím označujeme tzv. mešní řád (*ordo missae*), tedy rámcovou stavbu ritu křesťanské bohoslužby. Ten dotváří pevný mešní kánon (*canon missae*), který tvoří jádro eucharistické slavnosti a definuje také teologický obsah obřadu. Dále pak pojem označuje též církevní předpis, řád právní povahy, kterým společenství udílí rámec a stanovuje pravidla své bohoslužebné a obřadní praxi. Kalou-

¹⁰ Valný sjezd ČČS konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze (těsnopisecký zápis), Praha 1921, s. 58–59.

¹¹ HOBZA, Radek: Prof. K. Haňavka. In: KAŇÁK, Miloslav a kol., *Na přelomu generací* (kapitoly o životě ČČS a jejich předních pracovnících), s. 176–177.

sův sněmovní referát v sobě spojuje obojí význam. Primárně je návrhem na sněmovní schválení Liturgie podle Karla Farského, který je předložen a zdůvodněn formálně, rozumějme z hlediska podoby řádu a nikoli výkladu. Tedy, jak sám Kalous poznamenává, v rámcové podobě: „Do tohoto rámce třeba vložit obsah. Br. dr. Farský podává obsah, a obsah ten bude třeba prozkoumati po stránce věroučné, což není naším úkolem.“¹²

V doplňujících oddílech svého vystoupení referent rozebírá v úzké návaznosti na Farského liturgii návrh *Odpolední a večerní pobožnosti*. Navazuje představením obřadní *Agendy* zachovávající počet sedmi svátostí. Činí tak s velkým zřetelem ke klíčové otázce svěcení kněžstva a zřizování biskupů, jednomu z ústředních témat sněmu. Závěrem pak předkládá sněmu návrh předpisu pro úpravu bohoslužebného života, tedy vlastní církevní *bohoslužebný řád*, který se po svém schválení má stát vnitrocírkevní normou.

2.1. Liturgie Karla Farského

Zdůvodněním návrhu na přijetí závazné liturgie pro celou církev je Kalousovi potřeba její jednoty. Vnější rámec zápasu o jednotu a identitu CČS v roce 1924 bylo vyrovnání se s rozštěpením v době pravoslavné krize a stejně tak s velkou názorovou pluralitou duchovenského sboru i členské základny. Tím vnitřním a také důležitějším obsahem však byl zápas o víru ve smysl díla mladého církevního společenství a o jeho Boží požehnání. Jak vyjádřil Zdeněk Kučera: „Na jedné straně zakoušeli teologové mladé církve radost ze svobody odkrývat pod umrtvující tradicí zasunuté duchovní hodnoty Evangelia jako přítomný dar víry, jež by mohla tehdejší poválečné generaci sloužit jako základ autentického sebepochopení. Na druhé straně prožívali hořký existenciální podtext své nově nabyté náboženské svobody, jenž náležel v potvrzení víry, že nová církev vznikla z Boží vůle a je vedena Duchem svatým. To bylo vnitřním důvodem, proč se CČS ve své liturgické zbožnosti orientovala na římské mši a liturgii sv. Jana Zlatoústěho a usilovala o získání apoštolské posloupnosti pro své první biskupy.“¹³

Sněm v roce 1924 se stal na této cestě pomyslným dalším krokem. To však neznamená, že zápas o autenticitu církve skončil. Po rychlém uplynu-

¹² KALOUS, František: Řád bohoslužebný. In: *Zpráva o prvním řádném sněmu CČS*, s. 131.

¹³ KUČERA, Zdeněk: *Hoře a milost*, L. Marek, Brno 2002, s. 46.

Hledání osobitého uměleckého výrazu v období I. řádného sněmu Církve československé (husitské) na příkladu Husova sboru v Českých Budějovicích

Martin Jindra

Interiéry sborů a bohoslužebných prostor Církve československé (husitské)¹ od počátku jejího zrodu v lednu 1920 dotvářela a prožitek ze společenství s Ježíšem Kristem při liturgii a svátostech umocňovala umělecká díla. Na druhou stranu církev v první dekádě svého působení z mnoha důvodů nikdy přesně nedefinovala konkrétní, jasně vyhraněné požadavky a nároky na uměleckou podobu svých chrámů a modliteben. Do této situace vstupuje právě v roce konání I. řádného sněmu František Bílek,

---

¹ Autor užívá tento mezi historiky již zavedený název, přestože od konce dubna 1940 až do května 1945 byla církev nucena bez potřebného schválení sněmem užívat označení „Církev českomoravská“. Charakteristika „husitská“ byla k názvu přičleněna z rozhodnutí VI. řádného sněmu v roce 1971. Aplikovaná zkratka ČČS(H) označuje název Církve československé (husitské). Zkratky ČČS (Církev československá), ČČM (Církev českomoravská) a ČČSH (Církev československá husitská) jsou u dobových názvů institucí a dokumentů ponechány v původním tvaru.

nejvýznamnější symbolista v českém výtvarném prostředí a první český moderní sochař, pokud budeme chápat modernost jako výrazný střet s dobovou konvencí,² aby realizoval svoji představu „o duchovní výživě bratří“ v liturgickém prostoru Husova sboru v Českých Budějovicích.

Protože se stále nepřesně uvádějí různá data Bílkovy konverze, tak připomínám, že chýnovský sochař přestoupil do CČS(H) s celou rodinou 15. února 1921, kdy se v Československu konalo první sčítání lidu,³ při němž se k církvi přihlásilo 523 232 věřících.

Orientace na stavbu vlastních sborů

Je pochopitelné, že rychle početně rostoucí církev se musela vyrovnat s řadou úkolů, včetně zajištění dostatečného počtu sborů a modliteben. Za tím účelem byl z podnětu Ústřední rady CČS zřízen Ústřední stavební fond CČS. Stalo se tak usnesením schůze ústředí konané 1. září 1923.⁴ Ústřední stavební fond CČS byl poradním, dozorčím a výkonným orgánem ústředí. Správu Ústředního stavebního fondu CČS vedl Ústřední stavební výbor církevní, jemuž předsedal Karel Farský, a zasedali v něm zástupci všech diecézních rad s hlasem rozhodujícím a odborní znalci s hlasem poradním. Kromě podpory stavebních projektů a vyrovnávání finančních nákladů u nemajetnějších subjektů církve, Ústřední stavební fond CČS reguloval účelnost, hospodárnost a uměleckou stránku církevních staveb.⁵ Nedlouho po zřízení Ústředního stavebního fondu CČS informovalo ústředí církve například o platném ministerském nařízení, kdy má být každý nově postavený sbor či farní budova opatřena místností pro archiv.⁶

Právě rok 1924, kdy se konalo zahajovací zasedání I. řádného sněmu CČS, je jakýmsi předělem v orientaci CČS(H) na výstavbu vlastních sborů. Vedení církve po vleklých sporech o užívání či spoluužívání kostelů

² WITTLICH, Petr: *O sochách a sochařích*. Karolinum, Praha 2022, s. 85 a 96.

³ Přesný údaj o Bílkově konverzi se poprvé objevil v příspěvku na konferenci pořádané CČSH k 70. výročí jeho úmrtí. Viz JINDRA, Martin: František Bílek a jeho rodina v Církvi československé. In: *Víra a umění Františka Bílka*. CČSH ve spolupráci s Kulturní radou a LHODR, Praha 2012, s. 35–76.

⁴ FARSKÝ, K. – PROCHÁZKA, A.: Z Ústřední rady CČS v Praze. Statut Ústředního stavebního fondu CČS. *Český zápas*, 1923, č. 39, s. 4.

⁵ Tamtéž.

⁶ FARSKÝ, K.: Z Ústřední rady CČS v Praze. *Český zápas*, 1923, č. 43, s. 6.

s římskokatolickou církví a pod dojmem z jednání s vládními představiteli zvolilo strategii podpory stavby vlastních sborů. Církev československá (husitská) od roku 1922 čekala na přijetí zákona o užívání bohoslužebných budov, místností a konfesních hřbitovů,⁷ který se ale nakonec ukázal být politicky neprůchodným a jeho přijetí nenahrávaly ani vyostřené mezi-konfesní spory doprovázené útoky v církevním tisku.

Představitelé církve tedy vstoupili v jednání s vládou, aby se pokusili najít řešení aktuálních palčivých problémů. Dne 16. dubna 1924 přijal církevní delegaci, v níž byli zastoupeni i poslanci Ferdinand Prášek a Václav Sladký, předseda vlády Antonín Švehla. Pozornost při jednání byla soustředěna zejména na dva body: 1. Uznání platnosti sňatků uzavřených duchovními před státním schválením náboženských obcí a 2. Řešení subvencí poskytovaných na stavby chrámů. Zdá se, že právě příslib předsedy vlády, že CČS(H) bude na rok 1924 poskytnuta ze státního rozpočtu částka vyšší, než smluvených 9 000 000 Kč, přesvědčil představitele církve, aby zvolili cestu výstavby nových sborů. Ve stejném smyslu se mělo vedení církve dostat ujištění od ministra vnitra Jana Malypetra a ministra školství a národní osvěty Rudolfa Bechyně.⁸

V této souvislosti je dobré si připomenout, že v roce 1923 činila celková státní subvence na podporu výstavby nových sborů 5 515 000 Kč, z nichž 515 000 Kč bylo přímo určeno na dva konkrétní stavební projekty. Ze zbylých 5 000 000 Kč Ústřední rada CČS subvencovala stavby ve 29 náboženských obcích, takže průměrná částka na stavbu jednoho chrámu činila přibližně 172 000 Kč.⁹

Přestože opakovaně v roce 1924 informovalo vedení církve předsedu vlády Antonína Švehlu o nedodržování slíbených subvencí na stavbu sborů,¹⁰ CČS(H) už ze započaté cesty neuhnula, přestože zásadní tíží

⁷ Viz např. Chceme rovnoprávnost všech vyznání v Československé republice. *Český zápas*, 1923, č. 46, s. 3–4; Za naše požadavky. *Český zápas*, 1923, č. 46, s. 4–5; Spoluužívání chrámů. *Český zápas*, 1924, č. 15, s. 5.

⁸ *Ústřední archiv a muzeum CČSH* (dále jen ÚAM CČSH), f. Archiv Ústřední rady CČS, sign. A I-14, Dopis zástupců Ústřední rady CČS adresovaný Antonínu Švehlovi z 11. 9. 1924.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ ÚAM CČSH, f. Archiv Ústřední rady CČS, sign. A I-13, Dopis zástupců Ústřední rady CČS adresovaný Antonínu Švehlovi z 21. 5. 1924; tamtéž, sign. A I-14, Dopis zástupců Ústřední rady CČS adresovaný Antonínu Švehlovi z 11. 9. 1924.

nákladů nesli věřící v jednotlivých náboženských obcích. Od počátku dubna 1924 začal církevní tisk zveřejňovat podmínky soutěže na čtyři typy chrámových sborů, kterou vypsal Ústřední rada CČS po dohodě se zástupci Vysoké školy technické (obor architektury), Spolku československých inženýrů a architektů, Klubu architektů v Praze, Sdružení architektů a Společnosti architektů v Praze.¹¹ Soutěžní projekty měly odpovídat „ideji a potřebám církve nové doby s použitím technických vymožeností moderní vědy i náběhů k vytčení nových směrů uměleckých.“¹²

V porotě zasedli vedle Karla Farského tehdejší přední architekti z mladší generace (např. Ladislav Machoň). V inzerátech otisknutých v *Českém zápase* se mezi jmény porotců objevují i dvě výrazné umělecké osobnosti spjaté s CČS(H): František Bílek a Jan Dédina. *Časopis československých architektů* ale už ani jedno ze jmen mezi porotci nezmiňuje.¹³ Soutěžní lhůta na zaslání návrhů byla vypsána do 20. června 1924. Výsledky soutěže otiskl *Český zápas* 10. července 1924.¹⁴ Z 23 došlých projektů bylo některou ze tří hlavních cen odměněno pět návrhů. Pouze v ka-

Ideová soutěž

na chrámové sbory církve československé.

Ústřední rada církve československé v Praze-Vinohrady, Smilovského ulice 8 a. a. vypisuje po dohodě se zástupci Vysoké školy technické (obor architektury), Spolku československých inženýrů a architektů, Klubu architektů v Praze, Sdružení architektů a Společnosti architektů v Praze

veřejnou anonymní ideovou soutěž

s cílem a plánem na chrámové sbory církve československé.

Soutěž přistupuje ke projektantům, kteří jsou příslušníky některého národa slovanského.

Předmětem soutěže jest vyřešení projektu stavby chrámového sboru, odpovídajícího ideji a potřebám církve nové doby s použitím technických vymožeností moderní vědy i náběhů k vytčení nových směrů uměleckých.

Vyřešení jest čtvero typ chrámového sboru dle početnosti náboženských lidí a příhodnosti místa stavebního:

- I. Velký sbor asi pro 2000 osob, z nichž 1000 sedících, ve volné prostotě stavení; 2 byty o 2–3 pokojích a byt pro zřízence.
- II. Sbor prostřední velikosti na stavebním místě v řadě domů asi tříposchoďových (frontový nebo nárožní), s hlavní místností asi na 1000 osob, z nichž 600 sedících; 2 byty o 2–3 pokojích a byt pro zřízence.
- III. Malý sbor asi na 500 osob, z nichž 200 sedících; byt o 2 pokojích.
- IV. Malý sbor asi na 500 osob, z nichž 200 sedících, projektovaný ze dřeva a s podsvětlovky; 1 byt o 2 pokojích.

Všechny typy obsahují: místnost arzenou za kolumbarium, a to neoddělenou s ostatními, místnost kancelářskou dle předpisů státních o kancelářích matricních, a při typu I. a II. i menší místnost archivu.

Typ I. a II. mohou být i s menší místností na schůze společenské asi 200 osob sedících, vedle hlavní místnosti sborové bohoslužebné.

Ceny soutěžní jsou pro každý typ tři a to:

I. 8000 Kč, 6000 Kč a 4000 Kč, dohromady 18.000 Kč.
II. 5500 Kč, 3800 Kč a 2700 Kč, dohromady 12.000 Kč.
III. 2500 Kč, 2000 Kč a 1500 Kč, dohromady 6.000 Kč.
IV. 2500 Kč, 2000 Kč a 1500 Kč, dohromady 6.000 Kč.

Soutěžné návrhy, řádně zabezpečené, podány buďte nejdříve 20. června t. r. s. v sídlo Ústřední rady CČS, Praha-Vinohrady, Smilovského ul. 8, opatřeny heslem a nadpisem: „Ideová stavební soutěž CČS.“

V příloze zavazovací obálky buďte přiložena adresa projektantova.

K projektu dleho předložit tyto plány:

1. situace řešení libovolně volené v měřítku 1:200;
2. půdorys všech etáží 1:200;
3. řadařské řešení, uplatňující se pohledové v měř. 1:200;
4. potřebné řezy v měřítku 1:200;
5. perspektivní pohled;
6. přílohu rozpočtu dle zastavěné plochy a kubatury.

Stavební náklad buďte uskromněn průměrným poměrem drahotním; rozpočet však necht odpovídat projektu předloženému.

Při veškerém řešení dbáno buďte řádu stavebního i předpisů hygienických. Zevnějščí vzhled stavby projektované necht jest různě vázaného a distoňného, odpovídajícího budoucí chrámové.

Projektant může podati projekty současně pro jednotlivé, různé nebo všechny typy.

Clenové poroty jsou:

Dr. A. Assobský, prof. č. vys. učení techn. v Praze, za jmenované vysoké učení.

Arch. Vl. Brožek, v Praze za Spolek čsl. inž. a architektů.

Arch. Jos. Stěpánek v Praze za sdružení architektů.

Arch. Lad. Machoň v Praze za Společnost architektů.

Fr. Bílek, akad. sochař v Praze IV, J. Dédina, akad. malíř v Praze II.

Prof. Dr. K. Farský, řed. Flor. Horut z Prahy XIX., arch. inž. J. Kráslina za Ústř. radu CČS.

Náhradníci:

Arch. J. Koula, Bubeneč, za Klub architektů.

Arch. Vl. Wartenfels a Arch. prof. K. Štípl, za Sdružení arch.

Vypisovatelka soutěže vyhraňuje si právo v případě, že by jmenovaní její zástupci nemohli se porotyúčastnit, jmenovati náhradníky jejich.

Lhůta rozhodnutí poroty soutěžní jest do 2 měsíců po termínu soutěžním.

Přisouzené ceny budou vyplaceny do měsíce po výroku poroty.

Poroty cenou nepoctené vrátí se v kanceláři Ústř. rady CČS na řádnou ležící podatelovu.

V případě, že by některá cena zůstala nezadána, může porota navrhnouti neprospěvatele soutěže, aby zbylé částky použito bylo k zakoupení projektů třeba jiných typů, kterým se ceny nedostalo, a to ve smyslu čl. 8. soutěžního řádu předpis. odst.

Pokud podmínky soutěžní neobsahují zvláštních podmínek a ustanovení, platí ustanovení srazného řádu soutěžního.

Buďte informace i v příčině stavebních míst lze si vyžádati v kanceláři Ú. r. CČS v Praze-Vinohrady, Smilovského 8 za náhradu 20 Kč.

Ideová soutěž na chrámové sbory byla církevním ústředím vypsána v roce 1924

¹¹ Ideová soutěž na chrámové sbory církve československé. *Český zápas*, 1924, č. 14, s. 11.

¹² Tamtéž.

¹³ Soutěže. *Časopis československých architektů*, 1924, č. (neuvedeno), s. 58.

¹⁴ FARSKÝ, K.: Výsledky ideové soutěže na chrámové sbory CČS. *Český zápas*, 1924, č. 28, s. 8.

První texty, které se tématu věnují, se objevují v roce 1924. V *Českém zápase*²⁰ vyšel v listopadu článek příbramského faráře Františka Kalouse²¹ *Sbory církve československé*, tentýž autor téma částečně reflektoval též při zasedání I. řádného sněmu ČČS v srpnu 1924. Ve svém příspěvku o bohoslužebném řádu se František Kalous zmiňuje o dispozici oltáře, na němž mají být při bohoslužbě rozžaté dvě svíce na důkaz vážnosti okamžiku a na paměť planoucího světla. Vedle nich bývá květinová výzdoba, někde malý kříž nebo Krucifix, viditelně umístěný obětní kalich a paténa, dále pak bohoslužebné knihy a konvičky s vínem a s vodou. Zpěv doprovázejí varhany nebo harmonium. Za oltářem visí obrazy. „Budiž dbáno, by to byly obrazy umělecké. Oblíbeny jsou obrazy symbolizující Ježíše, Jana Husa a Jana Amose Komenského. Ani obrazu Matky s dítětkem nemusíme se vyhýbat,“²² zdůrazňuje František Kalous. Ve vztahu k podobě bohoslužebného roucha, které budeme moci porovnat s Bílkovou představou, Kalous ve svém sněmovním referátu hovořil o používání černého taláru s rudým kalichem a bílé štolý, kterou je možné ozdobit národními ozdobami. V chrámu měl duchovní sloužit s hlavou nepokrytou, jinak mohl užívat jednoduchý černý baret.²³ Umělecké dotváření liturgického prostoru nemělo oslňovat, ale mělo se posouvat k charakteru umění v lidské svobodě přesvědčivého, „dotýkajícího se srdce“. Mělo navozovat pocit blízkosti, jednoty a znovuzrození Božího lidu.

Téma umělecké podoby sborů ČČS(H) bylo při sněmovním zasedání řešeno pouze okrajově. Druhého dne jednání, jemuž předsedal Karel

²⁰ KALOUS, F.: Sbory církve československé. *Český zápas*, 1924, č. 45, s. 4.

²¹ František Kalous (1881–1965) byl hned po založení příbramské náboženské obce ČČS(H) v roce 1921 jmenován jejím farářem. V letech 1910–1939 současně vyučoval na státním reálném gymnáziu v Příbrami. Z jeho popudu a s jeho přispěním byl v Příbrami na Březových Horách postaven sbor Mistra Jakoubka ze Stříbra (1936) a v Březnici Husův sbor (1938). V květnu 1939 byl druhým patriarchou G. A. Procházkou jmenován vikářem pro Podbrdsko. Farářskou službu v Příbrami konal do roku 1946. V ČČS(H) je dodnes užívána jeho *Odpolední a večerní pobožnost*. Až do května 1941 vydával v Příbrami církevní věstník *Husitské Podbrdsko*. Za druhé světové války byl z politických důvodů krátce vězněn. Více viz JINDRA, Martin – SLADKOWSKI, Marcel (eds.): *Biografický slovník Církve československé husitské*. ČČSH, Praha 2020, s. 207–209.

²² KALOUS, František: Řád bohoslužebný. In: *Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé*. Ústřední rada ČČS, Praha 1931, s. 144–146.

²³ Tamtéž, s. 147.

Farský, se osobně zúčastnil akademický malíř Jan Dědina,²⁴ který patřil k blízkým přátelům prvního patriarchy ČČS(H). Jeho ilustrátorské umění, při němž spolupracoval s Alfonsem Muchou, našlo uplatnění při vydání Lemberkovy *Náboženské čítanky*. Na pařížských salónech ve dvacátých letech vystavoval a ve francouzských uměleckých časopisech opakovaně publikoval mimo jiných děl i portrét Karla Farského.²⁵ V roce 1927 od Jana Dědiny²⁶ náboženská obec v Praze-Dejvicích pro dostavovaný Husův sbor za koupila velkoformátový obraz *Kázání na hoře*. Dílo bylo nakonec z rozhodnutí

Dědinův obraz Kázání na hoře v Husově sboru v Pardubicích

církevního ústředí odkoupeno a zapůjčeno do Husova sboru v Brně na Botanické ulici, první vrcholné stavby sakrálního funkcionalismu v českém prostředí, navržené již zmiňovaným architektem Janem Víškem. Stejně, ale ještě monumentálnějších rozměrů dosahující Dědinovo dílo bylo instalováno v presbytáři Husova sboru v Pardubicích.²⁷

²⁴ Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé, s. 31.

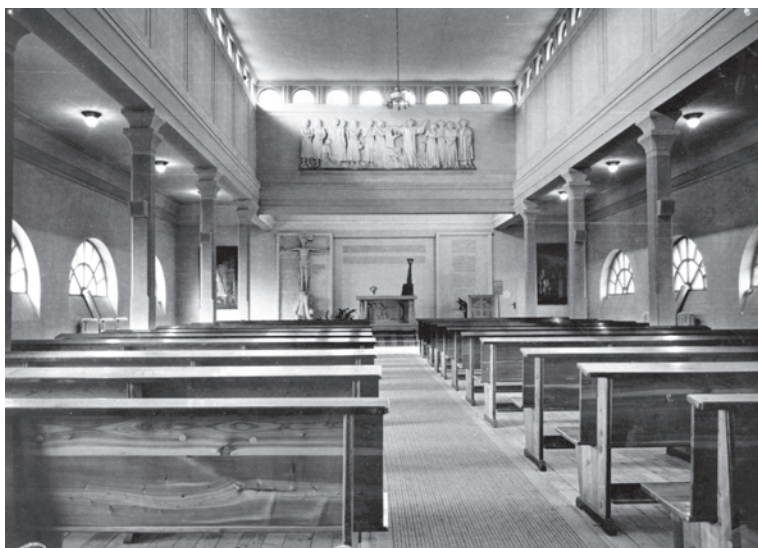
²⁵ Např. Peintres et Graveurs vus aux récentes Expositions, Salon de 1925, *La Revue Moderne*, č. 15, 1925, s. 9.

²⁶ Více o vztahu Jana Dědiny (1870–1955) k ČČS(H) JINDRA, Martin – SLADKOWSKI, Marcel (eds.): *Biografický slovník Církve československé husitské*, s. 101–102.

²⁷ JINDRA, Martin: Zrod a plody Pracovní skupiny umělců Církve českomoravské v kontextu kritického období protektorátu. *Moderní dějiny*, 2022, č. 2, s. 113–115.

bronzem). Strop pak ať je bílý. Stěny od stropu až po nápisy shora ať jsou též bílé. Nejlépe, aby se sbor od presbytáře mnoho nelišil!⁵⁷

Již po slavnostním otevření sboru uvažovali členové stavebního odboru o dokončení jednotné koncepce chrámového interiéru. V listopadu 1924 došlo k dohodě, že další jednání s Františkem Bílkem povede Václav Kocourek. Ten na začátku roku 1925 referoval o sochařově představě, která počítala s umístěním dvou dřevorezeb do rohů postranních lodí vedle vchodu (dnes se v těchto místech nacházejí sochy Husa a Chelčického) a pak s obrazy na prázdné plochy stěn. Jen na dřevěné sochy by ale musela náboženská obec získat 50 000 Kč, což přesahovalo její možnosti a z další spolupráce sešlo.⁵⁸

Nové uspořádání Bílkových děl v Husově sboru

Bílkovo nahlédnutí do Olomouce

Jak už bylo naznačeno, osobité architektonické uchopení sborových staveb CČS(H) od roku 1924 zaměstnávalo též Františka Bílka. Jeho vesměs z přírody vycházející architektonické koncepce kladly důraz na místa spojená s Kristovou přítomností uprostřed společenství věřících. K realizaci se připravoval třeba projekt Husova sboru v Olomouci. František Bílek o návrhu

⁵⁷ *Archiv NO CČSH ČB*, Dopis Františka Bílka adresovaný předsedovi rady starších CČS v Českých Budějovicích z 31. 7. 1924.

⁵⁸ Tamtéž, Jan Franc: Náčrt kroniky Husova sboru CČM v Budějovicích, s. 24.

sborové stavby korespondoval v roce 1925 s Karlem Farským, který sochařovo řešení podporoval: „Náklad na uskutečnění projektu odhadován je různě, až také do čtyř milionů... To je ovšem číslo rovné v dané situaci ležaté osmičce. Podle mého mínění bylo by možno projekt řešit v různých velikostech a různých nákladech. Podotýkám, že jde o onen projekt na způsob antického chrámu se sloupovým v popředí ve stylu lesní klenby. Upozornil jsem Olomoucké na něj sám.“⁵⁹ Bílek cítil příležitost. Pro realizaci sboru v počáteční fázi počítal s jedním milionem. O připravovaném projektu dokonce informoval tisk. Sochař plánoval použít na stavbu chrámu kámen. V průčelí nad kamenným schodištěm do výše prvního poschodí navrhoval mohutný portikus s plastikami Milče z Kroměříže, Mistra Jana Husa a Jana Amose Komenského v životní velikosti. Padesátimetrové hlavní lodi měl v kněžišti dominovat Bílkův *Krucifix* v nadživotní velikosti. Pod chrámovou lodí byl vyprojektován přednáškový a divadelní sál. Plán počítal i s administrativní částí stavby a obytnými prostory. Zohledňoval tak multifunkční požadavky CČS(H). Střecha chrámu měla být zakončena prostým kamenným křížem.⁶⁰

Sochař se těšil, že v Olomouci naváže na obětavou a činnou spolupráci s radou starších v Českých Budějovicích. Architektonický a umělecký záměr se ale nepodařilo pro jeho nákladnost a složitost realizovat. Husův sbor tedy nakonec vyprojektoval architekt Hubert Aust,⁶¹ žák Josipa Plečnika.⁶²

Přestože si patriarcha Karel Farský Bílkových návrhů velice vážil a měl je vystaveny ve své pracovně ve vinohradské Šmilovského ulici čp. 8,⁶³ nemohl tento fakt nic změnit na skutečnosti, že Bílkovy architektonické vize

⁵⁹ ÚAM CČSH, f. Korespondence dr. Karla Farského, sign. A II-15, inv. č. 206, Dopis Karla Farského adresovaný Františku Bílkovi z 13. 1. 1925.

⁶⁰ Nové umělecké dílo sochaře mistra Bílka. *Český jih*, 1924, č. 51, s. 1.

⁶¹ Hubert Aust (1891–1955) se stejně jako František Bílek hlásil k CČS(H). Náležel mezi architekty, kteří byli na počátku třicátých let zvoleni za členy stavební rady zřízené z rozhodnutí sněmu v roce 1933 při Ústřední radě CČS. Od roku 1943 patřil k členům Pracovní skupiny umělců CČM. V Olomouci kromě Husova sboru navrhl třeba neoklasicistní Jihoslovanské mauzoleum v Bezručových sadech.

⁶² Husův sbor byl otevřen 5. září 1926. Více KAŇÁK, Bohdan: *Olomouc – Husův sbor*. Historická společnost Starý Velehrad, Velehrad 2007.

⁶³ Architektonické návrhy sborů Karlu Farskému na přání Františka Bílka osobně předal ještě jako středoškolský student sochařův syn František Jaromír Bílek, který se na otcovo přání vydal na kněžskou dráhu v CČS(H). První patriarcha CČS(H) měl z Bílkovy práce nesmírnou radost a středoškoláka odměnil tištěnými sešity *Českého misálu*, který mu otec později umělecky dotvořil. Po smrti Karla Farského si Bílek své návrhy vyžádal zpět.

přesáhly možnosti nemajetných náboženských obcí CČS(H), jimž se často nedostávalo ani potřebných státních subvencí.

Patriarcha Karel Farský si Františka Bílka a jeho díla velice vážil

Závěr

Co říci stručně závěrem. Snad, že i v první polovině 30. let cítil František Bílek potřebu promýšlet smysl, poslání a podobu církve. V říjnu 1930 se zúčastnil zasedání liturgické komise Pražské diecéze CČS, na němž vložil svoji představu o struktuře bohoslužeb, kterou doprovodil skicami a ornamentacemi bohoslužebných rouch a návrhy hedvábných štol se zlatým vyšíváním pro kněze. Dvě otcem navržené štoly z roku 1930 mohl při bohoslužbách a církevních obřadech používat sochařův syn František Jaromír Bílek. Jednu mu zlatým dracounem vyšila matka, druhá byla zlatem malovaná přímo Františkem Bílkem.⁶⁴ V roce 1931 sepsal František Bílek úvahu *O mýthu církve československé*, která ale zůstala pouze v rukopisu a nebyla nikdy publikována. Další osmnáctistránkový text *K obřadům CČS* (s kresbami a ornamentacemi) tvůrce dokončil v roce 1933.⁶⁵

⁶⁴ *Archiv náboženské obce CČSH Praha-Vinohrady*, sign. A/62, inv. č. 3d, Dopis Františka Jaromíra Bílka adresovaný Antonínu Vinklárkovi z 24. 2. 1942.

⁶⁵ Ani jeden ze zmiňovaných textů se nedochoval v Bílkově pozůstalosti, která je z velké části uložena v Archivu GHMP.

I. sněm CČSH a výchovný úkol církve

Tomáš Butta

Úvod

První sněm Církve československé husitské na svém prvním zasedání v roce 1924 byl soustředěn na klíčové otázky věroučné, liturgické, právní, hospodářské, sociální, ale také výchovné. Porozumění této výchovné oblasti je možné na základě pohledu do širšího dějinného a názorového kontextu situace ve školství a společnosti v době první republiky. Dalším krokem je analýza sněmovních dokumentů a pramenů, vztahujících se ke křesťanské výchově a vyučování. Výchovná problematika není nahlížena jen ryze historicky, ale tematicky z hlediska teologie a katechetické praxe Církve československé husitské.

1. Situace ve školství doby první republiky a postavení výuky náboženství mezi vyučovacími předměty

Vývoj moderní školy ve vztahu k římskokatolické církvi se zrcadlí v názorech T. G. Masaryka.¹ Této problematice se koncem 19. století, tedy ještě v době Rakousko-uherské monarchie, věnoval v řadě svých pedagogicky zaměřených prací. Upozorňoval na rozpor mezi vědou a vírou. Dalekosáhlým problémem je podle něho boj nového názoru proti starému, boj vědy a filosofie proti náboženství. Tato akutní otázka vniká i do nižších škol. Dítě si není vědomo tohoto rozporu, ale účinek cítí.² Učitel podle Masaryka nesmí být v područí a pod tlakem politického a církevního absolutismu.³

V pojednání o cílech moderní školy⁴ uvádí Masaryk, že se tato škola demokratizuje, k jejím zásadám patří rovnost ve vzdělání a vyučovacím jazykem se stává národní jazyk. Moderní škola je zaměřena prakticky a tomu odpovídají technické praktické školy, jakými jsou obchodní, průmyslové a zemědělské. Moderní škola se stává také vědeckou, a to souvisí i s důležitostí vědy v učitelství. Moderní škola se výrazným způsobem specializuje.⁵ Dříve dokázal učitel obsáhnout všechny předměty, ale nyní výuka vyžaduje odborníky pro jednotlivé obory a předměty. Moderní škola klade značný důraz na sebevzdělání. Podle Masaryka není již moderní škola církevní, ale je státní, sociální a politická.⁶ Nejde jen o vědomosti ani o praktické znalosti, ale cíl moderní školy je sociální. Škola je pro Masaryka první politickou instancí.⁷

Během 19. století byla ve školské oblasti posílena role státu oproti církvi, která do té doby zaujímal ve školství výsadní postavení. Přesto římskokatolická církev usilovala o znovuzískání tohoto postavení. Stavěla

---

¹ CIPRO, Miroslav: Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937). In: *Prameny výchovy III. 19. a 20. století*. Vlastním nákladem, Praha 1991, s. 99–128.

² MASARYK, Tomáš Garrigue: Některé problémy pedagogické a didaktické. In: *Český učitel*, roč. III, č. 14, 1899, s. 215.

³ Tamtéž, s. 215.

⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue: Cíl školy moderní. In: *Český učitel*, roč. III. č. 15, 1899, s. 231–233.

⁵ Tamtéž, s. 231.

⁶ Tamtéž, s. 232.

⁷ Tamtéž, s. 232.

se proti zavádění přírodovědných předmětů do vyučování a nechtěla se smířit s tím, že by v její kompetenci zůstal jen dohled nad oblastí výuky náboženství.⁸ V roce 1869 byl přijat tzv. Hasnerův zákon. Ten deklaroval svobodu vědy a vyučování. Výuku náboženství zajišťovaly církve, státu náležel vrchní dozor.⁹ Školský systém daný tímto zákonem přetrvával i po roce 1918. Školství v Československé republice žádný zákon nereformoval. Dílčí změny přinesl tzv. Malý školský zákon z roku 1922. Byl zaveden nový předmět občanská nauka a výchova. Podobu školské soustavy ČSR nadále určoval Hasnerův zákon z roku 1869.¹⁰

Pro školní roky 1922/1923 až 1938/1939 platila úprava tzv. Malého školského zákona, tj. zákona č. 226/1922 Sb. z. a n. Tento zákon zařazoval náboženství mezi povinné předměty pro obecné školy a pro občanské (měšťanské) školy. Zajišťování vyučujících a dozor nad nimi náležel církevním úřadům s výhradou práva vrchního dozoru a správy, které náleželo státu. Náboženství se vyučovalo ve všech třídách obecných a občanských škol po dvou hodinách týdně. Žáci bez vyznání nebo vyznání státem neuznaného byli zproštěni povinnosti účastnit se vyučování náboženství. Žáci vyznání státem uznaných byli zproštěni výuky náboženství okresním školním úřadem, pokud o to požádali jejich rodiče nebo jejich zákonní zástupci písemně nebo do protokolu.¹¹

Úkolem veřejné školy doby první republiky byla mravní výchova v nejširším smyslu. „Školy národní zřízení jsou k tomu, aby dívky v mravnosti a nábožnosti vychovávaly, ducha jejich rozvíjely, známostí a zběhlostí, jichž mají k dalšímu vzdělání v životě zapotřebí, jim poskytovaly a byly základem, aby se z nich stali hodní lidé a občané.“¹² K náboženským úkonům a cvičením mimo rozvrh nemohli být žáci školou donucováni, ale nesmělo jim v tom být ani zabraňováno.¹³

Zrušení povinné výuky náboženství reflektovaly církevní časopisy. Přinášely například i informace o textech Otokara Kádnera, Františka

⁸ KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana: *Dějiny pedagogiky*. Grada Publishing, a. s. Praha 2022, s. 96.

⁹ Tamtéž, s. 97.

¹⁰ Tamtéž, s. 198–199.

¹¹ HORÁK, Záboj: *Církve a české školství*. Grada Publishing, a. s. Praha 2011, s. 128.

¹² BUZEK, Kamil: *Úvod do právní organizace národního školství v Republice československé*. Státní nakladatelství v Praze 1924, cit. s. 28.

¹³ Tamtéž, s. 33.

Mareše a Emila Svobody.¹⁴ Reformní kněží kritizovali způsoby dosavadní výuky náboženství a konzervativismus katolické církve, kvůli kterému se církev dostala také v oblasti školství do problematické situace. V časopise Církve československé *Český zápas* vyšel článek *Náboženství a česká škola*.¹⁵ Článek, který není podepsán, se vyznačuje kritickým postojem k vlivu církve římskokatolické na školství, a v tom smyslu podporuje jeho odcírkevnění. Současně se vymezuje proti odstraňování křížů a modlitby Páně ze škol. Autor uvádí, že ze škol nemá být odstraněn Kristus, kříž a modlitba, ale má být spíše zabráněno přístupu do škol římským kněžím. Laická škola nespočívá tedy podle autora ve vyloučení náboženství, ale v odcírkevnění, v odřímsštění škol, ve vyloučení z prostředí školy římských teologických názorů, datujících se ze středověku.¹⁶ Na rozdíl od kalvinisticky orientovaných evangelíků, kteří se proti odstraňování křížů ze škol výrazněji nestavěli, nebylo to v Církvi československé, tvořené původně katolickými reformními kněžími, jednoznačně pozitivně viděno.¹⁷ V procesu odcírkevnění a laicizace školy Církev československá podporovala „svoobodné školy“ nezávislé na církvích, zejména však na římskokatolické církvi. Církev československá se zaměřovala na výchovu dětí v řadách svých věřících.¹⁸ Výuka náboženství na veřejných školách byla jedním z jejích důležitých výchovných pilířů.¹⁹ Českobratrská církev evangelická schvalovala laicizaci školství ve smyslu zrovnoprávnění evangelických škol, které v poměrech Rakousko-Uherska byly brány za školy druhé kategorie.²⁰ Výuku náboženství ve veřejných školách Českobratrská církev evangelická zachovala. Vedli ji duchovní a též katecheti a byly připravovány výukové

¹⁴ PUČÁLKOVÁ, Ester: *Dědictví otců. Obraz české reformace v letech 1918-1928*. Brno 2022, s. 126.

¹⁵ Náboženství a česká škola. *Český zápas*, 1920, č. 30, s. 1–2.

¹⁶ Tamtéž, cit. s. 2.

¹⁷ PUČÁLKOVÁ, Ester: *Dědictví otců. Obraz české reformace v letech 1918-1928*, s. 194.

¹⁸ Tamtéž, s. 249.

¹⁹ Přehled o vyučování náboženství ve školách na počátku Církve československé hutské podává Jaroslav Habr (HABR, Jaroslav: Náboženské vyučování ČČS ve školách v prvním třicetiletí jejího trvání. *Náboženská revue* 1950, s. 358–363; 1951, s. 115–122). Kriticky hodnotí toto období z hlediska tzv. biblické teologie Otto Rutrle (RUTRLE, Otto: *Úvod do metodiky církevní práce*. Praha 1951, s. 82–91).

²⁰ Tamtéž, s. 142.

osnovy a vydávány příručky.²¹ V římskokatolické církvi²² docházelo k pokračování výuky náboženství tradičním způsobem, avšak byly vydávány upravované učebnice. Autorem *Katolické prvouky*, katechismu *Svaté učení a Biblických dějin* byl Josef Kubíček.²³

2. Čeští pedagogové a jejich postoje k náboženství ve škole

Jaké byly názory předních českých pedagogů na výuku náboženství ve škole? Ve vědě se prosazoval pozitivismus – směr, který se chce zabývat pouze pozitivními a zkoumatelnými předměty a jevy. Věda se vzdává touhy po absolutním, teologickém či metafyzickém poznání.²⁴ Představiteli pozitivismu v české pedagogice byli Jan Mrazík, Josef Úlehla, František Krejčí, František Čáda, Otokar Kádner.²⁵ Pedagogické reformní hnutí před první světovou válkou bylo silně proticírkevní.²⁶

František Krejčí (1858–1934) zdůvodňoval odstranění předmětu náboženství ze škol vědeckým přístupem a pojetím mravnosti. „Vědecká pedagogika vytýká za cíl výchovy mravnost: vychovati jest člověka k mravnosti, neboť mravní člověk jest takový, jaký býti má.“²⁷ Výchova na principu pozitivistickém má směřovat podle F. Krejčího k odstranění náboženství ze škol jako předmětu vyučovacího, to však neznamená odstranění náboženství z výchovy vůbec.²⁸ Krejčí si uvědomoval, že část společnosti je náboženská. Pozitivní pedagogika proto uznává umravňující a výchovný vliv náboženství. To je možné i tehdy, když není náboženství školním předmětem.²⁹ Víru nelze někomu vnutit dokazováním, ta musí, má-li být živou, vyvěrat z citu.³⁰ Tomu nelze učit tak, jako se vyučuje zeměpisu nebo

²¹ Viz ČAPEK, Vladimír: Výchovná práce. In: *Církev v proměnách času. 1918–1968*. Sborník k 50. výročí spojení Českobratrské církve evangelické. Praha 1969, s. 36–44.

²² O katolických učitelích katechetiky na teologických fakultách a bohosloveckých učilištích v době první republiky viz ZIMMERMANNOVÁ, Marie: *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920–1994*. Červený Kostelec 2017, s. 66–92.

²³ HRONEK, Josef: *Vyučování náboženství na národních školách. Uvedení do učitelské praxe*. Praha 1935, s. 42.

²⁴ KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana: *Dějiny pedagogiky*, s. 106.

²⁵ Tamtéž, s. 106–107.

²⁶ URBAN, Rudolf: *O lepší výchovné cesty*. Praha 1932, s. 91.

²⁷ KREJČÍ, František: *Pozitivismus a výchova*. Praha 1906, cit. s. 29.

²⁸ Tamtéž, s. 32.

²⁹ Tamtéž, s. 33.

³⁰ Tamtéž, s. 34.

Jednací řád I. sněmu ve srovnání s jednacími řády následujících sněmů

Jana Krajčírříková

1. Úvod

V tomto příspěvku se chci pokusit stručně porovnat jednací řády sněmů Církve československé husitské. Nejprve zmíním jednací řád valného sjezdu CČS z roku 1921, který byl ještě velmi jednoduchý. Podrobněji potom rozeberu jednací řád I. řádného sněmu a v následující části si budu všímat odchylek pozdějších jednacích řádů v úpravě konkrétních způsobů jednání sněmu.

2. Přehled dosavadních sněmů CČS(H) a jejich jednotlivých zasedání

Valný sjezd CČS

8.–9. ledna 1921

I. řádný sněm CČS

1. zasedání: 29.–30. srpna 1924
2. zasedání: 28.–30. března 1931

II. řádný sněm CČS

1. zasedání: 10. ledna 1946
2. zasedání: 3.–4. května 1947

III. řádný sněm CČS

1.–3. července 1950

IV. řádný sněm CČS

12.–14. října 1956

V. řádný sněm CČS

29. října 1961

VI. řádný sněm CČSH

1. zasedání: 17. října 1971
2. zasedání: 16. srpna 1981

VII. řádný sněm CČSH

1. zasedání: 16. března 1991
2. a 3. zasedání: 27.–28. srpna 1994

VIII. řádný sněm CČSH

1. zasedání: 8. ledna 2000
2. zasedání: 8.–9. září 2001
3. zasedání: 19. října 2002
4. zasedání: 25. června 2005
5. zasedání: 26. ledna 2008
6. zasedání: 17.–18. října 2014

V tomto příspěvku budou porovnány následující jednací řády:

1. JŘ valného sjezdu CČS (8.–9. ledna 1921)¹
2. JŘ 1. zasedání I. sněmu CČS (29.–30. srpna 1924)²
3. JŘ 1. zasedání II. sněmu CČS (10. ledna 1946)³
4. JŘ III. sněmu CČS (1.–3. července 1950)⁴
5. JŘ IV. sněmu CČS (12.–14. října 1956)⁵
6. JŘ V. sněmu CČS (29. října 1961)⁶
7. JŘ 1. zasedání VI. sněmu CČSH (17. října 1971)⁷
8. JŘ 2. zasedání VI. sněmu CČSH (16. srpna 1981)⁸
9. JŘ 3. zasedání VII. sněmu CČSH (27.–28. srpna 1994)⁹
10. JŘ 6. zasedání VIII. sněmu CČSH (17.–18. října 2014)¹⁰

3. Jednací řád Valného sjezdu CČS konaného 8.–9. ledna 1921¹¹

Valný sjezd CČS se konal v Národním domě na Smíchově. Zahájil jej br. Pešina z NO Žižkov (jako nejstarší z delegátů) a poté přednesl a ke schválení doporučil návrh jednacího řádu, připravený Ústředním výborem čsl. církve, organizačním výborem a sjezdovou předporadou. Tento jednací řád je velmi stručný, sestává ze třinácti bodů:

1. Ověření legitimací delegátů.

- ¹ *Valný sjezd Církve československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze* (těsnopisný zápis), Knihovna Církve československé, svazek 9., CČS, Praha 1921.
- ² *Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově.*
- ³ *Jednací řád sněmu*, Sbírka návrhů pro druhý řádný sněm Církve československé, ÚR CČS, Praha 1946.
- ⁴ *Jednací řád sněmu*, Sbírka návrhů pro třetí sněm Církve československé, ÚR CČS, Praha 1950.
- ⁵ *Jednací řád sněmu*, Sbírka návrhů pro IV. řádný sněm Církve československé, ÚR CČS, Praha 1956.
- ⁶ *Jednací řád sněmu*, Sbírka návrhů pro V. řádný sněm Církve československé, ÚR CČS, Praha 1961.
- ⁷ *Jednací řád sněmu*, Sbírka návrhů pro VI. řádný sněm Církve československé, ÚR CČS, Praha 1971.
- ⁸ *Návrh jednacího řádu druhého zasedání VI. řádného sněmu Církve československé husitské*, ÚR CČSH, Praha 1981.
- ⁹ *Jednací řád VII. řádného sněmu CČSH*, ÚR CČSH, Praha 1994.
- ¹⁰ *Jednací řád VIII. řádného sněmu CČSH*, ÚR CČSH, Praha 2014.
- ¹¹ *Valný sjezd Církve československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze* (těsnopisný zápis), s. 1–2.

2. **Zahájení sjezdu** nejstarším bratrem a hold prezidentovi.
3. **Volba čestného předsednictva.**
4. **Pravidla diskuse:** „Debaty se smějí účastniti referenti jednotlivých odborů, řádně legitimovaní delegáti a členové Ústředního výboru; v mimořádných případech též hosté“ (sjezd byl přístupný i hostům, kteří seděli na galerii).
5. **Práce komisí:** „V komisích referuje vždy jeden pro a jeden proti, lhůta řečníků při debatě je stanovena nejvýš 15 minut pro každého.“
6. **Závaznost rozhodnutí sjezdu:** „Sjezdová rozhodnutí nesmí býti nikým rušena a jsou závazna pro všechny příslušníky CČS do příštího zákonodárného shromáždění.“
7. **Úkoly sjezdu:** „Sjezdu přísluší určovati zásady a směrnice, metody, práci, organisaci, opatření hospodářská, tisk a taktiku CČS a rozhodovati o nich s konečnou platností.“
8. **Usnášení:** „Sjezd CČS rozhoduje prostou většinou hlasů, jen při rovnosti hlasu též předseda.“
9. **Hlasovací právo:** „Každý delegát, jehož volba byla ověřena, má jak aktivní, tak i pasivní právo hlasovací a může býti též zvolen do jednotlivých sjezdových komisí.“
10. **Hlasování:** „Hlasování děje se dle návrhu buďto lístky nebo dle jmen.“
11. **Přihlášení se do diskuse:** „Hlášení o slovo děje se lístkem.“
12. **Volba Ústředního výboru CČS:** výbor měl 30 členů (a 10 náhradníků), nejvýše jedna třetina z duchovních. Podmínkou volitelnosti byl věk alespoň 30 let, mravní a občanská bezúhonnost. „Při výběru kandidátů budiž brán zřetel na větší místní farní obce, na prokázanou činnost a schopnost. ... Budiž dbáno též poměrného zastoupení sester.“¹²
13. **Předseda Ústředního výboru CČS** volí se z plna sjezdového.“

4. Jednací řád I. řádného sněmu CČS konaného 29.–30. srpna 1924¹³

Jednací řád I. řádného sněmu CČS je již výrazně podrobnější, i když počet paragrafů je obdobný (je jich 12), jednotlivé body jsou upraveny detailněji. Jeho návrh byl připraven komisí Ústřední rady pod vedením bratra

¹² Zohlednění poměrného zastoupení žen v jakémkoliv orgánu se již nikde později v jednacích řádech nevyskytuje.

¹³ *Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově*, s. 12–22.

Františka Plechatého a uveřejněn v čísle 33 Českého zápasu, aby se s ním sněmovníci mohli předem seznámit.¹⁴

4.1 Zahájení sněmu

Sněm zahajuje patriarcha modlitbou a přivítáním hostů a členů sněmu (§ 1). Následuje ustavení sněmu a volba jeho předsednictva (§ 2). Sněmu předsedá patriarcha, jenž je zároveň pražským biskupem. Předsednictvo je složeno z předsedy (patriarchy), dvou místopředsedů (z nichž první musí být laik) a dvou zapisovatelů. Svého zástupce v předsednictvu by měly mít všechny diecéze (§ 2, odst. 2) – v té době měla církev tři diecéze – zápa-dočeskou, východočeskou a moravskou. Sněm dále zvolil dva skrutátory. Jednací řád nestanoví volbu ověřovatelů zápisu.

Všichni delegáti složí slib, že při svém jednání budou věrni církvi československé a budou se řídit její ústavou (§ 3). Má k tomu dojít buď podáním ruky předsedovi a prohlášením „Slibuji“, nebo písemně (odst. 1). Odst. 2 pak uvádí, že odepření slibu nebo slib s výhradou má za následek okamžitou ztrátu členství na sněmu.

4.2 Sněmovní výbory

K projednání předloh připravených pro sněm jsou voleny sněmovní výbo-ry (§ 4, odst. 1). Počet výborů předem stanoví Ústřední rada (§ 4, odst. 2). Výbory mají mít 22 členů, pokud by jich mělo být více (je zajímavé, že pro tento případ je uveden konkrétní počet 31 nebo 40 členů) – rozhod-ne o tom sněm (odst. 1 a 2). Jednací řád dále stanoví v duchu zásady po-měrného zastoupení duchovních a laiků, že v každém výboru duchovních a učitelů náboženství může být nejvýš třetina, pouze ve výboru věrouč-ném nejvýše polovina (odst. 1).¹⁵

§ 5 řeší poměrné zastoupení diecézí ve sněmovních výborech. Delegá-ti každé diecéze tvoří jednu volební skupinu – podle těchto skupin jsou rozdělení (zvláště laici a zvláště duchovní s učiteli náboženství) již v prezen-

---

¹⁴ Tamtéž, s. 12.

¹⁵ Jedná se o výjimečný důraz na zastoupení laiků – následující jednací řády uvádějí, že poměr duchovních a laiků ve výborech stanoví ústřední rada po dohodě s diecézemi, JŘ dalších sněmů tuto otázku neřeší, nebo stanoví podíl laiků nižší – minimálně jedna třetina.

Dobové fotografie

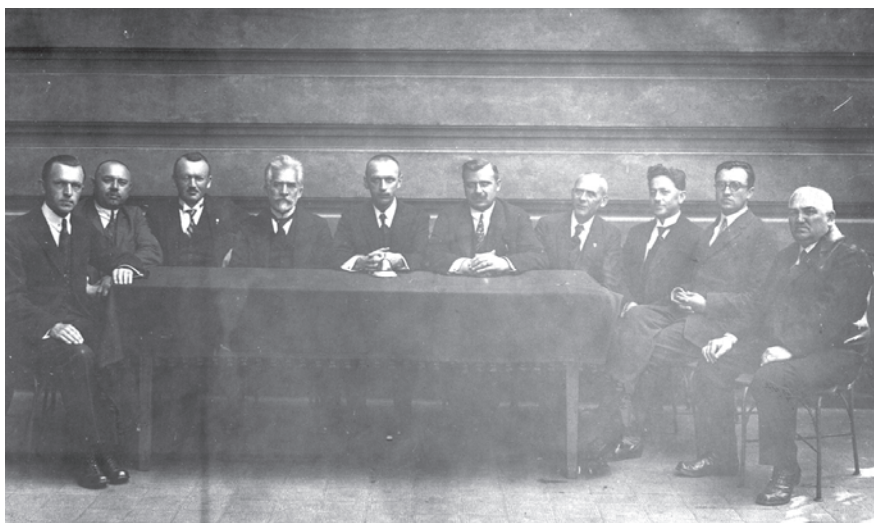

Národní dům na Smíchově

I. sněm CČS v Národním domě na Smíchově v roce 1924

Předsednictvo I. sněmu CČS v roce 1924

Resumé

Ve dnech 29.–30. srpna 1924 probíhal v Praze na Smíchově v Národním domě I. řádný sněm Církve československé husitské. Tento sněm měl v dějinách Církve československé husitské svůj mimořádný význam v souvislosti s jejím ideovým formováním po stránce naukové a liturgické a organizačním uspořádáním i jejím přesahem do společnosti. Dne 21. května 2024 byla uspořádána odborná konference věnovaná 100. výročí tohoto I. sněmu CČSH. Výstupem z této konference je tato publikace, kterou tvoří příspěvky historiků, teologů, pedagogů a dalších odborníků z akademické a církevní oblasti. Publikace je rozčleněna na tři okruhy – historický, teologický a tematický.

Historickou část zahajuje Pavel Marek, který se zabývá cestou Církve československé (husitské) k realizaci prvního sněmu. Tato dějinná cesta nebyla přímočará. Její vůdčí osobnosti se musely vypořádat s řadou překážek, které svolání sněmu bránily. Od prvních dnů existence byl její vývoj

zatížen problematikou jejího věroučného směřování. Poměrně rychle se v církvi zformovaly dva teologické proudy, modernistický a tradicionalistický, jejichž vůdcové usilovali o prosazení své teologické a organizační vize. Jejich cílem bylo získat pro svou vizi většinu členů církve. Čas ukázal, že největší překážkou, kterou musela CČS(H) na své cestě za ideálem moderní církve 20. století zdolat, byla Gorazdova (Pavlíkova) vize reformovaného českého pravoslavlí.

Příspěvek Marka Šmída přináší reflexi prvního řádného sněmu Církve československé v srpnu roku 1924 ve zprávách československo-vatikánské korespondence. Primární zájem se zaměřuje na diplomatické zprávy apoštolského nuncia v Praze Francesca Marmaggiho. Dlouho chystané setkání ho pochopitelně zajímalo, takže o něm během září 1924 podrobně referoval církevním představitelům Svatého stolce. Kromě dění v samotné Církvi československé sledoval apoštolský nuncius rovněž její představitele, zejména patriarchu Karla Farského. Nevěřil však v perspektivu dalšího vývoje mladé církve.

Marcel Sladkowski představuje dokumenty k I. sněmu Církve československé, jak jsou dochovány v Ústředním archivu a muzeu CČSH, a to v kontextu dalších historických pramenů uložených v tomto archivu.

Tomáš Novák přibližuje reference a reakce na I. sněm CČS(H) v různých periodických mimo vlastní církevní publikace, tedy v periodických ostatních církví i periodických necírkevních. V závěru připojuje zhodnocení míry informovanosti a vyjádření se k zaměření a obsahu těchto referencí a reakcí.

Kamila Veverková reflektuje reformní tradice, které předcházely vzniku CČS. Všechny reformní snahy českého katolického duchovenstva vycházely z reformního programu, který formuloval v roce 1848 František Náhlovský. Nejvýrazněji se to projevilo v *Obnově církve katolické v Republice československé* (1919). K těmto myšlenkám se po založení samostatné církve vrací Karel Farský. Ve statích, vydaných pod souborným názvem *Církev a stát* psal o Bernardu Bolzanovi. Reformnímu katolicismu se věnoval především Alois Spisar ve své základní historické práci *Ideový vývoj Církve československé*. K dalšímu podrobnému bádání o reformismu však v CČS dochází až v další generaci, především v publikacích historika Miloslava Kaňáka. Většinu reforem, navrhovaných v 19. století, CČS realizovala.

Jan Krško ve svém příspěvku poukazuje na to, jak Církev československá po svém vzniku aspirovala na pozici nejsilnější náboženské organizace v republice. Mnozí stoupenci církve doufali, že se CČS stane oficiální státní konfesí s podporou politických elit. Vítězství v českém duchovním zápase spojovali s úsilím o socializaci dosavadních katolických kostelů. Všechny tyto aspekty silně rezonovaly v prvních sjezdech CČS. Situace na sněmu v roce 1924 však již byla jiná. Vedení CČS se smiřovalo se skutečností, že zápas o dominanci v českém náboženském prostoru povede bez přímé podpory státních představitelů. Po tzv. pravoslavné krizi se navíc církev více soustředila na řešení vnitřních teologických a organizačních problémů. Ve sněmovních jednáních tak sice nebyla opuštěna myšlenka vítězného zápasu o prvenství v českém duchovním prostoru, ale začalo se spoléhat jen na vlastní iniciativu církve. Celková změna postoje se následně projevila při (ne)angažovanosti CČS v tzv. Marmaggiho aféře.

Příspěvek Jaroslava Šebka představuje reformní snahy mezi českými katolíky po první světové válce. Katolické prostředí prožívalo po vzniku Československa v roce 1918 silnou krizi, mezi jejíž projevy patřil také vnitřní rozkol a vznik Církve československé v roce 1920. Katolická církev patřila společně s aristokracií k hlavním kolektivním poraženým. Tato nepříznivá situace se stala podnětem ke snahám o transformaci a obnovu církevního a duchovního života. Příznačné je, že se první impulsy k proměně začaly odehrávat v rámci řeholních komunit, reagujících na nesnáze, které církvi přinesl poválečný vývoj, posílením důrazu na vzdělávací a spirituální aktivity a opouštěním provincialismu otevřením se novým evropským teologickým a duchovním proudům. Tento obnovný proces se pak šířil také do kněžské výchovy a ovlivnil tak novou generaci duchovních, jejichž formace se odehrávala v meziválečné éře. Nelze také pominout aktivity v rámci laických uskupení, zejména akademických, které na jedné straně usilovaly o duchovní renesanci, ale některé z nich obsahovaly i politický potencional, který se kriticky stavěl k oficiální státní politice a radikálně požadoval posílení katolických pozic.

Druhou, teologickou část otevírá příspěvek Jiřího Vogela o teologu Karlu Statečném a jím na sněmu vysloveném hesle „Dokončit českou reformaci“. Nejprve je stručně charakterizován Karel Statečný jako morální teolog, scholastický filozof a apologeta českobudějovického teologického semináře. Následně se autor pokouší postihnout rozsah jeho teologické-

ho posunu, ke kterému došlo po jeho přestupu do Církve československé. Snaží se zodpovědět otázku, v jakém smyslu Statečný porozuměl Masarykovým výzvám k pokračování v české reformaci. Na tuto výzvu Karel Statečný navázal svým heslem „Dokončit českou reformaci“, jež se stalo jedním z vyznavačských výrazů CČSH.

Martin Chadima zpracovává téma „Teologie Karla Farského a Aloise Spisara z pohledu prof. Zdeňka Kučery“. Reflexe, analýza, vyhodnocení a navazování na inspirativní osobnosti CČSH patří ke stěžejním bodům současné teologické práce. Zakladatel tzv. husitské teologie prof. Zdeněk Kučera soustavně promýšlel učení svých velkých předchůdců a pokoušel se jejich myšlení klást do souvislostí s vývojem moderního světa. Ve svých publikacích se neustále vracel k českým i evropským myslitelům a vždy vnímal jednotlivé prvky jejich učení v dobových souvislostech. Zároveň vnímal teologii CČSH jako integrální součást evropského křesťanského myšlení.

Další vlivné osobnosti, kterou je František Kovář, je věnován příspěvek Jaroslava Hrdličky. K vývoji české religiozity 20. století se řadí i dějiny a myšlení Církve československé husitské. Podstatnými pro meziválečné období dějin CČSH se staly dvě etapy jejího prvního sněmu v letech 1924 a 1931. Jaroslav Hrdlička se zabývá působením Františka Kováře na utváření identity CČSH a jeho teologií Božího království.

Z pravoslavné perspektivy vychází příspěvek Gorazda Josefa Vopatrného s názvem „Dokončit reformaci českou – pokus o pravoslavnou interpretaci“. Seznamuje se spiritualitou a dogmatikou Pravoslavné církve. Spiritualita je žitá dogmatika. Smysl českých duchovních dějin a reformace z hlediska autora je spatřován v návratu k pravoslavné spiritualitě, vyznačující se očištěním, osvětlením a sjednocením s Bohem (theosis).

Jan Rokyta v příspěvku na téma „CČSH mezi liberalismem a konzervativismem v kontextu náboženských změn současnosti“ nejprve rekapituluje náboženskou situaci křesťanství v současné Evropě. Dále ze sociologického hlediska přibližuje důležité momenty CČSH ohledně úspěšnosti utváření svého vlastního společenství, zvláště v perspektivě rodinného života, a dále problémy misie současnosti. Závěr příspěvku tvoří nastínění dvou cest, kterými se CČSH může v budoucnosti ubírat. Perspektivou zde bude Farského chápání náboženského liberalismu jako důrazu na život konkrétní náboženské obce v daném místě. Na druhé straně potom Trtí-

kův důraz na „konzervativismus“ jako opětovný návrat k biblicky chápanému Bohu a poselství o něm.

Studie Davida Tonzara přináší srovnání některých výpovědí církve zejména v oblasti ekleziologické, trinitologické a christologické na počátku teologického formování, v průběhu VI. sněmu a v současnosti. I. sněm na svém prvním zasedání v roce 1924 přináší základní výpovědi ve věci víry nové církve. Byly shrnuty a rozpracovány na druhém zasedání v roce 1931. Autor podává reflexi *Učení náboženství křesťanského, Základů víry* a současnou víru sborů CČSH. Naznačuje vývoj zrodu nového dokumentu *Víra CČSH*.

Třetí tematický okruh v souvislosti s I. sněmem se vztahuje k bohoslužebnému životu CČS, dobové architektuře a umění, výchovnému úkolu a organizačně-právním otázkám. Příspěvek Pavla Koláře se v první části zaměřuje na shrnutí návrhů na reformu liturgického života v dokumentu *Obnova církve katolické v Československé republice* (1919) a v liturgickém referátu Aloise Tuháčka na Valném sjezdu CČS v roce 1921. V druhé části pak představuje vybrané návrhy bohoslužebných pořádků pro slavení liturgie z prostředí CČS před rokem 1924. V závěru nabízí jejich zhodnocení s ohledem na dnešní otázky liturgického života v CČSH.

Vladimír Hraba představuje obsah referátu Františka Kalouse na prvním řádném sněmu. Kalousův referát ukončil prvotní období liturgického života CČS, založeného na Českém misálu a postupném vytváření vlastních liturgických tvarů v dialogu i konfrontaci s východní liturgikou, stanovením řádné jednotné normy. K přijetí sněmem připravil a doporučil bohoslužebný řád v podobě liturgie navržené Karlem Farským. Uvedený příspěvek se zabývá jak faktickým rozbořem obsahu Kalousova referátu, tak jeho začleněním do kontextu teologie a bohoslužebného života CČSH. Snaží se vystihnout motivy Kalousových závěrů, které určovaly do budoucna teologii, službu i praktický život CČS(H) a mají církev co říci i v její současnosti.

K architektuře sborů Církve československé (husitské) a umění je zaměřen příspěvek Martina Jindry. Interiéry sborů a bohoslužebných prostor CČS(H) od jejího zrodu v lednu 1920 dotvářela umělecká díla. Umocňovala prožitek ze společenství s Ježíšem Kristem při liturgii a svátostech. Na druhou stranu církev v první dekádě svého působení z mnoha důvodů nikdy přesně nedefinovala konkrétní, jasné vyhraněné požadavky a ná-

roky na uměleckou výzdobu svých chrámů a modliteben. Do této situace vstupuje právě v roce konání I. řádného sněmu jeden z nejoriginálnějších českých tvůrců přelomu 19. a 20. století František Bílek, aby realizoval svoji představu „o duchovní výživě bratří“ v liturgickém prostoru Husova sboru v Českých Budějovicích.

I. sněm CČSH se také zabýval úkolem a otázkami výchovy a vyučování. Příspěvek Tomáše Butty přibližuje nejprve situaci ve školství doby první republiky a postavení výuky náboženství mezi vyučovacími předměty. V tomto kontextu je nahlíženo na význam výchovy a jejího pojetí v počátcích Církve československé (husitské), která si vytkla za cíl „obrození národa v duchu Kristově“. *Zpráva o prvním sněmu církve československé* obsahuje dva prameny: rezoluci připravenou výborem pro výchovu a referát Václava Lemberka. Pozornost je věnována tématům a pojmům, jakými jsou převýchova národa jako změna hodnotového systému, laická morálka a výuka náboženství ve škole. Naznačeny jsou některé specifické rysy výuky náboženství Církve československé husitské a jejího praktického uskutečňování v prvním desetiletí. Závěr příspěvku tvoří stručná reflexe výchovného úkolu církve dnes a otázek s ním spojených.

Závěrečný příspěvek Jany Krajčířikové je zaměřen na jednací řády řádných sněmů CČS(H). V úvodu rekapituluje termíny dosavadních sněmů CČSH a jejich jednotlivých zasedání. Přibližuje jednací řád valného sjezdu CČS z roku 1921 a podrobněji rozebírá jednací řád I. řádného sněmu. Pozornost věnuje rozdílům vzhledem k řádům pozdějších sněmů – například usnášeníschopnosti sněmu, složení a velikosti sněmovních výborů, pravidel pro jednání sněmovních výborů, podmínek vedení rozpravy, úkolů generálního tajemníka sněmu, složení a úlohy předsednictva sněmu. V závěru předkládá možné podněty pro přípravu jednacího řádu IX. sněmu CČSH.

Tato publikace svými různorodými badatelskými přístupy a pohledy může přispět k hlubšímu poznání dějin a ideového formování Církve československé husitské v době 1. republiky v kontextu ekumenickém, kulturním a politicko-spoločenském.

Summary

On 29–30 August 1924, the first official Assembly of the Czechoslovak Husite Church (CHC) was held in the National House in the Smíchov district of Prague. This Assembly was of particular importance in the history of the CHC because of the role it played in shaping the doctrinal and liturgical ideas of the new church, its liturgical and organisational structures, and its impact on society as a whole. On 21 May 2024, a specialist conference took place to mark the 100th anniversary of this first Assembly of the CHC. The outcome of this conference is the present publication, containing contributions by historians, theologians, educationalists, and other specialists from the academic and church spheres. The publication is divided into three sections – historical, theological, and thematic.

The first article in the historical section is by Pavel Marek, who examines the path followed by the CHC (at that time known simply as the Czechoslovak Church – CC) which led to the first Assembly being held.

This historical path was not a straightforward one. The leading figures in the Church had to deal with a number of obstacles which hindered the convocation of the Assembly. From the first days of the Church's existence, its development was burdened by the question of which direction its dogmatic teaching should take. Quite soon, two theological schools of thought formed within the Church, one modernist and one traditionalist, and their leaders endeavoured to push through their own theological and organisational visions. Their aim was to win over the majority of the members of the Church to support their vision. As time passed, it became clear that the greatest obstacle which the CC had to overcome on its path towards the ideal of a modern twentieth-century church was the vision of a Reformed Czech Orthodoxy advocated by Gorazd (Matěj Pavlík).

The contribution by Marek Šmíd views the first official Assembly of the CC in August 1924 as reflected in reports from Czechoslovak-Vatican correspondence. It focuses primarily on the diplomatic reports by the Apostolic Nuncio in Prague, Francesco Marmaggi. The Assembly, which was prepared over a long period of time, was naturally of interest to him, and so he sent detailed reports about it to the church representatives of the Holy See during September 1924. In addition to events in the CC itself, the Apostolic Nuncio also monitored its representatives, especially the Patriarch, Karel Farský. However, he did not believe there was any prospect of the young church developing further.

Marcel Sladkowski presents the documents of the first Assembly of the CC which have been preserved in the Central Archive and Museum of the CHC, reviewing them in the context of other historical sources kept in this archive.

Tomáš Novák analyses references and reactions to the first Assembly of the CC in various periodicals other than the publications of the CC itself, that is to say in journals of the other churches and in non-church periodicals. In conclusion, he assesses the degree to which these references and reactions were properly informed, and examines their content and the direction in which they tended.

Kamila Veverková reflects on the tradition of reform which preceded the establishment of the CC. All the attempts at reform by the Czech Catholic clergy had their origin in the reform programme formulated by František Náhlavský in 1848. They appeared most prominently in *The Renewal of the*

Catholic Church in the Czechoslovak Republic (1919). Karel Farský returned to these ideas after the foundation of the independent Church. In a collection of essays published under the title *Church and State*, he wrote about Bernardo Bolzano. Reform Catholicism was studied in particular by Alois Spisar in his seminal historical work *The Development of the Ideas of the Czechoslovak Church*. Further detailed research into the reform movement, however, did not take place in the CC until the next generation, above all in the publications of the historian Miloslav Kaňák. The majority of the reforms proposed in the nineteenth century were in fact implemented by the CC.

In his contribution, Jan Krško shows how after its establishment the CC aspired to the position of the most powerful religious organisation in the country. Many of its adherents hoped that the CC would become the official state confession, supported by the political elites. They associated victory in the Czech religious struggle with the attempt to socialise churches which had previously been Catholic. All of these aspects resonated strongly in the early congresses of the CC. The situation at the Assembly in 1924, however, was different. The leadership of the CC had become reconciled to the fact that it would have to carry on the struggle for dominance on the Czech religious scene without the direct support of the state representatives. In addition, after what was known as the “Orthodox crisis” the Church concentrated more on resolving internal theological and organisational problems. Although the idea of a successful struggle for primacy on the Czech religious scene was not abandoned during discussions at the Assembly, the Church started to rely to a greater extent on its own initiative. This overall change of attitude subsequently manifested itself in the lack of involvement by the CC in what was known as the “Marmaggi affair”.

The article by Jaroslav Šebek presents the attempts at reform by Czech Catholics after the First World War. After the establishment of the Czechoslovak state in 1918, the Catholic milieu experienced a major crisis, which among other things resulted in an internal split and the establishment of the Czechoslovak Church in 1920. Together with the aristocracy, the Catholic Church was one of the main collective entities to lose out as a consequence of the foundation of the new state. This unfavourable situation stimulated attempts to transform and renew the life of the Church and the clergy. Typically, the first initiatives aiming at transformation took place among the

religious orders, which reacted to the difficulties produced in the Church by post-war developments by placing greater emphasis on educational and spiritual activities, abandoning provincialism, and opening themselves up to new European theological and spiritual tendencies. This process of renewal then also spread to the training of priests and thus influenced the new generation of clergy whose formation took place during the interwar period. Mention should also be made of the activities of lay movements, especially academic ones, which not only aimed at a spiritual renaissance, but in some cases also had political potential, expressed in a critical stance towards official state policy and radical demands for the strengthening of Catholic positions.

The second section, which focuses on theological issues, opens with a contribution by Jiří Vogel on the theologian Karel Statečný and the slogan “Completing the Czech Reformation” which he coined at the Assembly. First of all, Karel Statečný is briefly characterised as a moral theologian, scholastic philosopher, and apologist of the Theological Seminary in České Budějovice. Vogel then attempts to describe the extent of the shift in Statečný’s theological views which took place after he went over to the CC. Vogel attempts to discover in what sense Statečný understood Masaryk’s appeals to continue with the Czech Reformation. Karel Statečný followed up these appeals with his slogan “Completing the Czech Reformation”, which became one of the characteristic phrases used by adherents of the CHC.

Martin Chadima explores the theme “The Theology of Karel Farský and Alois Spisar as Viewed by Prof. Zdeněk Kučera”. Reflecting on, analysing, evaluating, and following up the inspirational figures of the CHC are among the main features of current theological work. The founder of what is known as “Hussite theology”, Prof. Zdeněk Kučera, engaged in systematic reflection on the teaching of his great predecessors, and attempted to place their thinking in the context of the developments of the modern world. In his publications, he continually returned to Czech and European thinkers, and always viewed the individual elements of their teaching in the context of the time in which they lived and worked. At the same time, he saw the theology of the CHC as an integral part of European Christian thought.

The contribution by Jaroslav Hrdlička is devoted to another influential figure, that of František Kovář. The history and thinking of the Czechoslovak Hussite Church are part of the development of Czech religiosity in the

twentieth century. Of central importance for the interwar period of the history of the CHC were the two stages of its first Assembly, which took place in 1924 and 1931. Jaroslav Hrdlička considers the influence of František Kovář in shaping the identity of the CHC, and his theology of the Kingdom of God.

The contribution by Gorazd Josef Vopatrný is written from an Orthodox perspective, and is entitled “Completing the Czech Reformation – An Attempt at an Orthodox Interpretation”. It describes the spirituality and dogmatic teaching of the Orthodox Church. Spirituality is living out dogmatic teaching. In Vopatrný’s view, the sense of Czech religious history and the Czech Reformation can be seen as a return to Orthodox spirituality, characterised by purification, enlightenment, and being united with God (theosis).

In his article on the theme “The CHC Between Liberalism and Conservatism in the Context of the Religious Changes of the Present Day”, Jan Rokyta starts with a recapitulation of the religious situation of Christianity in contemporary Europe. He goes on to describe from a sociological point of view the important aspects of the CHC relating to its success in forming its own community, especially from the perspective of family life, and also the problems faced by mission at the present time. In conclusion, the article outlines two ways forward which the CHC might follow in the future. One of these perspectives is Farský’s understanding of religious liberalism as an emphasis on the life of a specific religious community in a particular place. On the other hand, there is Trtík’s emphasis on “conservatism” as a return to the biblical understanding of God and the biblical message about him.

The study by David Tonzar provides a comparison between various statements by the Church, particularly in the ecclesiological, trinitological, and Christological fields, at the beginning of its theological formation, during the course of the sixth Assembly, and at the present time. At its first session in 1924, the first Assembly issued basic statements relating to the beliefs of the new church. These were summarised and elaborated at the second session in 1931. Tonzar presents a reflection on the *Teaching of the Christian Religion*, the *Basic Principles of Faith*, and the contemporary beliefs of the congregations of the CHC. He outlines the genesis of the new document *The Beliefs of the CHC*.

The third, thematic, section relating to the first Assembly includes con-

tributions on the liturgical life of the CC, the architecture and art of the time, the educational tasks of the Church, and organisational and legal aspects. The first part of the article by Pavel Kolář summarises the proposals for the reform of the liturgical life of the church in the document *The Renewal of the Catholic Church in the Czechoslovak Republic* (1919) and in the paper on the liturgy presented by Alois Tuháček at the Annual Congress of the CC in 1921. In the second part, Kolář presents selected proposals for orders of worship when celebrating the liturgy which were made in CC circles before 1924. In conclusion, he offers an evaluation of these proposals in relation to present-day questions about the liturgical life in the CHC.

Vladimír Hraba reviews the content of the paper presented at the first Assembly by František Kalous. This paper marked the end of the initial period of the liturgical life of the CC, based on the Czech Missal and the gradual creation of the new church's own liturgical forms, in dialogue and in confrontation with Eastern liturgies. Kalous' paper now established a standard unified norm, preparing and recommending for approval by the Assembly an order of worship in the form of the liturgy proposed by Karel Farský. Hraba's article includes an analysis of the content of Kalous' paper, and also situates it in the context of the theology and liturgical life of the CHC. It attempts to identify the main motifs underlying Kalous' conclusions, which would determine the future direction of the theology, service, and practical life of the CC and the CHC, and which still have a message for the Church at the present day.

The article by Martin Jindra focuses on the art and architecture of congregations of the CC and the CHC. From the time of its foundation in January 1920, the interiors of the congregations and places of worship of the CC were decorated by works of art, which intensified the feeling of communion with Jesus Christ during the liturgy and the sacraments. On the other hand, during the first decade of its existence the Church, for a variety of reasons, never precisely defined any specific, clearly delimited requirements for the artistic decoration of its churches and prayer houses. It was in this situation, in the very year in which the first Assembly took place, that one of the most original Czech artists of the late 19th and early 20th century, František Bílek, realised his vision of the "spiritual nourishment of the brethren" in the place of worship of the Hus Congregation of the CC in České Budějovice.

The first Assembly of the CHC also dealt with the task of education and teaching and related issues. The contribution by Tomáš Butta first describes the situation of the educational system during the period of the First Czechoslovak Republic and the status of religious education among the subjects that were taught. In this context, attention is paid to the significance of education and how it was seen in the early days of the CC, which set itself the goal of “renewing the nation in the spirit of Christ”. The *Report on the First Assembly of the Czechoslovak Church* contains two sources: the resolution drawn up by the preparatory committee for education and the paper presented by Václav Lemberk. Attention is devoted to such themes and concepts as the re-education of the nation as a change in the value system, the morality of the laity, and religious education in schools. Some specific features of the religious education of the CC and its practical implementation in the first decade of its existence are also mentioned. The article concludes with a brief reflection on the educational task facing the Church today and related issues.

The final contribution, by Jana Krajčřířková, focuses on the rules of procedure followed at the Assemblies of the CC and the CHC. It starts with a recapitulation of the dates of the Assemblies of the CHC which have taken place so far and of their various sessions. It describes the rules of procedure used at the Annual Congress of the CC in 1921 and analyses in detail the rules of procedure for the first Assembly. Attention is devoted to differences in comparison to the rules of procedure for later Assemblies, for example, the conditions under which an Assembly is quorate, the composition and size of the Assembly committees, the rules of procedure of the Assembly committees, the conditions for conducting debates, the tasks of the Secretary-General of the Assembly, and the composition and tasks of the Presidium of the Assembly. In conclusion, Krajčřířková presents some suggestions for the preparation of the rules of procedure for the ninth Assembly of the CHC.

It is hoped that the present publication, with its various research approaches and points of view, will contribute to a greater knowledge of the history and formation of the ideas of the Czechoslovak Hussite Church during the period of the First Czechoslovak Republic in an ecumenical, cultural, political, and social context.

Překlad Peter Stephens

Seznam autorů

ThDr. Tomáš Butta, Th.D. (*1958) je duchovní, teolog a biskup-patriarcha Církve československé husitské. Věnuje se oboru praktické teologie, historické a církevní tematice. Přednáší na Husově institutu teologických studií v Praze homiletiku, katechetiku a praktický liturgický projev.

Mgr. Vladimír Hraba (*1980), duchovní Církve československé husitské v regionu západních Krkonoš, věnuje se především liturgice s přihlédnutím k dějinám CČSH a tradici obecné církve.

ThDr. Jaroslav Hrdlička (*1959) působí na HTF UK (Katedra historické teologie a církevních dějin), věnuje se českým i evropským dějinám, české historiografii 19. a 20. století a dějinám CČSH.

ThDr. Martin Chadima, Th.D. (*1970), externí pedagog na ÚSP ÚHK, pedagog na Gymnáziu Evolution Sázavská, duchovní CČSH v Přelouči, autor řady odborných monografií, spisovatel, autor a průvodce vzdělávacích pořadů na ČT a ČRo.

PhDr. Martin Jindra (*1973), historik Ústavu pro studium totalitních režimů a pracovník Ústředního archivu a muzea Církve československé husitské. Specializuje se na problematiku moderních církevních dějin.

Mgr. Pavel Kolář, Th.D., M.T.S. (*1975), odborný asistent a vedoucí Katedry praktické teologie HTF UK, duchovní Církve československé husitské v Náboženské obci CČSH v Praze 4 - Nusle.

Mgr. Jana Krajčířiková (*1973), právnička, tajemnice Ústřední rady CČSH, přednáší na Husově institutu teologických studií základy církevního práva, předsedkyně legislativně-právní poradní komise ústřední rady.

PhDr. Jan Krško (*1972), pracovník Státního okresního archivu Rakovník a duchovní CČSH. Zaměřuje se na otázky církevních poměrů po vzniku Československa, Husova venkovského pobytu a dějin trampingu.

Prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D. (*1949), emeritní profesor českých dějin. Působil na katedrách politologie a historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a na katedře historie Filozofické fakulty Katolické univerzity v Ružomberoku. Je autorem a spoluautorem asi pěti desítek monografií a několika stovek studií otištěných doma i v zahraničí.

Mgr. Tomáš Novák, Th.D. (*1965), odborný referent naukového odboru ÚÚR CČSH, duchovní CČSH, zaměřen na křesťanskou etiku, filozofii a umění.

ThDr. Jan Rokyta, Ph.D. (*1974), farář CČSH v náboženské obci Pardubice, vyučuje religionistiku na Katedře filozofie a religionistiky Univerzity Pardubice.

Mgr. Marcel Sladkowski (*1974), historik, archivář. Pracoval jako archivář ve Státním okresním archivu Zlín (1998–2005), od r. 2006 je archivářem Brněnské diecéze CČSH a od r. 2015 vedoucím Ústředního archivu a muzea Církve československé husitské v Praze. Publikuje v oboru regionálních a církevních dějin.

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D., DSc. (*1970) působí v Historickém ústavu AV ČR a specializuje se na vybrané otázky především z politických, církevních a ideových dějin 20. století. Je autorem či spoluautorem několika monografií a řady odborných studií a esejů doma i v zahraničí. Od roku 2022 je členem Rady Českého rozhlasu.

Doc. PhDr. ThLic. Marek Šmíd, Ph.D. et Ph.D. (*1979) působí jako docent na Katedře církevních dějin a literární historie Katolické teologické fakulty UK, kterou od roku 2022 vede, a v Historickém ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity. Zabývá se církevními dějinami 19. a 20. stol.

Doc. ThDr. David Tonzar, Th.D., Dr. h. c. (*1972), pražský biskup CČSH, od roku 2003 je vyučujícím ředitelem na Husově institutu teologických studií. Na vyšší odborné škole a vysoké škole přednáší teologickou propedeutiku CČSH, teologii pro sociální práci, dějiny dogmatu, typologii církví a náboženských společností, četbu a rozbor středověkých textů, teologii 20. století, dějiny CČSH a systematickou teologii CČSH.

Doc. ThDr. Kamila Veverková, Ph.D. (*1971), teoložka, emeritní děkanka Husitské teologické fakulty UK, proděkanka pro studijní záležitosti a koncepci studia na téže fakultě. Zabývá se vlivem působení církevní tradice na život současného křesťanstva a světa.

Doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D. (*1971), duchovní CČSH, působí na pozici vedoucího Katedry systematické teologie, teologické etiky a teologické filozofie na HTF UK, nyní zastává funkci děkana. V centru jeho odborného zájmu jsou dějiny české teologie a teologie CČSH.

Doc. ThDr. Gorazd Josef Vopatrný, Th.D. (*1959), pravoslavný teolog, vysokoškolský pedagog, vedoucí ústavu východního křesťanství Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.